SALAJ–ROSZKOPF

VADÁSZTRÓFEÁK KIKÉSZÍTÉSE

Salaj—Roszkopf

VADÁSZTRÓFEÁK KIKÉSZÍTÉSE

Sok tönkretett vadásztrófea, helytelenül levágott koponyacsont, rosszul kifőzött, besárgult koponya, lakkozott agancsszár, repedezett agyar, vagy a vadászemlékeket őrző trófeák semmibevevése jelzi, hogy sokat emlegetett vadászati kultúránkkal szemben még vannak adósságaink. Ezek egyike: megtanítani vadászainkat, hogyan kell a trófeákat preparálni és óvni, hogy méltó díszei legyenek vadászházainknak, értékmérői vadgazdálkodásunknak. A szerzők ismertetik a szőrmés és szárnyas vadtól származó trófeák kikészítésének gyakorlati tudnivalóit, a trófeák kezelését. Szemléltető rajzokkal illusztrált fejezet foglalkozik a dísz- és használati tárgyak készítésével.

Mezőgazdasági Kiadó

VADÁSZTRÓFEÁK KIKÉSZÍTÉSE

Salaj, J.—Roszkopf, I.

VADÁSZTRÓFEÁK KIKÉSZÍTÉSE

Mezőgazdasági Kiadó
Budapest, 1968

A szlovák nyelvű eredeti:
Pol'ovnicke trofeje a výrobky
Slovenské Vydavatel'stvo Pôdohospodárskej Literatúry,
Bratislava, 1968

Fordította dr. Bencze Lajos
A magyar kiadást átnézte és kiegészítette Szidnai László
Az ábrák Roszkopf, J. munkái

KEDVES OLVASÓNK!

Gyakorlati útmutatónak szánjuk ezt a könyvet vadásztrófeák és vadászati jellegű díszítőtárgyak készítése iránt érdeklődők számára.

Reméljük vadásztársainkat sok érdekes élmény megörökítéséhez segíti, lehetőséget ad számukra környezetük vadászias díszítéséhez.

Az eredeti művet jelentős mértékben átdolgoztuk hazai viszonyainknak, nálunk kapható anyagoknak megfelelően. E témakör minden lehetőségével azonban nem foglalkozhattunk, ha érdekli olvasóinkat, talán egy alaposan bővített második kiadásban többet nyújthatunk.

Mezőgazdasági Kiadó

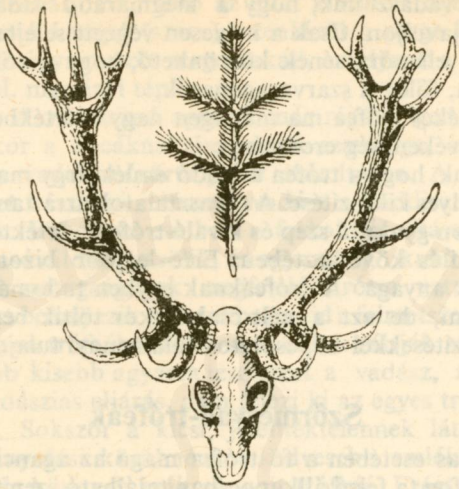

VADÁSZTRÓFEÁK ÉS JELENTŐSÉGÜK

Minden vadász számára egyik legnagyobb érték a szép trófea.

Vadásztrófea alatt értjük magát a vadat vagy egy részét, megfelelően kikészített formában, mely emlékeztet az állatra vagy elejtésére. Az ízlésesen kikészített trófea állandó emlék a vadászélményeinkről, ezért kell különös figyelmet szentelni kikészítésének, kezelésének és a káros hatások elleni védelmének. Célszerű, ha a vadásztrófeákat az élmény alapján is értékeljük, tehát nemcsak méretei, súlya és a pontszámok szerint, bár ezek a jellemzők nagyon fontosak a trófeák összehasonlítása és elbírálása szempontjából.

A trófeák tájankénti értékelése rámutat az állomány minőségére, amely ugyanakkor visszatükrözi a vad környezetét, a vadról való gondoskodást és a terület vadtartó értékét. A jó minőségű táplálék biztosítása, különösen a tavaszi hónapokban, rendkívül fontos az utódok minősége és az agancs kialakulása tekintetében. A trófeát szolgáltató

vadat úgy kell vadásznunk, hogy a megmaradó vadállomány minősége állandóan javuljon. Csak a helyesen végzett selejtezésnek és a vadkilövés állandó ellenőrzésének köszönhető, hogy évről évre nő érmes trófeáink száma, főleg a szarvasagancsok.

A szép és értékes trófea ma már igen nagy mértékben tudatos vadgazdálkodási tevékenység eredménye is.

Ha azt akarjuk, hogy a trófea állandó emléktárgy maradjon, nagyon fontos annak helyes kikészítése. A tapasztalatok arra tanítanak bennünket, hogy nagyon gyakran szép és kiváló trófeák értéktelenné váltak a helytelen kikészítés következtében. Erre legjobb bizonyíték a különböző kiállítások anyaga. A trófeáknak egyben tudományos értéket is kell tulajdonítani, de ezt a célt csak akkor töltik be, ha figyelembe vesszük a kikészítésekkel kapcsolatos valamennyi tulajdonságukat.

Szőrmésvad-trófeák

SZARVAS. Szarvas esetében a fő trófea maga az agancs. Mint melléktrófea a gyöngyfog (a felső állkapocsban található szemfogak), továbbá az ágyelőtét gyanánt használt bőr és végül a hullott agancs is számításba jöhet. A szarvastehén gyöngyfogai kisebbek mint a bikáé, de szebbek a rajzolataik. Az öreg szarvasbikáké erőteljesen lekopott, de előfordulhat, hogy egyáltalán hiányzik.

A gyöngyfogakkal kalapot díszítenek vagy nyakkendőtűnek használják. Legszebbek a 6—10 éves szarvas szemfogai, ezek fényesek és szép rajzolatúak. Ritkaságként jöhet számításba az úgynevezett Hubertusz-kereszt, amely a szarvas szívében, a porcszövet elmeszesedéséből keletkezik. Ezzel kapcsolatban a múltban sok monda keletkezett, és ezért egyesek talizmánként viselték.

DÁMVAD. Erről a vadról is a fő trófea maga az agancs, azaz a dámlapátok. Bőre szintén kikészíthető ágyelőtétnek. Néhány szerző (Dyková, Lavácek) azt állítja, hogy Hubertusz-keresztje a dámvadnak is van, amely azonban ennél a vadnál nem a kornak a jele. Ezt bizonyítja az is, hogy találtak már 8 éves dámvad szívében is.

ŐZ. Az őz esetében trófeának számít nemcsak az agancs, amely leggyakrabban díszíti a vadászszobák falát, hanem a bőr is, amelyből ágyelőtéteket készítenek. Az őzlábakból, illetve csülkökből készítenek fogasokat is, a hullott agancsból pedig különböző használati tárgyakat (késnyeleket, gombokat és egyebeket). Ennek a vadnak rendszerint nincs gyöngyfoga, bár az irodalomban találkozunk olyan adatokkal, amelyek előfordulását igazolják.

MUFLON. Trófeának tekinthető vagy maga az állat kitömött feje, vagy a kos szarva (vagy csigája). Ezenkívül trófeaként használatos a muflon nyakáról származó hosszú szőr, az úgynevezett szakáll.

ZERGE. Trófeának tekinthető az állat kitömött feje vagy a mindkét nemről származó kampó (szarv), ezenkívül a zerge hátáról származó hosszú szőr, az úgynevezett zergeszakáll, amelynek a vége fehéres. Ezt a zerge hátáról, marjáról tépik.

VADDISZNÓ. A vaddisznó agyarát már régóta igen kiváló trófeának tekintik. Olykor a kocáknak is hosszú szemfoga, agyara van. Mint melléktrófea a vaddisznósörte jöhet számításba. A bőréből előtétet, szőnyeget lehet készíteni. Némely vadász a vaddisznó farkát is kikészíti trófeának. Ebben az esetben a farkakból eltávolítják a csontot, azután konyhasóval bedörzsölik, és egy napig kunkorodva hagyják. A farokcsont vastagságának megfelelő drótra vattát vagy kendert tekernek, és azt behelyezik a farokba, majd a felmetszett részeket összevarrják. Ha ilyen trófeából több van, akkor ráírják az elejtés időpontját is. Ha több kisebb agyarra tesz szert a vadász, azokat felfűzheti, de ez nem vadászias eljárás, nem fejezi ki az egyes trófeák iránti megbecsülésünket. Sokszor a kicsi, jelentéktelennek látszó vadkanagyar nehéz zsákmányolási körülményei kedvesebb emlékeket idéznek fel, mint a nagy, de könnyen zsákmányolt trófeáé. Ezért a kicsi agyarakat is olyan gonddal kell felmontírozni, mint a kapitális trófeákat.

EGYÉB SZŐRMÉSVAD. A medve, hiúz, farkas, róka, borz, vadmacska, nyest, nyuszt és a többi ragadozó emlős bőre számít trófeának, amelyekből faliszőnyeg vagy ágyelőtét készül. Különösen szép a plasztikus fejjel kikészített és zöld posztóval (filccel) körülszegett, alábélelt bőr.

Minden vadfajból készítenek kitömött fejjel, nyakkal ún. *féltrófeát*. Ezekkel azonban inkább kiállításokon vagy múzeumban találkozunk, mert nagy helyet foglalnak el és tisztán tartásuk is körülményes. Szép emlék azonban a kipreparált zerge-, muflon- vagy vadkanfej.

A kisebb emlősöket (nyest, nyuszt, görény, menyét, hermelin, mókus stb.) egészben preparáljuk ki trófeának.

Trófeaúl szolgál még a róka, borz, vadmacska, farkas stb. szemfoga, a mezei nyúl bajuszszőre. Ezeket foglalatban, főleg kalapra tűzve viselik a vadászok, a vaddisznósörte vagy zergeszakállból készült díszekhez hasonlóan.

Ritkán látott trófea az agancs nélküli állatok, különösen a vaddisznó, borz, róka és a kisragadozók nyitott állkapcsokkal kipreparált koponyája. Így kihangsúlyozzuk e vadfajok fogazatának különleges szépségét. A koponyákat falra akasztott vagy vízszintesen elhelyezhető alátétre erősítjük fel.

A felsoroltak az ismertebb trófeák. A vadászlelemény azonban kifogyhatatlan. A vad — eddig nem említett — legkülönbözőbb részeit is használják trófeának; az egyes vadfajok csülkét, körmét is szokás kikészítve falra akasztani vagy felfűzni.

Nálunk például alig ismert a minden szőrmés ragadozó hímjén

megtalálható penis-csont, amelyet a penis (hímvessző) lefőzésével preparálnak ki. (A régmúlt időkben ezekből varrótűket készítettek. Egyes primitív népcsoportok még ma is talizmánként viselik.)

Minél többféle trófeát őrzünk meg, annál jobban kifejezzük a természet iránti tiszteletünket és a vad iránti megbecsülésünket.

Szárnyasvad-trófeák

A vadászható madarakat háromféle alakban őrizhetjük meg trófeaként.

Az egész madár kerül kipreparálásra, amikor falra akasztható ágra vagy vízszintes talapzatra állítjuk fel, természetes állásban. Vadászias egész trófea még az ún. csendélet-preparátum, amikor egy vagy több madarat (főleg fácánt, vadlibát, -kacsát) úgy preparálunk ki, mintha aggatékon lógnának merev állapotban, nyújtott nyakkal, kissé nyitott szárnyakkal. Ezeket nyaknál vagy lábnál fogva akasztjuk falra.

A madár egy része kerül kipreparálásra, pl. a fej a nyakkal, mögé a legyezőszerűen nyitott farkat, esetleg szárnyakat helyezzük el. Így főleg a „nagymadarakat", a túzokot és süketfajdot készítjük ki.

A madár különböző tollai is trófeáknak számítanak. Így a nyírfajd lant alakú farktolla, a fácán, fogoly, egyes vízimadarak fedő-, ill. pehelytollai, valamint a mátyásszajkó színes szárnya.

Megbecsült trófea a túzokkakas farktolla, fedőtollai, a csőr két oldalán elhelyezkedő bajusztollak és a szárnyon, a másodrendű evezők között található egy-egy felemás mustrázatú toll, az ún. „csikós-toll".

A felsorolt madártollakat főleg kalapra tűzve használják trófea gyanánt.

Magyarországon a leggyakrabban látott kalapdísz-trófeák a szalonkák zsírzó- és festőtollai, valamint a vadkacsa hímjének (gácsérnak) kunkorodó farktollai. A zsírzótollak apró kékesszürke pehelytollak, és a faroktőben elhelyezkedő zsírzómirigy körül találhatók. A festőtollak tulajdonképpen csökevényesedett szárnykönyöktollak.

Még sok, de kevésbé ismert madártrófeát őriznek meg a vadászok. Ilyenek pl. a ragadozók karmából és csüdcsontjából készített nyakékek, karperecek, kipreparált csontvázak, koponyák, csontok stb.

Kalapdíszek szárnyasvad tollából

A), B), C), G) nyírfajd legyező alakú farktollaiból (a gyopárt poliészter gyantával konzerváljuk, ennek következtében megkeményedik és nem lesz törékeny), *D)* süketfajd tollából, *E)* elhagyott fészekből valódi sas pehelytollak, *F)* szalonkatollak rozetta formában, *J)* ragadozómadarak tollából, *H)* és *I)* fácán- és fogolytollakból, *K)* szürke gém tollaiból

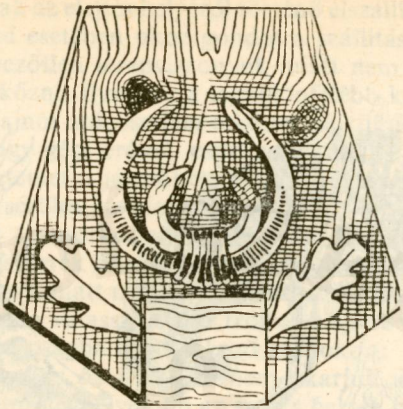

A TRÓFEÁK KIKÉSZÍTÉSE

Agancsok, szarvak, fogak és koponyák preparálása

A trófeák helyes kikészítésének ismerete és alkalmazása a gyakorlatban nem egyes vadászok érdeke csupán, hanem az egész magyar vadásztársadalom ügye. Ismert tény, hogy nemzetközileg is nagyra értékelt vadállománnyal rendelkezünk. Ezzel magyarázható, hogy olyan sok külföldi vadászvendég jár hozzánk. Évente több mint kétezer trófea kerül külföldre hazánkból. Nem közömbös tehát, hogy ezek a kikerülő trófeák nemcsak kapitális voltukkal, hanem a kikészítés minőségével is megnyerjék mindenkinek a tetszését, s öregbítsék vadászkultúránk hírnevét.

Talán furcsán hangzik, de a trófeák kikészítésének folyamata már az erdőben megkezdődik. Az otthoni, ill. preparatóriumi munkát a lőtt vad gondos kezelésének kell megelőzni. Ha ezt a szabályt betartjuk, sok későbbi bosszúságtól kíméljük meg magunkat.

A vad kimúlása utáni zsigerelési, nyúzási munkákat külön fejezet ismerteti. Itt a trófea épségét megőrző, előkészítő munkálatok kerülnek ismertetésre.

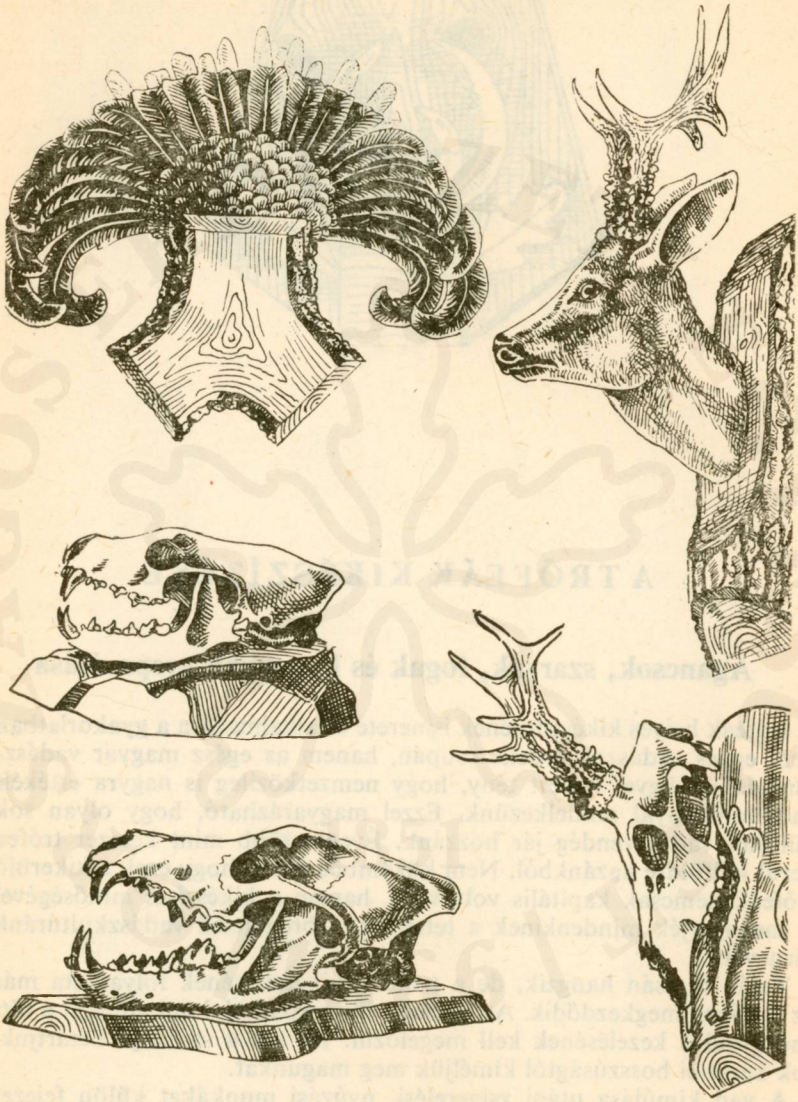

A munka a vadnak az elejtés helyéről történő elszállításával kezdődik. Különösen nagyvad esetében okoz gondot a szállítás. Tetézi a nehézségeket, ha a kedvezőtlen terepviszonyok miatt nem tudunk járművel a vad közelébe férkőzni. Ilyenkor a legkülönfélébb közelítési eljárásokat alkalmazzák, sajnos sok esetben tekintet nélkül a trófeára. Emberi erőn kívül lóval vagy gépi erővel, csörlővel, kötéllel, rúddal stb. vontatva közelítik a tetemet a járműhöz. Eközben keletkezik az agancson, agyaron a legtöbb sérülés, az elejtéskor ép trófea sérülten kerül birtokunkba. Hányszor szomorkodunk otthon egy szállítás közben eltört agyar vagy egy kocsikerék által kidörzsölt agancs miatt.

Ha az említett okok miatt nem látszik kellően biztosítottnak trófeánk épsége, zsigerelés után válasszuk el a trófeát elejtett vadunk teteméről vagy helyezzük biztonságba a következő módokon:

A szarvas, dámvad és őz fejét, ha nem akarjuk a trófeát nyakkal együtt kipreparáltatni, leghelyesebb az elejtés helyén levágni. Zsigerelés után a tetemet óvatosan oldalára fordítjuk. A fejet hátra húzva, az állkapocscsont szögletével egyvonalban átvágjuk a nyakizmokat. Így a koponya és az első nyakcsigolya mozgó ízületéhez jutunk. Ezután késünk hegyével körülvágjuk a gerincvelőt burkoló szívós ízületi tokot, majd a csonthártyát, és egy erőteljes rántással mintegy letörjük a koponyát a nyakról. Most már csak a nyakszirt izmait és a bőrt kell átvágni, és elválasztottuk a fejet. Ha így végezzük a munkánkat, szükségtelen fűrész használata. A fejsze használata elítélendő minden esetben!

A vadkannal könnyebb a helyzetünk. Itt nem szükséges az állkapcsot a helyszínen levágni, mivel még a legnagyobb agyar sem áll ki 12—13 cm-nél jobban. Az állkapcsokat szorosan összekötjük, hogy a nyitott állkapocs a kocsira dobáskor ne koccanjon össze. A legtöbb agyar ugyanis ilyenkor pattan el. Hideg, fagyos időben fokozottabban fenyeget ez a veszély. A további ütődés elleni védelmet úgy biztosítjuk, hogy előbb papírral vagy vattával beborítjuk az agyarakat és ezt körültekerjük ronggyal vagy a — mindig nálunk levő — baleseti csomagból kivett kötszerrel. Jó módszer az is, ha szalma, széna vagy szükség esetén zöldlomb-kötegbe „haraptatjuk" kanunkat, és így kötjük össze az állkapcsokat.

*A muflon*csiga védelme okozza a legkisebb problémát, mivel a rugalmas szaruból levő tülök károsodás nélkül viseli el a kisebb-nagyobb ütéseket. A csiga alakulása pedig „jó fogást" biztosít a vonszolás, illetve a kocsira emelés esetén.

Elég védelmet biztosítunk, ha a kocsiban úgy helyezzük el kosunk tetemét, hogy a feje valami puha anyagon, szalmán vagy szénán nyugodjék.

A fej levágása azért sem célszerű, mert a legtöbb esetben a szép muflont nyakkal együtt preparáljuk ki.

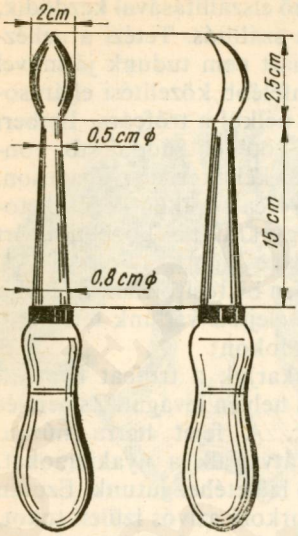

Kaparókanál

A bőr és izomzat eltávolítása a koponyákról

Munkánkat úgy végezhetjük eredményesen és jó kedvvel, ha néhány egyszerű szerszám beszerzésével, illetve elkészítésével megkönnyítjük.

Szükségünk van mindenekelőtt egy jó acélból készült erős pengéjű hegyes és egy rövid pengéjű tompa hegyű késre, 2 lapos favésőre (2 és 0,5 cm széles), egy erős hosszúszárú csavarhúzóra (legalább 35 cm). Ezek a szerszámok üzletben mind beszerezhetők. Magunknak kell elkészíteni vagy elkészíttetni a legfontosabb szerszámunkat, az ún. kaparókanalat. Ez lehetőleg acélból készüljön a következő formában:

Erős, legalább 0,5 cm átmérőjű, kör keresztmetszetű, 15 cm hosszú száron kiskanál nagyságú, 4 mm vastag, hegyes végű kanalat képezünk ki. A szárat fanyélbe erősítjük. A kanálrész peremét közben élesre köszörüljük. Munkánkhoz e kanál úgyszólván nélkülözhetetlen.

Ezekután részleteiben ismerkedjünk meg az egyes munkamozzanatokkal:

1. A koponyáról a bőrt óvatosan lefejtjük, vigyázva, hogy a csontokat meg ne sértsük. Legcélszerűbb a koponya hosszirányában (az orrháton) felhasítani és kétoldalra lefejteni. Az agancstövekről a bőrt úgy fejtjük le, hogy a koszorúk alatt körbevágjuk, majd felhasítjuk. Egy fogóval megfogva könnyebbé tehetjük a munkát, mivel a húzáshoz nagyobb erőt tudunk kifejteni.

A kést úgy használjuk, hogy nem a csont, hanem a bőr felé vágunk. Ellenkező esetben a koponya lefőzés után tele lesz vágásokkal, mivel a friss, puha csontot a kés könnyen megsérti.

2. A bőr lefejtése után az izomzat nagyrészét főzés előtt eltávolítjuk. A szem és a körülötte bőven található faggyú eltávolítását is főzés előtt végezzük el: a kaparókanállal a szemgolyó mögé nyúlunk, majd a kanalat nekifeszítve a szemgödör csontos alapjának, kiemeljük az üregből annyira, hogy bal kezünkkel meg tudjuk fogni. Ezután kihúzzuk a szemgolyót, átvágjuk a koponyába vezető idegeket. A szemgolyó után a faggyút is eltávolítjuk a szem környékéről.

Hátra van még az agyvelő kivétele. Ezt úgy végezzük el, hogy az

öreglyukon (a gerincvelő kivezető nyílása) benyúlva a kaparókanállal pépes állapotúra keverjük a velő állományát, melyet azután vízsugárral könnyen eltávolíthatunk.

Vértelenítés

A koponyacsont vértelenítése feltétlenül szükséges, mert elmulasztása esetén főzéskor a csontok megbarnulnak és ez nehezíti a fehérítést.

Az egyszerű eljáráshoz csupán egy edényre és tiszta, lehetőleg átfolyó vízre van szükségünk.

A koponyát olyan edénybe állítsuk, hogy a víz teljesen ellepje, egészen a koszorúkig. Ha módunk van, biztosítsunk gyenge állandó átfolyást, úgy hogy a gumicsövet az edény fenekére süllyesztjük. Ezt a műveletet lehetőleg 24, de legalább 10 órán át végezzük. Ha nincs módunk átfolyatásra, többször cseréljük a vizet. Állóvíz használata esetén meggyorsíthatjuk a vértelenítés folyamatát 1% konyhasóval vagy 1% kálilúggal, 18 C°-os hőmérséklet biztosítása mellett.

Kifőzés

E művelet a leglényegesebb része a koponya preparálásának. Ha nem az előírásnak megfelelően végezzük, nagy kárt tehetünk a trófeában. A tapasztalat sajnos azt igazolja, hogy általában nem fordítanak kellő figyelmet e fontos munkára.

Leggyakrabban előforduló hibák:
- a koponya túlfőzése;
- kevés ideig történő főzés;
- a koponyacsont megpörkölése;
- az agancs elégetése;
- a koponya megcsonkítása;
- káros vegyszerek használata.

Mivel a különböző trófeák kifőzése nem egyformán végezhető, szükséges az egyes eljárások részletes ismertetése.

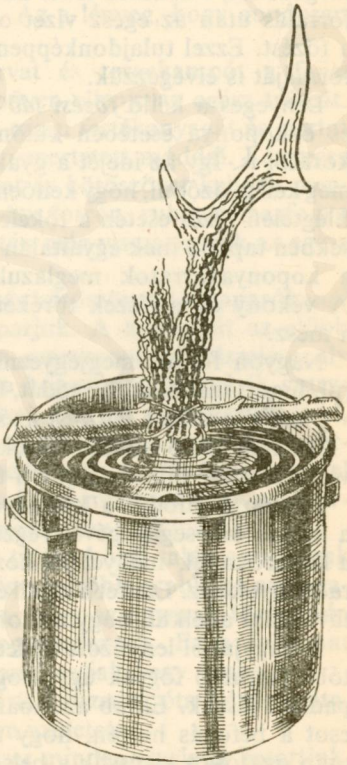

Őzkoponya kifőzése

AGANCSOS KOPONYÁK. A vértelenítés után a koponyát úgy merítsük a főzővízbe, hogy a víz teljesen ellepje az agancstöveket is, a koszorút azonban már nem.

A kisebb agancsokat az edényen keresztbe fektetett farúdra kötjük, így biztosítjuk egyszintben maradásukat.

Célszerű az agancs alsó harmadát (beleértve a koszorúkat és szemágakat is) ruhadarabbal betekerni, hogy a kifővő faggyú ne rakódjon a gyöngyök közé, valamint az edény mellett felcsapó lángok ne égessék meg az agancsot.

A koponyát sohasem tesszük forró vízbe, hanem a vízzel együtt melegítjük.

A víz felforrása után zsíros hab keletkezik a felületen, amit eltávolítunk. Az elpárolgott vizet rendszeresen pótoljuk. A vízszint állandóságára nagyon vigyázzunk, mert a vízből kiálló csont a meleg hatására megbarnul, s nehezen lehet kifehéríteni. Ha nem sürgős a főzés, félórás forralás után az egész vizet cseréljük ki és tiszta vízzel újra kezdjük a főzést. Ezzel tulajdonképpen a zsírtalanítás egyszerű, de eredményes formáját is elvégezzük.

Lényeges a kellő *főzési idő* betartása. Ez nemcsak a szarvas-, dám- és őzkoponya esetében különböző, hanem fajon belül függ az állat korától is. Így az idejét a gyakorlat dönti el. Főzés közben több ízben meg kell győződni, hogy kellően megpuhultak-e már az izom- és ínrészek. Elégtelen főzés esetén a tökéletes letisztítás nehéz, sőt a csontmélyedésekben tapadó inak egyáltalán nem távolíthatók el. Túlfőzéskor viszont a koponyavarratok meglazulnak, esetleg szét is esik a koponya. A vékony csontrészek törékennyé válnak, mivel kilúgozódik belőlük a mész.

Nagyon fontos megjegyezni, hogy a főzéshez semmilyen vegyszert (pl. lúgot, szalmiákot, szódát, fahamut stb.) használni nem szabad!

Nem gyorsítja a lefőzést az sem, ha túl erősen forraljuk a vizet.

Ha már kellő puhára főttek az izom- és ínrészek, a koponyát tiszta vízbe merítve állni hagyjuk a teljes lehűlésig.

Ezután kezdődik a koponya *letisztítása*, amit először kézzel, majd a tompa kés segítségével végzünk el. Ilyenkor nagy segítségünkre van a kaparókanál, mellyel jól hozzáférünk a mélyedésekben tapadó ínmaradványokhoz. Ezeket a kanál éles szélével kapargatva könnyen el tudjuk távolítani anélkül, hogy a csontot megsértenénk.

A nagyjából lenyúzott trófeát az agancsszáraknál fogva asztali szorítóba (satuba) fogjuk úgy, hogy a koponya fölül legyen, tehát a szájpadlást lássuk. Előbb azonban erős vászonnal körültekerjük az agancsot a befogás helyén, hogy a gyöngyöket meg ne sértsük. Rögzítés után óvatosan kivéssük a belső orrsövényt és orrporcot (a két oldalán elhelyezkedő rostacsontokkal együtt). A vésést az orrüreg és agyvelő-

kamra határán elhelyezkedő keskeny porcgyűrűvel kezdjük, s miután szabaddá tettük az orrüreget, egybelyukasztjuk az agyvelő-kamrával.

A gyenge rostacsontokat a kaparókanál és hosszú csavarhúzó segítségével távolítjuk el.

Ezután a két koponyatövis tövében elhelyezkedő csontos hallójáratot kalapács segítségével belyukasztjuk az agyvelő-kamrába. Az így kétoldalon szabaddá tett koponyát a kaparókanál segítségével könnyen megtisztíthatjuk a benne levő agyvelő és agyhártya daraboktól. Nem szabad a koponyaalapot lefűrészelni vagy az öreglyukat kibővíteni, mert ezzel jelentős súlycsökkenést okozunk. A vésést óvatosan végezzük, nehogy feleslegesen megsértsük a koponyát.

A kalapálás okozta rázódás következtében gyakran előfordul — különösen túlfőzés esetében —, hogy néhány fog kihullik, vagy az orr keretét adó és a koponyához rugalmas kötőszövettel merev ízesüléssel kötődő kétoldali orrcsont leválik. Ez nem jelent különösebb bajt, mert fehérítés után enyvvel könnyen visszaragasztható. Az a lényeg, hogy gondosan őrizzük meg és ezt is fehérítsük ki.

A SZARVAK KIFŐZÉSE. A muflonszarvat és zergekampót a fejjel együtt úgy merítjük a főzővízbe, hogy bőven ellepje az egész trófeát. Nem kell attól félni, hogy a víz kioldja a szaru festékanyagát és elszínteleníti. A főzés menete azonos az előbb ismertetett móddal. Lényeges eltérés abban van, hogy mikor az izomzat és kötőszövet kellően megpuhult, kivesszük trófeánkat a vízből és így forrón, ruhával megfogva lehúzzuk a tülköket a szarvcsontról. Ezután még visszatesszük az egész trófeát néhány percig főzni.

Főzés végeztével a tülkökből a kocsonyás kötőszövetet a kaparókanál segítségével még forró állapotban kikaparjuk. A koponyát az előbb leírt módon tisztítjuk meg. Ajánlatos a szarvcsont lefűrészelése oly módon, hogy kb. 10—15 cm maradjon a koponyán. Némelyik szarvcsont belül üreges és tele van csontvelővel. Ha ezt nem tisztitjuk ki, hetekig bűzlik trófeánk a rothadó velőtől. A kártevők is szeretnek beférkőzni a tülök alá. A fehérítés és száradás után a tülköket enyvvel visszaragasztjuk. Ha a kötőszövet eltávolítása miatt túl nagy a szarvcsont és tülök közötti hézag, enyves papírcsíkokkal töltjük ki.

VADKANAGYARAK KIFŐZÉSE. Az összes trófea közül talán az agyarak kifőzése látszik a legegyszerűbbnek, mégis a legtöbb probléma az agyarakkal kapcsolatos. Régi vadászfájdalom, hogy az agyarak főzés után bizonyos idő elteltével elpattannak, megrepedeznek. Ez a folyamat sokszor egy légfegyver-csattanáshoz hasonló zajjal megy végbe.

Az agyarak helyes főzése és kezelése körül évtizedek óta folyik a vita, de megnyugtató eredmény eddig még nem született.

Ha a következőkben ismertetett módszer minden részletét betartjuk, fáradozásunkat siker koronázza.

Mivel az agyarak kivételéhez nem szükséges az egész koponya kifőzése, az állkapcsokat el kell vágnunk. Természetesen csak akkor, ha nem akarjuk a fejet kipreparáltatni.

A levágandó rész nagyságára gondosan ügyeljünk, mert sokszor előfordul, hogy a rövidre vágott állkapocsban kettévágjuk az értékes trófeát. A levágandó rész nagyságát az agyar látható részének háromszorosa adja, amihez óvatosságból még 1—2 ujjnyit hozzáadunk. A vágást mindig a fogsor tengelyére merőlegesen végezzük. Legegyszerűbb lefűrészelni. Fejszét semmiképpen se használjunk, mert összetörve az állkapcsot, az agyar is összetörik.

A levágott állkapcsokat főzőedénybe tesszük és annyi vizet eresztünk rá, hogy ellepje. Lassú tűzön főzzük, a vadkan korától függően 1,5—2,5 órán át. Főzés végeztével kivesszük a vízből és nyomban ruhával megfogva az agyarakat megpróbáljuk kihúzni az állkapocsból. Puszta kézzel ne próbálkozzunk, mert az éles alsó agyar könnyen elvághatja ujjunkat! Fogót vagy egyéb kemény eszközt nem szabad használni a kihúzáshoz, mivel elpattanhat a zománc. Fiatal kan alsó agyarát egyszerűen nem tudjuk kihúzni, mert az agyar belül egyre vastagszik. Itt óvatosan körül kell vésni a csontot. Ha sikerült kihúzni az agyarakat, a főzőedényt levesszük a tűzről, az agyarakat azonban visszatesszük a zsíros forró vízbe és benne hagyjuk, míg a víz magától lehűl szobahőmérsékletre. A legtöbb vadász itt követi el a hibát, hogy ezt elmulasztja, sőt tetézi a bajt azzal, hogy a forró agyarakat hideg vízzel tisztára mossa. Ezzel a hirtelen lehűtéssel előidéz az agyarban a fogcsont és fogzománc között egy feszültséget, ami majd minden esetben a fogzománc lepattogzásához, később pedig az agyar elrepedéséhez vezet.

A zsíros meleg vízben hagyott agyar lehűlés alatt beszívja mikropórusaiba a zsírt, így mintegy védőréteget képez. Ezzel a módszerrel főzött agyarak színe nem lesz vakító fehér, hanem sötét csontszínű. Ez azonban mitsem von le a trófea értékéből.

A kihűlés után az agyarak belső tartalmát (ideg) kirázzuk, vattával kitöröljük a belső felületet, majd nyirkos, nem meleg helyen száradni hagyjuk. (Ha hirtelen veszti el a fog nedvességtartalmát, akkor is megreped.)

Száradás után következik a *tartósítás*, melyet a következő *új* módszerrel végezzünk: Az agyarak üregét benzines vattával zsírtalanítjuk, ezután kitöltjük epokittel. (Beszerezhető minden háztartási boltban.) 24 óra elteltével az epokitt csontszilárdan összeköt az agyarral és megakadályozza annak szétpattanását. Gazdaságosabbá tehetjük az eljárást, ha az epokittet vattával szivatjuk fel és ezt a pépes vattát csipesz segítségével kis darabokban tömjük az agyarakba.

Ha az így preparált agyarakat egészen vékony színtelen szintetikus lakkal áthúzzuk, kevésbé reagálnak a légnedvesség-változásra, s így

a zománcréteg sem pattogzik le. Ezen eljárással kapcsolatos eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy eredményesebb mint bármelyik eddig alkalmazott módszer. (Pl. az agyarak faggyúval vagy stearinnal való kiöntése, az agyarak rothasztással való kiszedése stb.)

A *régi* eljárások közül az egyetlen jó, de nagyon ritkán alkalmazott eljárás az, amikor az agyarakat negyedórán át méhviaszban kifőzik. Ez megóvja az agyarakat a szétpattanástól, de egészen elsötétíti őket. Ezért nem szívesen használják.

Bármilyen tartósítási eljárást alkalmazzunk, állandóan tartsuk szem előtt, hogy minden kezelés ellenére elpattan az agyar, ha közvetlen kályha — különösen központifűtéses radiátor — mellett vagy fölött tartjuk. Ilyen helyre kerülve még az 5—10 évig épen maradt agyarak is elpattanhatnak.

Zsírtalanítás

Ha jól végeztük az áztatás és főleg a lefőzés munkáit, zsírtalanításra tulajdonképpen nincs is szükség.

Gyakran előfordul azonban, hogy sebzett és később megtalált vagy régen elhullott vad koponyáját kell kikészíteni. Ilyenkor a bomlás következtében keletkező zsírsav átjárja a csont szöveteit, megsárgítja, megbarnítja azokat. Egyszerű lefőzéssel ilyenkor nem érünk célt. Csak száraz állapotban lehet a koponyát zsírtalanítani. Ezért a lefőzés után szellős, de nem túl meleg helyen meg kell előbb szárítani. A zsírtalanításnak több módja ismeretes.

Eredményes eljárás, ha 10 liter vízbe 1 evőkanál zsíralkoholt teszünk és ebben néhány percig főzzük a koponyát, majd tiszta vízben átmossuk. Használhatunk erre a célra 10%-os ammóniákot is, ez azonban érdessé teszi a csontot.

Legegyszerűbb eljárás, ha tiszta benzinben 24 óráig áztatjuk a koponyát, utána rövid ideig tiszta vízben forraljuk.

Múzeumi célra főleg kloroformot ($CHCl_3$) vagy étert használnak. A gyakorlatban ezt ritkán alkalmazzák, mivel e vegyszerek használata gyúlékonyságuk miatt veszélyes.

A zsírtalanítást minden esetben zománcozott vagy üvegedényben végezzük.

Fehérítés

A jól kifőzött koponyát nem szükséges fehéríteni. Az ízlések azonban különböznek e tekintetben. Van aki a hófehér koponyát szereti, mások a mesterségesen patinázottat (barnítottat) kedvelik. A következőkben

ismertetett fehérítési módok közül bármelyiket választjuk, végeredményképpen hófehér koponyát nyerünk.

EGYSZERŰ FEHÉRÍTÉSI ELJÁRÁS. A száraz koponyát vízbe áztatjuk 1—2 órán keresztül vagy felfőzzük néhány percig. Vízből kivéve a lecsöpögtetett szikkadt, de nem száraz csontra a következő pépet kenjük fel: egy szarvaskoponyára kb. 2 dl 33%-os hidrogénperoxidot (H_2O_2) tejfelsűrűségű péppé keverünk össze bécsifehér festékporral (bécsifehér helyett használhatunk iszapolt krétát vagy magnéziumoxid — Magnezia — port). E semleges anyagoknak csupán az a szerepük, hogy a hidrogénperoxidot — mint hordozóanyagok — bizonyos ideig a koponyacsonton tartsák. A bekent koponyát lehetőleg nedves sötét helyre, pl. pincébe, tegyük 10—24 órára. Ezalatt a peroxid lassan elbomlik és kifejti fehérítő hatását (gyengén pezsegve buborékossá teszi a felkent masszát).

A szükséges idő eltelte után tiszta vízzel lemossuk a koponyát. Leggyorsabban sikerül a lemosás, ha vízsugárral veretjük a koponyát, közben nyeles kefével súroljuk.

A tisztára mosott koponyát lehetőleg napon szárítsuk meg.

Tekintve, hogy a hidrogénperoxid maró hatású vegyszer, az ecsetet néhány használat után tönkreteszi, nem érdemes erre a célra drága ecsetet használni. Legcélszerűbb, ha magunk készítjük el, egy kis maroknyi vaddisznó gerincszőrt (sörtét) egy kb. 1 cm átmérőjű fapálca végére kötve.

A pép felhordását először a koponya elérhető belső részein (orrüreg, szemüreg stb.) kezdjük, majd a szájpadlást, koponyaalapot, agancstöveket, végül a koponyatetőt és orrnyerget kenjük be. Nagyon vigyázzunk, hogy a vegyszer ne kerüljön az agancsra, különösen a koszorúknál kell vigyázni. Ha mégis rácseppen, először száraz, majd vizes vattával töröljük le, ellenkező esetben kifehéríti az agancsot is. A foltos agancs pedig veszít az értékéből.

GYORSFEHÉRÍTÉS. A főzőedénybe vizet öntünk, ebbe 25%-os ammóniákot vagy szalmiákot teszünk (literenként 5 cm^3-t). Ebben az oldatban forraljuk a koponyát kb. 10—15 percig, a vékonycsontú koponyákat 5 percig (ilyenkor az agancsot kézben tartva vigyázzunk, hogy a folyadék ne érje az agancsot). A forralás befejeztével a forró csontra ecsettel rákenjük a folyékony 33%-os hidrogénperoxidot minden egyéb anyag hozzáadása nélkül. Ezt az ecsetelést egymásután többször elvégezzük, majd lemosás nélkül száradni hagyjuk a koponyát.

FEHÉRÍTÉS HÍGÍTOTT H_2O_2-VEL. A lemosott koponyát vattával vagy gézzel begöngyöljük, amit még a lyukakba is begyömöszölünk, hogy az általa felszívott hidrogénperoxid mindenhová behatoljon. Ajánlatos a 7—10%-os koncentráció használata, miközben egy literhez 5 ml 25%-os ammóniákot adunk. A lúgosság fokozásával meggyorsítjuk a hidro-

génperoxid bomlását, ennek következtében a fehéredés is gyorsabb lefolyású lesz. A fehérítést sötét helyen végezzük, mert a fény hatására a peroxid hidrogénné változik. Ebben az esetben kell vattába vagy gézbe csomagolni.

A fehérítés 4—5 óráig tart. A nagyobb koponyákat nem öntjük el egészen folyadékkal (takarékosság miatt), csak az edény aljára öntünk, ahonnan a géz vagy a vatta a peroxidot az üregekbe és a koponya egész felületére is felszívja. Ebben az esetben a fehérítés ideje 15—20 óra.

Fehérítés céljára a gyógyszertár a hidrogénperoxidot kívánság szerint hígítja.

Kisebb vad koponyája esetén megtörténik, hogy a fehérítés után kisebb, sötét foltok maradnak vissza (az alap — háttér — áttetszik). Ezeket a foltokat úgy távolítjuk el, hogy az üregeket vattával töltjük ki. Nem használunk ehhez gipszet, amit pontozás (bírálat) esetén nehéz eltávolítani.

NÉHÁNY JÓ TANÁCS. Fehérítésre a felsorolt vegyszereken kívül mást használni nem szabad. A hozzá nem értés és kísérletezés sokszor nagyon megbosszulja magát, s helyrehozhatatlan károsodást idéz elő a trófeán. Sohasem szabad fehérítésre meszet vagy gipszet használni. A Hypo szétmarja a csontot.

A 33%-os hidrogénperoxid mérgező és maró hatású víztiszta folyékony vegyszer. Használatánál fokozott elővigyázattal kell eljárni. Szembe kerülve komoly gyulladást okoz. A kéz bőrét pillanatok alatt fehérre marja. Feltétlen indokolt a védőkesztyű használata!

A koponyák bekenését lehetőleg szabad helyen végezzük, ahol a lecseppenő vegyszer nem tesz kárt semmiben. Ha ruhára vagy cipőre cseppen és nem távolítjuk el azonnal, egy nap elteltével a szennyezett darab kihullik.

SÁRGÍTÁS (PATINÁZÁS). Mint korábban már szó volt róla, némelyik vadász nem szereti a vakító fehér koponyát. Tetszés szerint színezhetjük a koponyát, a fehérítés után 3—6 napig 1%-os foszforsavas oldatba (H_3PO_4) téve.

Használhatunk 10%-os kloramin oldatot is 6—7 napig fürösztve benne a csontot (a kloramin mindennapi fertőtlenítőszer). Néhány nappal a száradás után szép elefántcsontszínű lesz az így kezelt koponya.

Az agancs és szarv megtisztítása

A koponya kikészítésével még nem szerelhetjük alátétre trófeánkat. Minden esetben szükséges magának az agancsnak, illetve szarvnak a kezelése is. Elkerülhetetlen ugyanis, hogy a lefőzéskor kiolvadt zsír ne szennyezze azokat. Ezenkívül majdnem minden trófea sárral, vérrel és egyéb anyagokkal is szennyezett. Ha nem tisztítjuk meg kellően ezektől, hiába készítettük ki szépen a koponyát.

Leghelyesebb ezt a munkát a fehérítés előtt elvégezni. Egy vödör forró vízben nagy evőkanálnyi „Ultra" mosogatóport oldunk fel. Ezzel, egy jó nyeles kefe segítségével lesúroljuk a trófeát, utána hideg vízzel, lehetőleg vízsugárral, leöblítjük.

Gyakran a gyöngyök köze tele van fakéregmaradványokkal, gyantával. Ez egyszerű mosással nem távolítható el. Ilyenkor még mosás előtt drótkefével vagy gyökérkefével száraz állapotban lekeféljük az agancsot. (Egyes vadászok szerint az agancsra a bőgés előtti „dörzsöléskor" felrakodott fakéreg és egyéb anyagok növelik annak értékét és a zergekampóra rakodott gyantához hasonlóan rajta kell hagyni. Ez ízlés dolga. Előfordulhat azonban, hogy a bírálatra bemutatott agancs éppen emiatt kevesebb szépségpontot kap, mivel nem látszik a gyöngyözés és a szín.)

A megtisztított száraz agancsot ezután egy ecsettel bekenjük benzinben vagy terpentiben oldott stearinnal vagy paraffinnal. Az oldóanyag elpárolgása után cipőkefével kifényesítjük. Így szép matt fényű lesz a trófeánk. Ez a beavatkozás a bírálatra bemutatott agancsoknál is engedélyezett. Gyakran találkozunk szintelen agancsokkal. Ilyen a túl korán lőtt vad agancsa vagy a később megtalált és esőtől kilúgozott agancs.

Ezeket a trófeákat megszínezhetjük meleg vízben feloldott diópáccal egyenletesen bekenve. Miután a pác rászáradt, nedves ruhával áttöröljük a gyöngyöket és ágvégeket, így azok kivilágosodnak.

Az ágvégeket nagyon finom (100-as) csiszolóvászonnal fehérre polírozhatjuk. Ezután az egész agancsot átvonjuk benzinben vagy terpentinben oldott viasszal és kefével kifényesítjük. Színezéshez vízben oldott káliumpermanganátot is használhatunk, amely az agancsra kenve lila színű, majd barnára oxidálódik. Fényesítéshez jól alkalmazható a benzinnel hígított barna cipőpaszta is.

Tekintve, hogy a színezést a koponya fehérítése után kell végezni, a koponyát kössük be egy ruhába vagy nylonba, hogy a festék be ne piszkolja.

Színezni csak olyan trófeákat szabad, melyeket nem szándékozunk kiállítani. Az ilyen trófeákat a bírálóbizottság kizárja a bírálatból. Ezért a kapitális, de nem jó színű trófeánknak hagyjuk meg természetes színét, mert jobban járunk ha egy-két pont levonásával ugyan, de részt vehet a díjazásban.

Fényezés (polírozás)

Alapos fehérítés és szárítás után kerülhet sor a fényesítésre. Ez a koponyakikészítés befejező mozzanata. Elvégzése tulajdonképpen nem feltétlenül szükséges, de ha rászánjuk a kellő időt, nemcsak esztétikailag

lesz szebb a koponya, hanem karbantartása is könnyebbé válik. A polírozási eljárás eltünteti a csontfelület apró érdességeit, így a por sokkal nehezebben szennyezheti be a koponyát. Szakszerű elvégzése türelmet igényel, az eredmény azonban megéri a fáradtságot.

A fehérített csontot bekenjük egy rész iszapolt kréta és két rész bécsifehér vízzel pépesített keverékével. A bekenést rongydarabbal végezzük úgy, hogy e keverékkel átitatott ronggyal türelmesen dörzsöljük a csontfelületet mindaddig, míg a pép kiszáradva leporlik róla. Érdesfelületű csont esetén előbb 100-as finomságú polírpapírral dörzsöljük át. Legvégül denaturált szesszel (spiritusz) hígított iszapolt krétaporral dörzsölve fejezzük be a munkát. A tisztára törölt csontot ezután vagy síkporral (hintőpor) simítjuk át, vagy teljesen színtelen és nagyon híg szintetikus lakkal vonjuk be. Átvonáshoz használhatunk politurt (denaturált szeszben oldott sellak) is, amelyet vatta segítségével dörzsölünk a csontra.

A lakkozással nagyon kell vigyázni, mert nincs csúnyább, mint a lakktól „ragyogó" koponya.

Lakkozni különben csak az agancs-, illetve szarvnélküli koponyákat szokás.

Elítélendő, ízléstelen dolog a koponyák fehér festékkel való bemázolása.

Régi trófeák kikészítése

Gyakori eset, hogy a sebzett és később elhullott vadat csak napok, sőt hetek múlva találják meg.

Ilyenkor általában a hús nagyrésze már hiányzik a koponyáról. Letisztítják róla a különböző állatok (vaddisznó, róka stb.) és bogarak, légynyűvek stb. Az inak és a megszáradt csonthártya a koponyán maradnak. Az ilyen koponya szép kikészítése még gyakorlott szakembernek is komoly munkát ad. Nem is szólva gusztustalan és veszélyes voltáról. (Hullamérgezés!) A trófea megmentése érdekében azonban néha e kellemetlen munkát is vállalnunk kell.

A kikészítés első lépéseként a koponyát 5—6 napig vízben áztatjuk, gyakran cserélve a vizet. A többi munkafolyamat azonos az előbbi fejezetekben részletesen leírtakkal, csupán abban különbözik, hogy a főzővizet többször cseréljük és a fehérítést is hosszabb ideig végezzük, esetleg megismételjük.

Természetesen az ilyen koponya nem lesz hófehér.

Ragadozókoponyák és csontok preparálása

Sajnos kevés vadász teszi el az elejtett ragadozók koponyáját trófeának. Pedig szép dísz az a vitrinben, íróasztalon vagy a falon. Ezeknek a koponyáknak kikészítése mindenben megegyezik a már ismertetett módszerrel. Előfordul, hogy kisragadozó egész csontvázát akarjuk kikészíteni. Az apró csontok miatt a hús eltávolítása az ismert módon nem lehetséges, ezért gyenge főzés után vízben rothasztjuk (maceráljuk) le az izomzatot (természetesen a koponya kivételével). A rothasztást zárt, lehetőleg üvegedényben végezzük. 3—6 hét eltelte után a szétesett anyagban a csontok az edény aljára süllyednek, a lágy részek pedig többszöri óvatos öblítéssel, az edény újratöltésével és leöntésével eltávolíthatók.

Ha egy kicsit ügyeskedünk, még a legapróbb csontokat sem veszítjük el. Szárítás után (ami nem a napon történik) a zsíros csontvázrészeket néhány napig benzinben vagy kloroformban fürösztjük. Ha szükséges, kifehérítjük 5—7%-os hidrogénperoxidos vízben áztatva néhány napig.

Az eddig ismertetett kikészítési eljárás a kezdő vadásznak első olvasásra talán bonyolultnak tűnik, mégis feltétlenül próbálkozzék meg vele, s az elért eredmények bőven kárpótolni fogják fáradozásaiért.

A munkákhoz szükséges anyag és vegyszer kapható a gyógyszertárakban, a háztartási boltokban, nagyobb mennyiségben pedig a Budapesti Vegyianyag Nagykereskedelmi Vállalatnál (Bp. XI. Etele tér 5) szerezhető be.

Trófeaalátétek, trófeák montírozása

A szépen fehérített koponyájú trófea minden dekoráció nélkül is szépen mutat a falon vagy íróasztalon, a legtöbb vadász azonban alátétre szereli trófeáját.

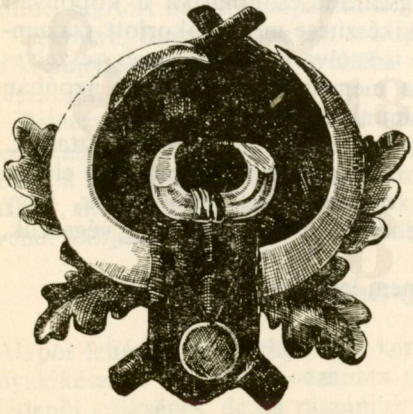

Alátét készítéséhez különböző faanyagot használunk, keményet és lágyat, faragómester által készítettet vagy a vadász által rönkből kimetszettet (nyír, lucfenyő és egyéb). Az alátét különféle alakú lehet. Ha a vadász tehetősebb, a vadászkellék üzletben is vásárolhat.

Trófeaalátétek

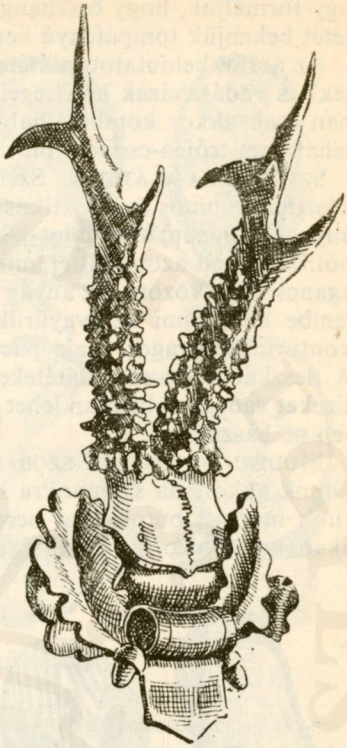

A trófeát (fejet, szarvas- és őzagancsot, szarvat és agyarat) elsősorban azért szereljük alátétre, hogy kihangsúlyozzuk a tulajdonképpeni trófea hatását és arányait, hatalmas méreteit. Éppen ennek ellenkezőjét érjük el, ha az alátét dekorációs jellegét eltúlozzuk, ezáltal a néző figyelmét jobban leköti, mint maga a trófea. Ügyeljünk arra, hogy a trófea kitűnjék természetes színével (fehér koponya) és az alátét ízléses legyen, alakja és színe a trófeához képest szerény, nem hivalkodó. Az alátétek alakját különböző módon formálhatjuk, mindig vegyük figyelembe annak a helyiségnek jellegét, ahol a trófeát elhelyezzük.

Az alátétek készítésekor legyünk mindig szerények, ne túlozzuk el sem a motívumot, sem a méretet. Az alátétet mindig fénytelen sötétszürkére vagy feketére pácoljuk, ezáltal elérjük, hogy a sötét alapon a fehér koponya jobban kirajzolódik. A fejalátétek is szerény alakúak legyenek és méreteik a trófeával arányosak.

Az ilyen jellegű alátétek jól használhatók a sötét bútorzatú vadászszobákban, ebédlőkben és előszobákban. Nem valók azonban világos és fényezett bútorok közé.

GÖMBFÁBÓL KÉSZÜLT ALÁTÉTEK. Ezek az alátétek kérgezett vagy kérgezetlen gömbfából készülnek. Sok múlik a fafaj helyes megválasztásán. Nem szükséges mindig nyirfát használnunk. A csülkös vadnak rendszerint sötétvörös, ibolyásbarna, szürkésbarna és sötét, olykor fekete agancsa van, a gömbfából készült alátéteknek összhangban kell lenniük ezen agancsszínekkel, ha azt akarjuk, hogy az agancs esztétikai hatást váltson ki. Ez azt jelenti, hogy erre a célra felhasználhatunk erdeifenyőt, jegenyefenyőt, lucfenyőt, bükköt, nyírt, tölgyet. A kérgezetlen gömbfametszetet barníthatjuk vagy pácolhatjuk.

KŐBŐL FARAGOTT ALÁTÉTEK. A zerge és a kőszáli kecske trófea alá nagyon tetszetős alátét készíthető kőből, amivel kihangsúlyozhatjuk a vad és környezete közötti kapcsolatot. Erre a célra a követ

úgy formáljuk, hogy összhangban legyen a trófea alakjával. A kő alátétet bekenjük tompafényű kencével.

Az ábrán bemutatott alátétek alkalmasak a vadászklubok (egyesületek) és vadászházak helyiségeinek díszítésére. Modern bútorhoz azonban csak akkor kombinálhatók, ha csupán egyes trófeákról van szó, tehát nem trófea-csoportról.

SZÉLDESZKA-ALÁTÉTEK. Szerény, de nagyon tetszetős alátétet lehet készíteni csomós és plasztikus szerkezetű széldeszkából, kérgezett faanyagból éppen úgy, mint a kérgezett vagy kérgezetlen hasított anyagból. Meg kell azonban teremteni az összhangot a kéreg kontúrja és az agancs színe között. Az anyag megválasztásakor mindkét esetben figyelembe kell venni az évgyűrűk és a csomók szépségét. A lekérgezett kontúrú faanyagot csak pácoljuk és tompa fényűre kifényesítjük. A deszkából készült alátéteket barnítjuk (patinásítjuk) vagy égetjük. Ezeket vadászszobákban lehet felhasználni. Faragott alátétekkel vegyesen ne használjuk.

MODERN BÚTORZATÚ SZOBÁKBA VALÓ ALÁTÉTEK. Nehéz feladat előtt állunk akkor, ha számunkra kiemelkedő értékű egyedi trófeákat akarunk modern bútorokkal berendezett helyiségekben elhelyezni. Nagy akadálynak bizonyul emellett az a tény, hogy míg a vadász a trófeában

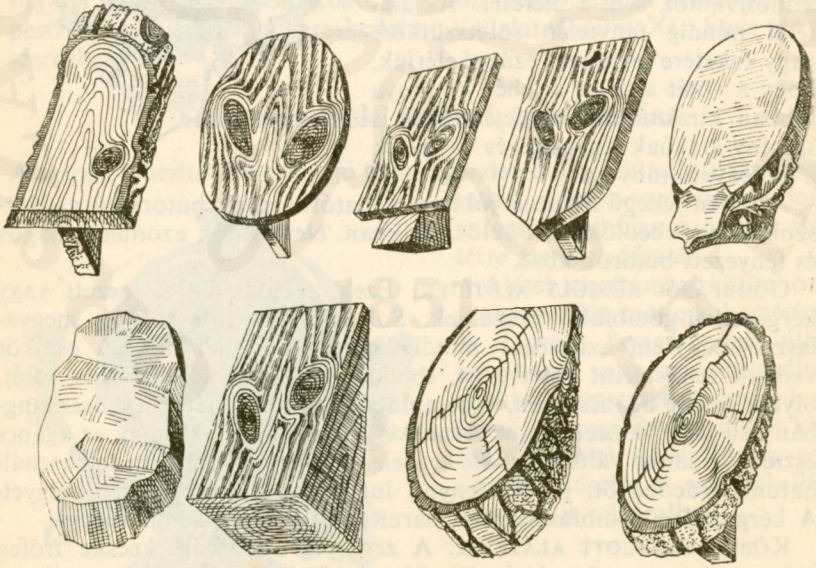

Különféle trófeaalátétek

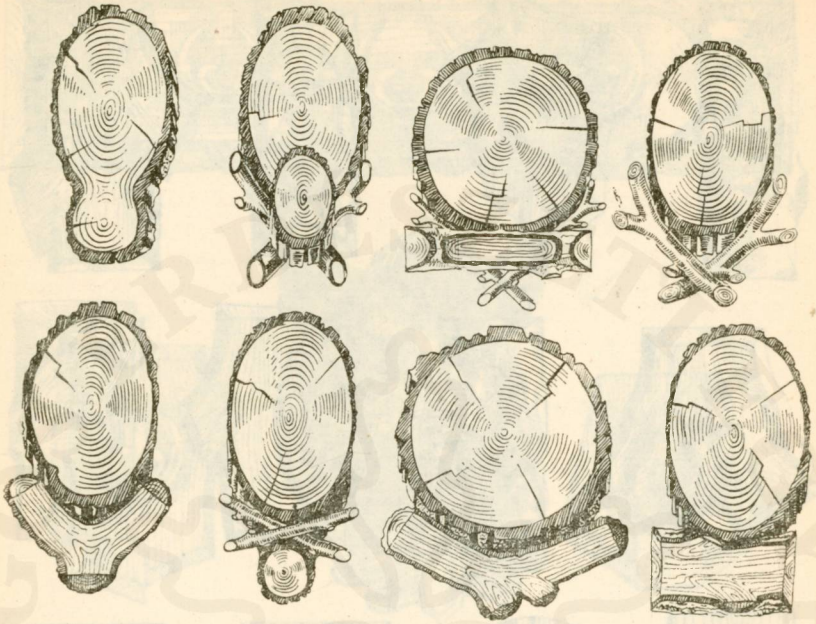

Alátétek (nyírfa, borókafenyő stb.)

vadászemléket lát, addig a családtagok vagy az ismerősök csak tehernek, kedvező esetben megtűrt tárgynak tekintik. Az ilyen esetben csak úgy biztosíthatunk trófeánknak állandó helyet otthonunkban, ha olyan alátétet választunk, amely legkevésbé zavarja a szoba összhangját, képét. Az alátétek olyan felületűek legyenek, mint a bútor színe, amellett egyszerű és szerény alakúak. Többségében négyszög, kör és gúla formájúak a legmegfelelőbbek. Ezeket az alátéteket is megfelelően égethetjük, hogy szín tekintetében teljes összhangban legyenek a szoba modern berendezésével.

A modern bútorzatú helyiségekben az agancsok akkor sem hatnak zavarólag, ha azokat nem szereljük alátétre, hanem közvetlenül a falra akasztjuk. Így azonban csak a teljes koponyával kikészített trófeákat lehet felaggatni. A lefűrészelt koponyát egyszerű alakú üveglapra erősítjük, amelynek széleit leköszörüljük. A színtelen üveget minta nélküli vagy szabályos mintázatú fal esetében választjuk. Színes üveg választása esetén óvatosnak kell lennünk. A cél ugyanis az, hogy a fal, a bútor, az alátét és a trófea összhangban legyen.

Az alátéten a felirat mindig rövid legyen (az elejtés helye, ideje és

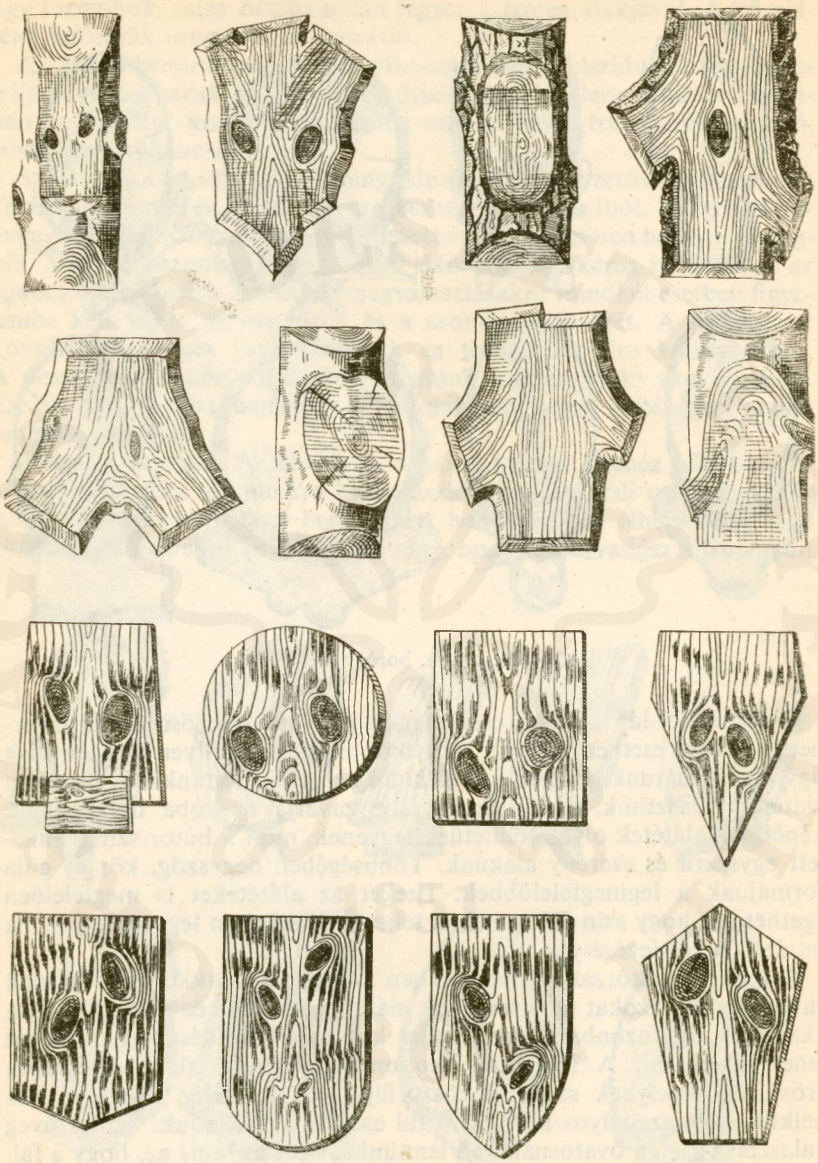

Alátétek modern lakásokba (különböző formák, égetettek vagy öregítettek)

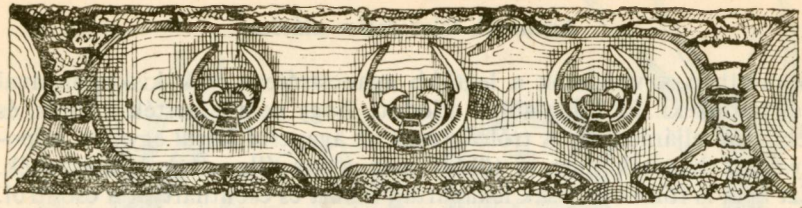

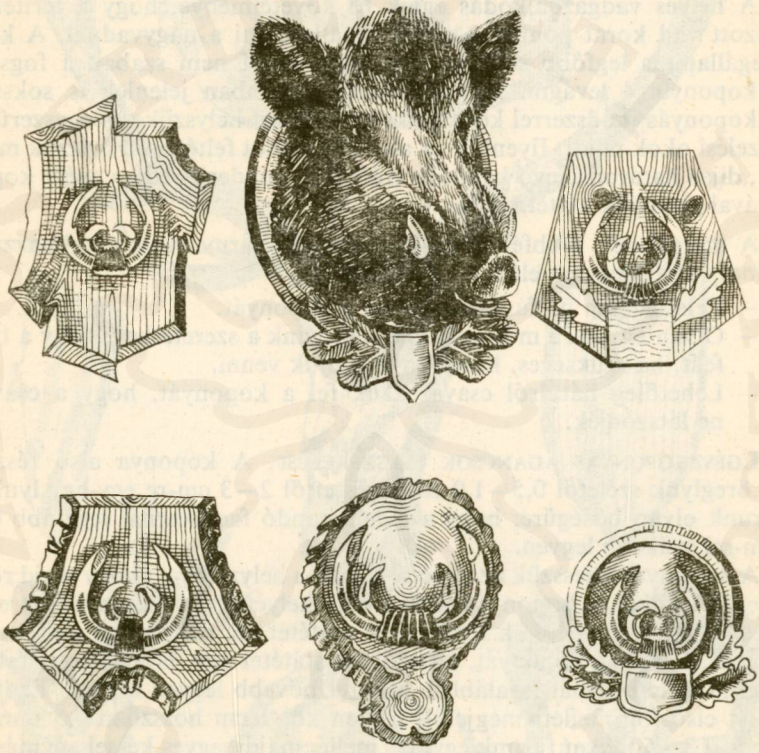

Vadkantrófea lekérgezett és faragott gömbfán. A felerősített vaddisznókoponyában moduritból készült műagyar

a vadász monogramja). A színe krémfehér, mindig sötétebb, mint a koponya fehér színe. Ha ugyanarról a vadászról van szó, a monogramot nem kell felírni. A koponyacsontra semmit sem írunk. Ügyeljünk arra, hogy a felírás teljes összhangban legyen a trófea és az alátét kompozíciójával.

Agancsok felszerelése alátétre

A múltban a vadászok a legtöbb agancstrófeát csak kiskoponyával készítették ki. Ez főleg abból adódott, hogy nem ismerték a főzési és fehérítési eljárásokat. A trófeán csak az agancstő körül egy kis koponyarészt hagytak meg, a többit még nyers állapotban lefűrészelték. Ezt nem is főzték ki, csak lekaparták a húst és csonthártyát a csontról. Ezzel a módszerrel sajnos sok agancs ment tönkre és vált értéktelenné.

A helyes vadgazdálkodás egyik fő követelménye, hogy a terítékre hozott vad korát pontosan meg kell állapítani a nagyvadnál. A kormegállapítás legfőbb segítsége a fogsor, ezért nem szabad a fogsort a koponyáról levágni. A gyakorlatban azonban jelenleg is sokszor félkoponyás módszerrel készítik ki a trófeákat helyszűke és egyszerűbb kezelési okok miatt. Ilyenkor az alsó állkapcsot feltétlenül őrizzük meg. A „díjas határon" levő kapitális trófeákat minden esetben egész koponyával szereljük alátétre.

A szerelésnek többféle módja ismeretes. Bármelyiket alkalmazzuk, mindig tartsuk szem előtt a következőket:

— Feleslegesen ne fúrkáljuk össze a koponyát.
— Olyan egyszerű módszert alkalmazzunk a szereléskor, hogy a trófeát, ha szükséges, könnyen le tudjuk venni.
— Lehetőleg hátulról csavarozzuk fel a koponyát, hogy a csavar ne látszódjék.

Egészkoponyás agancsok felszerelése. A koponya alsó részén az öreglyuk szélétől 0,5—1,0 cm-re és ettől 2—3 cm-re egy-egy lyukat fúrunk olyan bőségűre, hogy a belehajtandó facsavarnál legalább 0,5 mm-rel szűkebb legyen.

A koponyát rátesszük az alátétre abban a helyzetben, ahogy majd rögzíteni kívánjuk, a koponyán levő 2 lyuk helyét átvetítjük az alátétre és megjelöljük. Megjelöljük továbbá az alátétet két oldalon az első fogak előtt is. Levéve a koponyát, átfúrjuk az alátétet úgy, hogy a szereléshez használt facsavarnál legalább 1 mm-rel bővebb legyen a lyuk. Ezután a két első fog mellett megjelölt helyen kb. 1 cm hosszban 0,5 mm-es fúróval 3—5 lyukat fúrunk egymás mellé, majd hegyes késsel egymásba vágjuk a lyukakat, ide kerül az orrpánt. Ez készülhet 0,4—0,8 mm vastag és 0,5—1,0 cm széles félkemény réz vagy alpaka lemezből. Az orrpántot ívben meghajlítva átdugjuk és hátul elhajlítva egy-egy szeggel rögzítjük. Az orrpánt hosszát úgy állítjuk be, hogy e csavarok meghúzása után ráfeszüljön az orrcsontra. Ennek megtörténte után a koponyát ráillesztjük az alátétre és a két csavar segítségével fokozatosan rögzítjük. Az egész koponya a kétoldali fogsor, illetve a hátsó két koponyatövissel támaszkodik az alátétre.

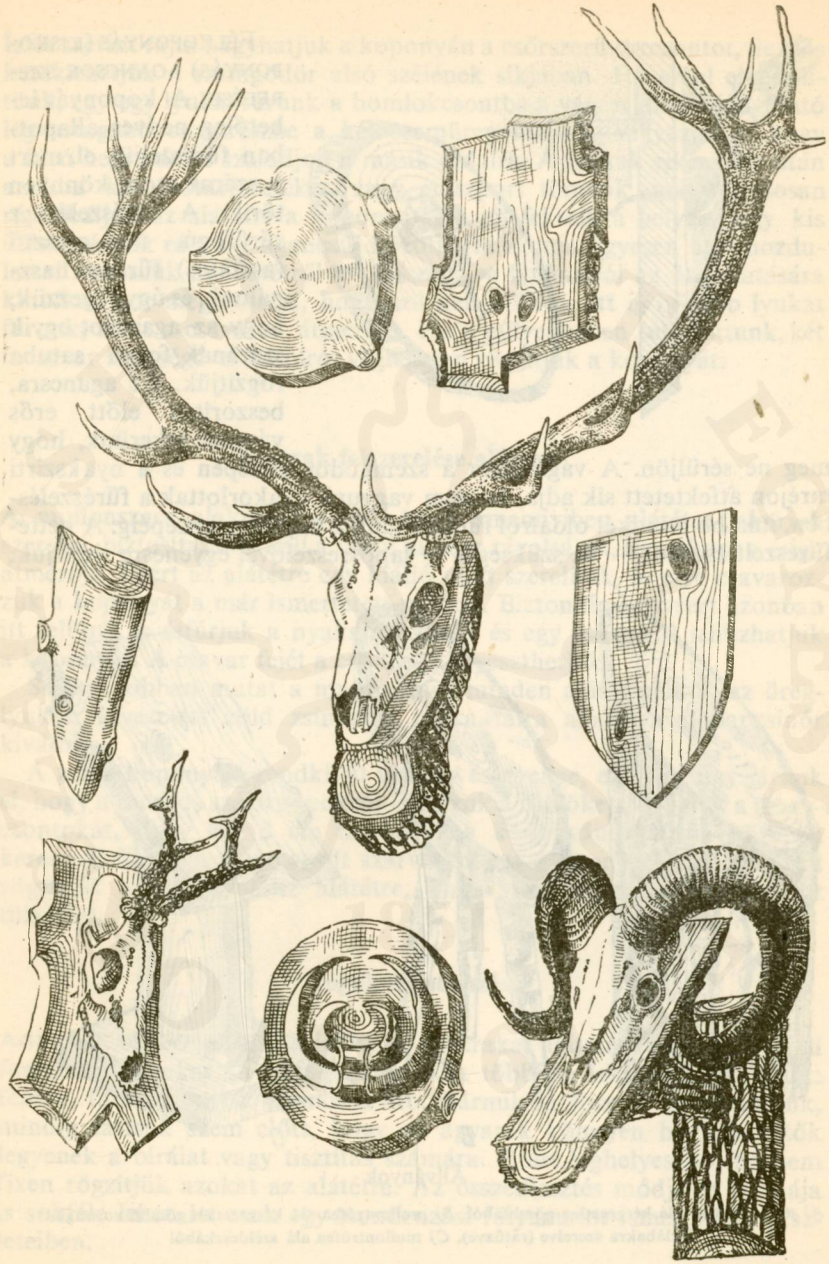

3 Vadásztrófeák kikészítése

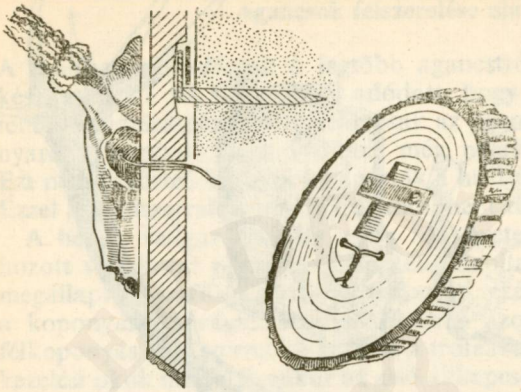

FÉLKOPONYÁS (KISKOPONYÁS) AGANCSOK SZERELÉSE. A koponyát lehetőleg nedves állapotban fűrészeljük el, mert a száraz csont könnyen törik. A fűrészeléshez sűrűfogú, ún. eresztő (asztalos) fűrészt használunk, és úgy végezzük, hogy az agancsot egyik száránál fogva satuba rögzítjük. Az agancsra, beszorítás előtt erős vásznat tekerünk, hogy meg ne sérüljön. A vágássíkot a szemgödör közepén és a nyakszirti taréjon átfektetett sík adja, ha nem vagyunk gyakorlottak a fűrészelésben, inkább mindkét oldalról fűrészeljünk a koponya közepéig. A kettéfűrészelt csontot — ha szükséges — laposreszelővel egyenesre simítjuk.

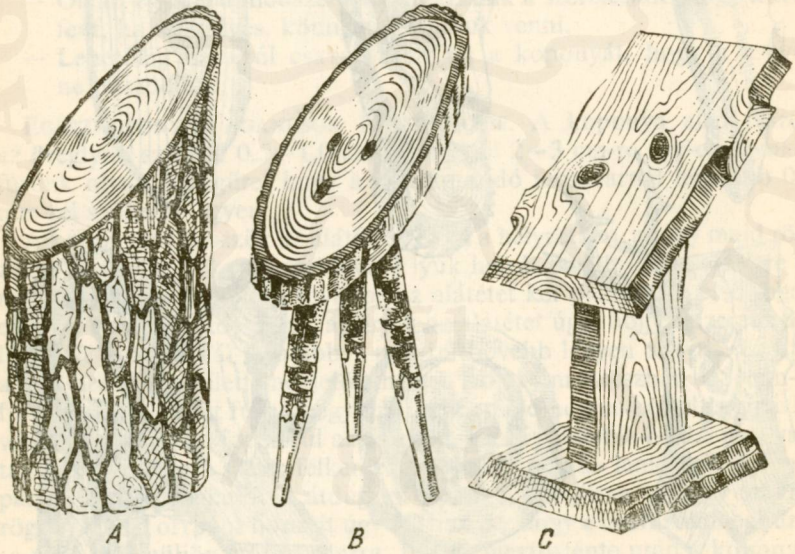

Állványok

A) muflontrófea alá kérgezetlen gömbfából, *B)* muflontrófea alá kérgezetlen gömbfakorongból léclábakra szerelve (rátűzve), *C)* muflontrófea alá széldeszkából

Ízlés szerint rajta hagyhatjuk a koponyán a csőrszerű orrcsontot, de le is kerekíthetjük a szemgödör alsó szélének síkjában. Ha ezzel elkészültünk, egy-egy lyukat fúrunk a homlokcsontba a vágási síkon jól látható legvastagabb csontrészbe a két szemüreg mellett. Vigyázzunk, hogy a fúró hegye át ne szaladjon a másik oldalra. A lyukak elkészülte után azokba kis csontreszeléket vagy gipszport tömünk, majd óvatosan rápróbáljuk az alátétre a koponyát, ha jól fekszik a helyén, egy kis ütést mérünk rá a két agancstő között. Ha ezután ügyesen egy mozdulattal levesszük az alátétről a koponyát, a lyukakból az ütés hatására kihullott por megmutatja, hogy hol kell átfúrni. Itt is bővebb lyukat fúrunk, mint a csavarok átmérője. Ha e műveleteken túljutottunk, két facsavar segítségével hátulról véglegesen rögzítjük a koponyát.

Szarvak felszerelése alátétre

A muflonszarv alakulása olyan, hogy amennyiben alátétre akarjuk szerelni, biztosítanunk kell a faltól akkora távolságot, amekkora a csiga átmérője. Ezért az alátétre egy kiálló részt szerelünk, és erre csavarozzuk a koponyát a már ismertetett módon. Biztonság kedvéért azonban itt felülről is átfúrjuk a nyakszirti taréjt és egy csavarral lehúzhatjuk a koponyát. A csavar fejét a csontba süllyeszthetjük.

Sokkal jobban mutat a muflonszarv minden alátét nélkül, az öreglyukon kivezetett zöld zsinórnál fogva falra akasztva (kalapzsinór kiváló).

A zerge koponyája rendkívül vékony és gyenge, ezért itt úgy járunk el, hogy a csontos szarvcsapokról lehúzzuk a tülköket, levágjuk a szarvcsontokat, hogy kb. 3 cm maradjon a koponyán. Ezután középen keresztül fúrjuk a megmaradt szarvcsapokat és ezen keresztül felülről rögzítjük a koponyát az alátétre, majd visszaragasztjuk a lehúzott tülköket.

Fogak montírozása

AGYARAK BEFOGLALÁSA. Mielőtt az agyarakat alátétre tennénk, be kell foglalnunk azokat. A befoglalás módja többféle lehet. Foglalhatjuk: fémbe, fába, csontba, agancsba stb. Bármilyen formát is választunk, mindig tartsuk szem előtt, hogy az agyarak könnyen hozzáférhetők legyenek a bírálat vagy tisztítás számára. Ezért leghelyesebb, ha nem fixen rögzítjük azokat az alátétre. Az összeillesztés módja és formája is sokféle lehet. Itt csak egy montírozási folyamatot ismertetünk részleteiben.

Fémbefoglalás. A művelethez 0,3—0,4 mm vastag félkemény réz vagy alpaka lemez szükséges. Ebből egy 4—5 cm és egy 3—4 cm széles szalagot vágunk le. A szélesebb szalagot egyik szélétől számítva 5 mm-re egy szeggel középen kilyukasztjuk, majd laposfogó segítségével a szélével párhuzamosan a lyuk vonalában derékszögben behajlítjuk. A behajlított részt az egyik alsó agyar (nagyagyar) széles végére helyezzük, majd leszorítva a lemezt körülcsavarjuk az agyaron, hogy a két lemezvég találkozáskor egymást 1—2 mm-re fedje. A fölösleges lemezrészt levágjuk. A körültekert lemezt középen egy vékony dróttal összekötjük, így rögzítjük az agyarak köré a forrasztáshoz. A forrasztást hegyes pákával végezzük, lehetőleg úgy, hogy a cin a két összecsúsztatott lemezvég közé folyjon.

A kisagyarakat (felsőagyarakat) is ugyanígy foglaljuk be a keskenyebb fémszalaggal.

Forrasztás után a felületet összecsiszoljuk és felpolírozzuk mindkét fémgyűrűt.

Ezután következik az agyarak beragasztása gipsszel. Lehetőleg alabástrom gipszet (fogászgipsz) használjunk, tejfel sűrűségű állapotban. (A megkötés folyamatát 1—2 csepp folyékony enyv hozzáadásával lassíthatjuk.) Ezzel a masszával kitöltjük a fémgyűrűket és az agyarak végét, majd mindkét oldalon beleillesztve az agyarat a gyűrű nyílásába, lehetőleg egyszerre betoljuk 1 cm mélyen. 24 órai száradás után vékony 1,8—2,0 mm-es fémfúróval középen (a korábban kilyukasztott helyen) átfúrjuk a foglalatokat és rézdrót segítségével összefűzzük. A felső nagyagyar foglalatának fülébe kis karikát helyezünk, s ennek segítségével akasztjuk alátétre.

A gyöngyfogak befoglalása is sokféle módon történhet, mindenki egyéni ízlése szerint végezheti. A gyöngyfog kicsiny volta miatt azonban elég nagy ügyességet kivánó munka. A legcélszerűbb és legszebb: ékszerésszel készíttetni a foglalatot.

Koponyák felszerelése alátétre

A hidrogénperoxiddal szépen kifehérített koponyát rászereljük az alátétre, az állkapcsokat annyira nyitott állapotban rögzítjük, hogy a ragadozók tépőfogai ne fedjék egymást. A falra akasztott alátéteket úgy kell megdönteni, hogy maga az alátét és a fal mintegy 20—30°-os szöget képezzenek. A vízszintes lapokra szerelt koponyacsontokat olyan bútorokon helyezzük el, amelyeknek magassága 80—140 cm között változik. A falra akasztott táblákra szerelt koponyákat az ember szemmagasságában akasztjuk fel, tehát kb. 150—190 cm magasságban. A trófeaként

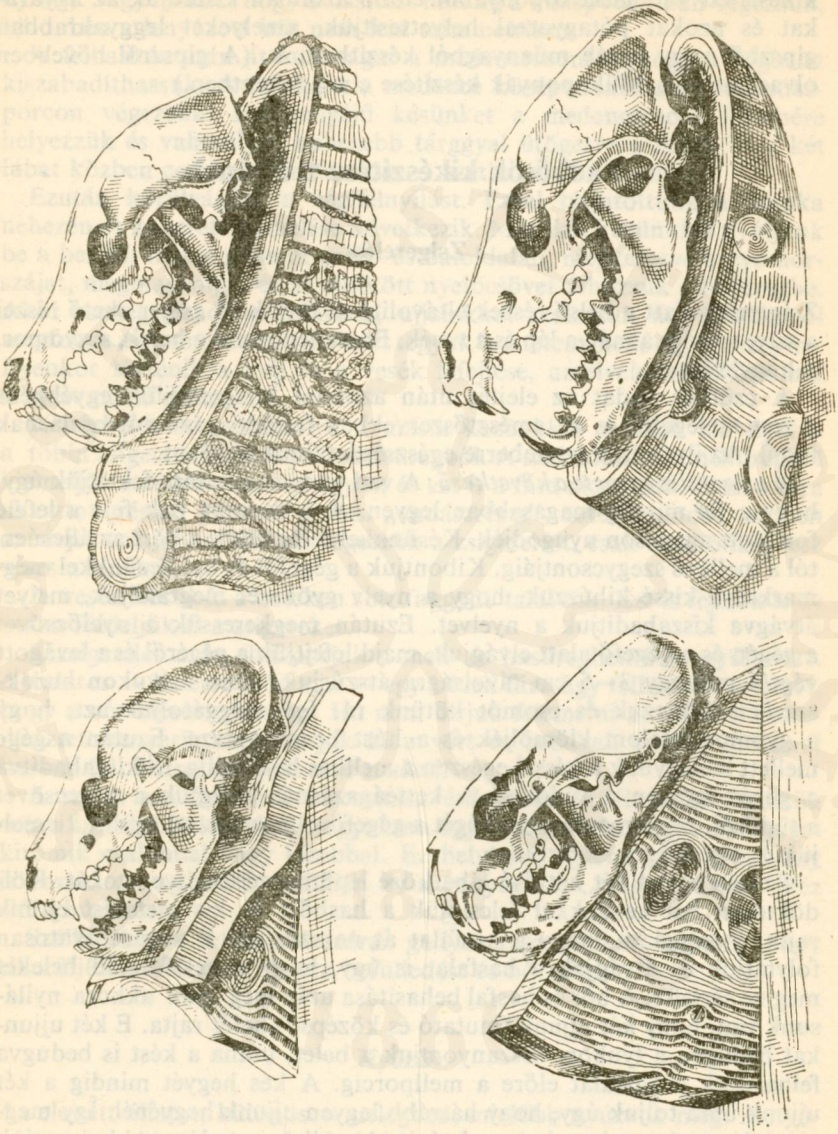

Róka, farkas, borz- és vidrakoponya korong alakú fali alátéteken

kikészített vaddisznókoponyából előbb azonban kiszedjük az agyarakat és azokat pótagyarral helyettesítjük, amelyeket leggyakrabban gipszből vagy egyéb műanyagból készíthetünk. (A gipszről bővebben olvashatunk a Műkoponyák készítése című fejezetben.)

Vadbőrök kikészítése trófeának

Zsigerelés

Zsigerelés alatt a belső részek eltávolítását értjük. A zsiger ehető részei a szív, a tüdő, a máj, a lép és a vesék. Ehetetlen részei a belek, a gyomor, a húgyhólyag.

A csülkös vadat az elejtés után azonnal kizsigereljük, egyébként a test melegétől és az emésztőszervekben fejlődő gázoktól oszlásnak indul. Az ilyen hús az emberre egészségártalmat is jelent.

A zsigerelés menete a következő: A vad tetemét a hátára fektetjük úgy, hogy a fej mindig magasabban legyen. A bika vagy bak feje a lefelé fordított agancson nyugodjék. Késünkkel felhasítjuk a bőrt az állcsúcstól a mellkas szegycsontjáig. Kibontjuk a gégefőt és bal kezünkkel megmarkolva kissé kihúzzuk, hogy a nyelv gyökerét megtaláljuk, melyet átvágva kiszabadítjuk a nyelvet. Ezután megkeressük a nyelőcsövet a gégén és a gégefő alatt elvágjuk, majd lefejtjük a gégéről és a levágott végtől mintegy 3—5 cm távolságra átszúrjuk. Ezen a lyukon hurokszerűen áthúzzuk és csomót kötünk rá. Így meggátoljuk azt, hogy a gyomortartalom kiömöljék és a húst beszennyezze. Ezután a gége mellett lemegyünk a késsel egészen a mellkas bejáratáig, itt kiszabadítva a gégét egészen a tüdőkig. A kettéágazásnál levágjuk a gégecsövet a tüdőről, majd megfogva a végét a gégefővel és nyelvvel együtt kiemeljük és egy faágra akasztjuk.

Ezután a vad két hátulsó lába közé lépünk szétfeszítve azokat. Köldöktájon bal kezünkkel felcsípjük a hasbőrt és kis metszést ejtünk rajta — vigyázva, hogy a hasfalat át ne szúrjuk. E vágást óvatosan folytatjuk és átvágjuk a hasfalat is úgy, hogy a nekifeszülő beleket meg ne sértsük. A bőr és hasfal behasítása után még csak akkora nyílásunk van, hogy két ujjunk (mutató és középső) befér rajta. E két ujjunkat bedugva a lyukon visszanyomjuk a belet, utána a kést is bedugva felhasítjuk a hasfalat előre a mellporcig. A kés hegyét mindig a két ujjunk után toljuk úgy, hogy hátrább legyen ujjunk hegyénél. Így megakadályozzuk a zsigerek megsértését. A mellporcot elérve abbahagyjuk a vágást és az előbbi helyről kiindulva a hasfalat hátrafelé is felhasítjuk (hím állat esetén eltávolítjuk a heréket is) egészen a hullatóig (végbél-

nyílás). Vigyázzunk, hogy a hasítást mindig a középvonalban végezzük, különben a lenyúzott bőr nem lesz szimmetrikus.

A felhasítás után át kell vágni a medencecsontot, hogy a végbelet kiszabadíthassuk. A felvágást a medence középvonalában a medenceporcon végezzük. Erőspengéjű késünket a medencecsont közepére helyezzük és valamilyen nehezebb tárggyal ütögetve a fokát — a két lábat közben combunkkal feszítve — széthasítjuk a csontot.

Ezután körülvágjuk a végbélnyílást. Ezzel túljutottunk a munka nehezén és zsigerek kiemelése következik. Mindkét kezünkkel nyúljunk be a bendő, illetve gyomor jobb- és baloldalán, megkeresve a gyomorszájat, megmarkoljuk és az elkötött nyelőcsövet áthúzzuk a hasüregbe. Ahol esetleg akadályt találunk, ujjainkkal szakítsuk át. Ezután jól megfogva a gyomrot emeljük ki, és tegyük le a tetem mellé egy arasznyira. Ilyenkor történik a máj és a vesék lefejtése, amelyeket felakasztunk a nyelv mellé a fára.

A végbelet összemarkolva a másik kezünkkel a belek alá nyúlva a többi zsigert is kifordítjuk a hasüregből. A szabaddá vált mellüregből kiemeljük a tüdőt a szívvel együtt és ezt is a fára akasztjuk. Ezek a fára akasztott részek képezik az ún. „vadászrészt", amely minden esetben az elejtő tulajdona. Ha jól végezzük a zsigerelést, csak csuklónkig lesz véres a kezünk.

A vesék körül és a beleken sok faggyút találunk. Ezt is fejtsük le és utána földeljük el a zsigereket.

Kizsigerelés után eltávolítjuk a mell- és hasüregben összegyűlt vért. Ajánlatos — ha erre mód van — egy közeli fára úgy felhúzni a tetemet, hogy a vér kicsuroghasson. Ha nem bírjuk felemelni az állatot, összeillesztett tenyerünkkel merjük ki a vért és ruhával, esetleg mohával itassuk fel. *Vízzel kimosni nem szabad!*

A tetem szellőzésének biztosítása érdekében fapálcákkal feszítsük szét a hasfalat. A legyek ellen gyakran úgy védekeznek, hogy a hasüreget kitömik csalánnal vagy lombbal. Ez helytelen eljárás, mert a növény is romló anyag, tehát befülled és savanyodást, „megzöldülést" idéz elő a húsban.

Szállításkor a tetem alá száraz gallyat vagy rönköt tegyünk, hogy elkerüljük a fölfekvés okozta befülledést és bőrpállást.

Nyúzás

Az elejtett állatot, különösen melegben, mielőbb nyúzzuk meg. A nyúzást nem szükséges az elejtés helyén végezni, mert több időt igényel. A kizsigerelt állatot azonban ne hagyjuk a földön feküdni, hanem a szállításig akasszuk fel vagy fektessük száraz gallyakra.

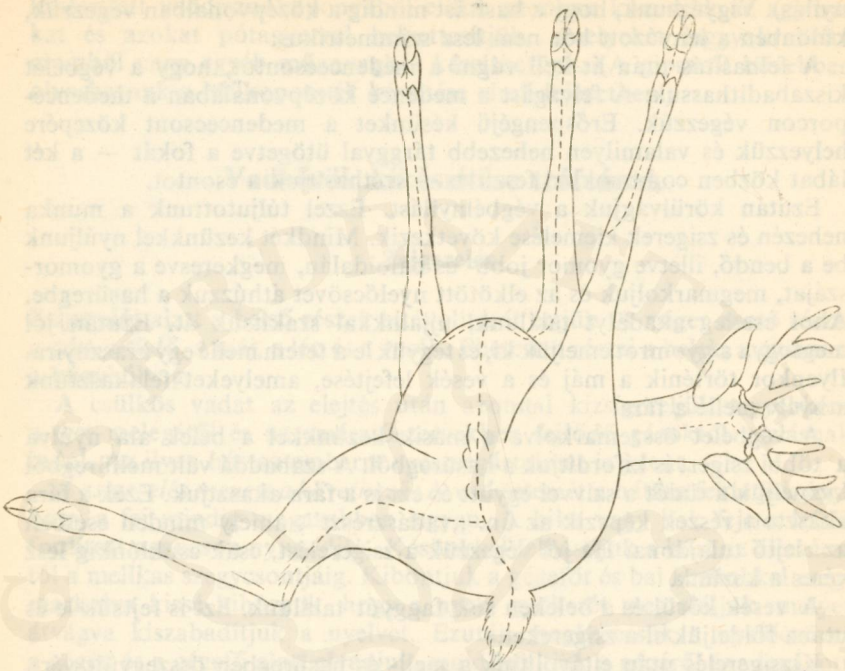

A nagyobb emlős nyúzása

A nem zsigerelendő vad nyúzásával különösen siessünk. Az ilyen vadaknak, ha nem is zsigereljük, ajánlatos melegben „levegőt adni" (a hasfalat néhány centiméterre felvágni).

Az emlős állatok nyúzása különféleképpen történik. Szükséges azonban néhány általános alapelv ismerete.

1. Már zsigerelés előtt el kell dönteni, hogy az elejtett vadnak csak a bőrét akarjuk kikészíteni vagy fejjel együtt kipreparálni, különben később ebből sok bosszúság keletkezik.

2. Melegen könnyebb a bőr lefejtése.

3. Kést csupán a „fő vágásokhoz" (hasításhoz, átvágáshoz stb.) használjuk, de mindig úgy, hogy ne a bőr, hanem a hús felé vágjunk. Ellenkező esetben a bőr kikészítés után tele lesz ún. „vakvágással".

4. A kisebb állatok bőrét tömlőre fejtsük, tehát ne vágjuk fel a hason, kivéve ha az egész állatot ki akarjuk preparálni.

5. A lábak felhasítását mindig a belső oldalon végezzük.

6. Mérgezett vadat csak *hideg állapotban* nyúzzunk és mindig használjunk gumikesztyűt.

7. Veszettség gyanúja esetén (róka, macska) sohase nyúljunk az állathoz!

8. A lőttvad helyes kezelése fontos, mert húsa népgazdasági érték és sok valutát hoz az országnak.

CSÜLKÖSVAD NYÚZÁSA. Különbözőképpen nyúzunk, ha csupán a bőrt akarjuk eltenni, ha szőnyegnek akarjuk kikészíteni, végül ha az egész állat vagy egy része (fej a nyakkal) kipreparálásra kerül.

Az első két esetben a bőrt a hasi oldalon végighasítjuk az állcsúcstól a végbélnyílásig. Ha a körmökre nincs szükség, a csülkökön körbevágjuk a bőrt a fűkörmök fölött. Ha szükség van a csülkökre, akkor csak felhasítjuk a bőrt a csülkök belső felületén, az elülső végtagokon a belső oldalon úgy, hogy a két metszési irány a mellcsontnál találkozzék. Hasonlóképpen járunk el a hátulsó végtagoknál is, ahol a metszések a végbélnyíláshoz futnak, a faroktő alá. Ezután kiszabadítjuk a csülökízületeket, levágjuk a végtagokról és vigyázva, hogy ne vágjuk meg, lefejtjük a bőrt a lábakról.

Ajánlatos a nyúzást a hátulsó végtagoknál kezdeni és mikor ezzel elkészültünk, az elülsőkön folytatni.

Ha a fejtéssel elérkeztünk a farokig, kiszabadítjuk az első farkcsigolyákat és az ízesülésnél átvágjuk (tehát a farok csigolyástul a bőrön marad). Ezután hátulról előre haladva lefejtjük a bőrt a törzs két oldaláról, majd a nyakról is, csak ekkor kezdhetjük meg a fej lenyúzását, amely a legnehezebb művelet. Óvatosan haladjunk a fülekig. Ezeket tőben átvágjuk és tovább fejtünk a szemek felé. Különösen ügyeljünk, nehogy a szemhéjakat átvágjuk, mert ez a pillaszőrök kihullását eredményezi. A szem után hagyjuk abba a nyúzást egy kis időre és próbáljuk meg az állkapcsokat szétfeszíteni (ha ez nem sikerül, akkor előbb az alsó állkapocs külső felületén tapadó nagyrágóizmot vágjuk át, ezáltal könnyen nyithatóvá válik a száj). Ha sikerül kinyitni a szájat, vágjuk körül a szájszél nyálkahártyáját egészen belül a fogak tövében, ezután az orrháton folytatjuk tovább az előbb abbahagyott munkát. Végül elérkezve az orrporcig, átvágjuk azt, és a bőrt eltávolítjuk a testről.

Nagyjából ugyanígy járunk el, ha preparálásra nyúzunk (az előbb említett harmadik eset). A különbség csak a nyak lenyúzásában van. Ilyenkor nem az állcsúcstól kezdve hasítjuk fel a bőrt — mint azt a Zsigerelés c. fejezetben is említettük — a nyak alsó felén, hanem a tarkótól kiindulva a hát felé a nyak elején vágjuk fel, olyan hosszúságban, hogy az agancsot, ill. szarvat is ki tudjuk bujtatni a hasítékon. A tarkón folytatni kell a vágást Y alakban elágazva egészen az agancs, ill. a szarvtövekig, hogy a bőrt körben lefejthessük azokról is.

Vaddisznó nyúzásakor minden esetben alul hasítjuk fel a nyakbőrt, a fej külön preparálása esetén a gégefőnél kezdjük a hasítást, sohasem az állcsúcson.

Ha így lefejtettük a bőrt, még nem fejeztük be a munkát. Ki kell fejteni a csülkök csontjait, a farok csigolyáit, a fülporcokat, az orrot és a szájszélet. A csülköket hegyes kés segítségével az első ízületnél körbevágjuk és a csontokat eltávolítjuk. A farkat alul végighasítjuk és kifejtjük a farokrépát. A fül kifordítása a legnehezebb művelet. Ez azt jelenti, hogy a fül elülső (belső) felületét különválasztjuk a porcos hátulsó felülettől. A fül tövétől elindulva fokozatosan csaknem teljes kör alakban kezdjük meg a munkát. Segítségünkre van ebben az ún. „kifordító fa", amely nem más, mint egy kb. 30 cm hosszú, 2,5 cm vastag félsüveg formájú puhafa deszkadarab. Ezt kívülről a fülbe illesztjük és erre ráfordítjuk a fület, közben körömmel, késsel, esetleg tompa hegyű kis kalapáccsal ütögetve választjuk el a bőrt és a porcréteget. Ha ez sikerült, már csak a szájszéleket és az orrot kell kifordítani.

Az így előkészített nyersbőrt azonnal le kell sózni közönséges konyhasóval, mégpedig úgy, hogy a szőrös felére leterített, fonákával felfelé néző bőr minden kis részét vastagon és egyenletesen bedörzsöljük. (Egy közepes nagyságú vadkan bőrre 3 kg sót használunk.) Néhány óra elteltével a sózás után a bőrt összehajtogatjuk (a végtagok és a fej bőrét befelé), és szőrével kifelé összegöngyöljük. Így hónapokig is eláll a bőr. Ha a néhány napig besózott bőrt kiterítve kiszárítjuk, évekig is eltartható károsodás nélkül (ilyen esetben azonban előzőleg minden izom-, zsír- és faggyúrészletet el kell távolítani róla, és újra besózva kell kiszárítani).

Legcélszerűbb a friss, sózott bőröket mielőbb kikészíteni.

NYULAK NYÚZÁSA. A nyulat az elejtés után nem kell azonnal kizsigerelni, de fontos, hogy a vizeletet kinyomjuk belőle. Ezt a következőképpen végezzük: a nyulat a mellső lábainál fogva fölemeljük. Jobb kezünkkel úgy fogjuk át, hogy a hüvelykujjunkkal a hasát a mellkastól kezdve erőteljesen végigsimítjuk egészen a végbélnyílásig. Erre a nyomásra kiürül a húgyhólyag, illetve a végbél.

A vadászat alkalmával a lőtt nyulat nem szabad a földön vonszolni, húzni, mert értéktelenedik a szőre, a gereznája. A nyulak hátsó lábát keresztben összekötjük, majd rudakra aggatjuk, hogy jól kihűljenek. Ebben az állapotban rakjuk a szekérre. Nem szabad azonban halomba rakni vagy egymáshoz közel, mert befülledhetnek.

A bőrt egyébként könnyű lefejteni. A nyulat a hátsó lábának csuklójánál megkötjük és egy szögre akasztjuk. A szabadon álló lábat a körmök fölött körbe vágjuk. A bőrt a comb belső felén egész a végbélnyílásig fölhasítjuk, ahol mindkét vágás találkozik. A megnyúzott lábát az inaknál fogva szögre akasztjuk és lefejtjük a bőrt a másik lábáról is. A farkat a testtől úgy távolítjuk el, hogy a bőrt a legvastagabb farokcsigolyákról lefejtjük, amelyeket azután levágunk. A másik lábát is szögre akasztjuk és a bőrt lehúzzuk. A mellső lábakat a könyöknél

leválasztjuk. A füleket közvetlenül a koponyacsontnál vágjuk le. Az orr porcogójának levágásával a nyúzást befejezzük. A vért ronggyal kitöröljük.

RAGADOZÓK NYÚZÁSA. A medvét, farkast, hiúzt, vadmacskát és a borzot a csülkösvadhoz hasonlóan nyúzzuk meg. A különbség az, hogy a bőrön a karmok minden esetben rajta maradnak. A nagy ragadozókat lehetőleg az elejtés után azonnal megnyúzzuk. A lefejtett bőrt teljes egészében szétterítjük és pontozás céljából felvesszük méreteit. Másképp nyúzzuk a rókát, nutriát, nyércet, nyestet, görényt, hermelint és a menyétet. Ezeknek a nyúzása az előző módszertől abban különbözik, hogy csak a lábakon és a farkon vágjuk föl. A bőrt a törzsről teljes egészében húzzuk le, „tömlőre" fejtjük.

A róka bőrének lenyúzása a legkörülményesebb. Előbb a bőrt a mellső lábak között fölvágjuk a lábak belső oldalán egészen a mellkasig (a karmok a bőrön maradnak). Hasonlóképp járunk el a hátsó lábak esetében.

A farok is a bőrön marad, benne a farokrépával. A bőrt a hátulsó lábaktól kiindulva a fej felé haladva fejtjük le. A füleket közvetlenül a koponyacsont mellett vágjuk le. Különösen vigyázva választjuk le a bőrt a szem és az orr körül.

A lehúzott bőrről ezután kifejtjük a nyúzáskor rajtahagyott ujjperceket úgy, hogy a levágott végénél laposfogóval megfogva egyenként kifordítjuk és az utolsó ízesülésnél a köröm alatt elvágjuk azokat. A farkat az összes kisragadozó esetében úgy szabadítjuk meg a farokrépától, hogy egy-két farokcsigolyánál fogva beszorítjuk satuba vagy megfogjuk laposfogóval.

Az elején még kiszabadítunk néhány csigolyát, majd köröm vagy csipesz segítségével két oldalon egyszerre megfogjuk és harisnya módjára letoljuk a farokrépáról. Ezután hosszú hegyes késsel alul egy metszéssel felhasítjuk.

Ha egészben akarjuk kipreparálni a kisemlősöket, a nyúzást másképpen végezzük, ezt az Emlősök preparálása c. rész részletesen ismerteti.

A bőrök (gereznák) kezelése és tartósítása a kikészítés (cserzés) előtt

A nyúzástól a kikészítésig (cserzésig) eltelhet néhány hét, esetleg néhány hónap. A bőr is, mint minden állati eredetű anyag, nagyon romlandó. Ezért, ha nem gondoskodunk kellő tartósítási módszerekkel épségéről, mire a kikészítésre kerülne a sor, hasznavehetetlenné válik.

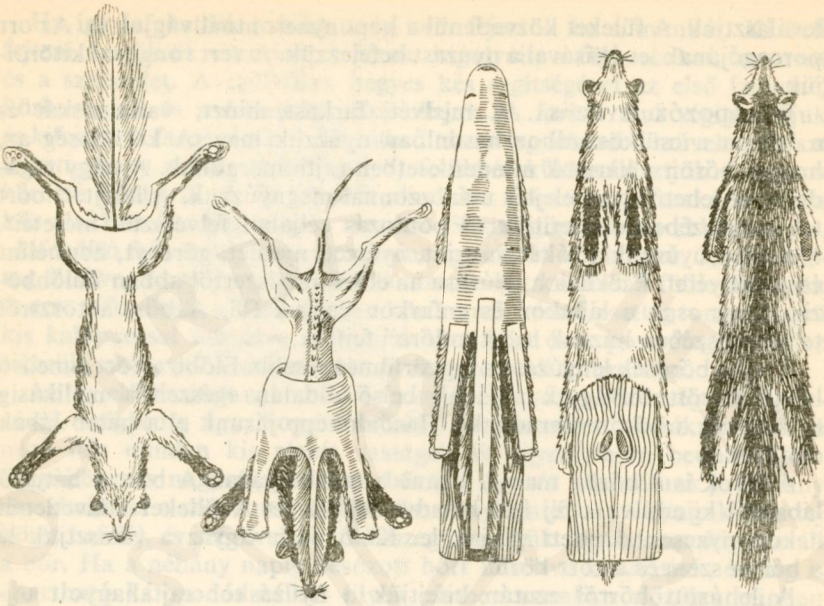

A róka nyúzása és a bőr helyes kezelése a kifeszítés előtt

Ezért fontos a következő módszerek megtartása, ill. alkalmazása:

1. Nyúzás után a bőrön maradt zsír- és izomdarabokat kaparjuk le, csülköket, ujjperceket, farkat fejtsük ki.

2. A nagyemlős bőröket minden esetben sózzuk le.

3. Sózásra csak konyhasót használjunk. A timsó nagyon összehúzza és törékennyé teszi a bőröket.

4. A tömlőre fejtett bőröket nem sózzuk, hanem szárítjuk. A szárításhoz a bőröket ki kell feszíteni. Ezt úgy végezzük, hogy a szőrös oldalt a deszka felé fordítva tűzzük a megfelelő kiképzésű sima felületű deszkára. A deszka alakját és nagyságát a Bőrfelvásárló Vállalat szabványban is előírja. A róka esetében pl.:

	I. oszt.	II. oszt.
a feszítő deszka hossza	130 cm	120 cm
nyak szélessége	12 cm	10 cm
combok táján szélessége	20 cm	15 cm
a test hossza	80 cm	70 cm

A nyérc és a görény bőrét sima felületű, kb. 9 cm vastag karóra húzzuk, melynek végét lekerekítjük. A hermelin, a menyét és hasonló állatok bőrét valamivel vékonyabb karóra húzzuk.

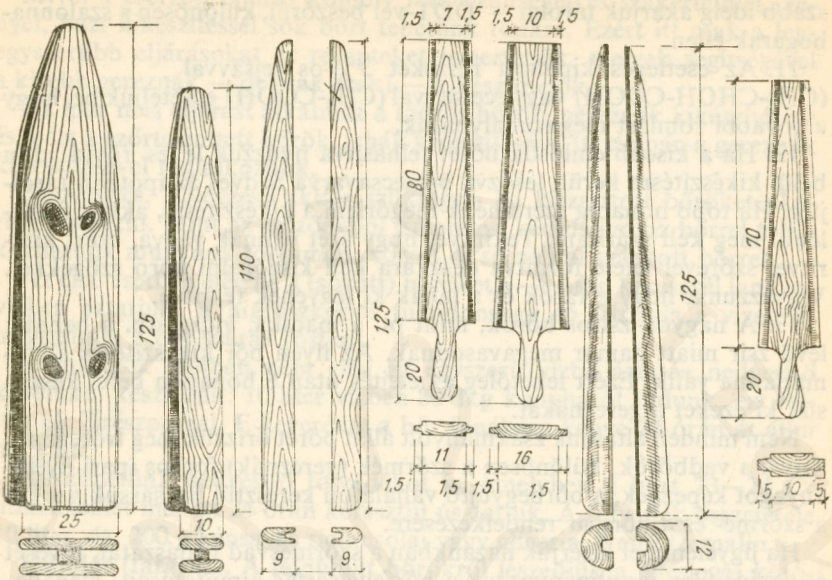

Méretarányos feszítődeszka típusok (rókabőrre)

A bőröket azonban sem széltében, sem hosszában nem szabad túlságosan feszíteni, mert megbomlik a bőr szerkezete (struktúrája). A szőrmének dúsnak, teltnek kell lennie.

5. A kisebb állatok bőrét U alakúra meghajlított rugalmas ágra is kifeszíthetjük száradni. Fontos, hogy gyűrődésmentesen száradjon a bőr, a ráncok helyén nem szárad ki és kikészítéskor a szőrt ledobja.

6. Sohasem szabad a szőrmét a szárítás érdekében kitömni papírral vagy szalmával, mert eldeformálódik a bőr, és ezt a hibát nem lehet a továbbiakban kiküszöbölni.

7. A szárítást nem szabad tűzö napon vagy magas mesterséges hő mellett végezni. Ilyen esetben a bőr szerkezetében helyrehozhatatlan károsodás következik be.

8. Ha nedves levegőn tartjuk a bőröket, penészedés, majd rothadás áll elő.

9. A szőrmés állatok bőrét a teljes száradás előtt szőrrel kifelé fordítjuk és úgy szárítjuk meg. Csak a nutria, pézsmapocok, mezei nyúl és az üregi nyúl gereznáját hagyják a szőrével befelé fordítva.

10. A gereznákat és a kikészített szőrméket a károsítókkal szemben állandóan védeni kell. Gyakori ütögetéssel, szellőztetéssel és porolással megelőzhetjük a veszélyes molyok előfordulását. Ajánlatos — ha hosz-

szabb ideig akarjuk tárolni — DDT-vel beszórni, különösen a szalonnabogarak ellen.

11. Az esetleges kipállott részeket 3%-os tejsavval (CH_3-CHOH-COOH) vagy ecetsavval (CH_3-COOH) ecseteljük be, hogy a további romlást megakadályozzuk.

12. Ha a kisebb emlősök bőrét felhasítva nyúzzuk le és rövid időn belül kikészítésre kerül, lesózva összecsavarva nedves állapotban tároljuk. Ha több hónapig szeretnénk megőrizni a kikészítésig, akkor feltétlenül meg kell szárítani. Tekintve, hogy szét vannak vágva, ezért kiterítve, szőrével lefelé fordítva deszkára kell kiszögelni apró szögekkel. Vigyázzunk, hogy a farok és a lábak ki legyenek feszítve.

13. A nagyon zsíros bőrök, mint pl. a macska, vidra stb. a bennük levő zsír miatt hamar megavasodnak. Az ilyen bőr kikészítésre alkalmatlanná válik. Ezért lehetőleg az elejtés után 6 hónapon belül készítsük ki ezeket a gereznákat.

Nem minden általunk zsákmányolt állat bőrét őrizzük meg trófeának. Mivel a vadbőrök, különösen a szőrmék (gereznák) fontos ipari nyersanyagot képeznek, a bőrbegyűjtő vállalaton keresztül bocsássuk azokat a szőrme- és a bőripar rendelkezésére.

Ha figyelemmel kísérjük hazánkban a szőrmésvad vadászatát, lövését és egyidejűleg tanulmányozzuk a bőrfelvásárlás kimutatásait, megállapíthatjuk, hogy sok veszendőbe megy.

A jól szárított és feszített bőr a vadászok jó jövedelmi forrása. Az iparban a helyesen kiszárított és jól kezelt bőrökön kívül a hibás, sérült és a károsítók által megtámadott bőröket is feldolgozzák. A zsákmányolás időpontjától függően megkülönböztetünk tavaszi, nyári és téli bőröket. A legrosszabb minőségűek a nyári bőrök, kivéve a szarvas, az őz és a dámvad bőröket. Vannak átmeneti típusba tartozó bőrök is.

A gereznák közül számunkra minden esetben a téli gereznák a legértékesebbek.

A bőrök kikészítése (cserzése)

A nyúzás után tartósított bőröket cserzési eljárásnak kell alávetni, ha hosszú ideig meg akarjuk őrizni, trófeaként vagy gyakorlati célokra felhasználva.

A cserzés bonyolult eljárás, igen sok módja ismeretes.

A legősibb cserzési módnak és a jelenleg az iparban használatos legbonyolultabb eljárásoknak végcélja azonos: megszabadítani a bőrt a romlandó fehérjeállománytól, és eltávolítani belőle a zsírt, mely zsírsavvá alakulva szétmállasztja.

Mivel a cserzési eljárás komoly fölkészültséget és szakértelmet igényel, házi kikészítéssel sok bőrt tehetünk tönkre. Ezért itt csak a legegyszerűbb eljárásokat és recepteket ismertetjük, melyek segítségével a kisebb gereznák — de csak ezek! — kikészíthetők.

Az ipar más eljárást alkalmaz a szőrös bőrök, gereznák kikészítésére és mást a szőrtelenített bőrök, irhák kikészítésére. Itt csupán a gereznák kikészítésével foglalkozunk.

Nedvesítés. Elvégzése akkor szükséges, ha kiszárított bőröket akarunk cserezni. Mint az előzőekből ismeretes, kétféle száraz bőrrel találkozhatunk munkánk folyamán: sózott és só nélkül szárított bőrrel.

Az első esetben elég ha a (sózott) bőröket 6—8 órán keresztül langyos vízben áztatjuk. A higroszkópos tulajdonságú só felszívja a vizet, és megpuhítja a bőr száraz rostjait.

A második esetben nem elég az egyszerű vízbe áztatás, nedvesítő keveréket készítünk: 10 liter vízben 80 dkg konyhasót oldunk, ezt felitatjuk fűrészporral. E keveréket a bőr fonákára kenve 24 órán át állni hagyjuk.

Készíthetünk nedvesítő folyadékot is, amelyben a bőrt 23—24 C° hőmérséklet mellett 24 órán keresztül úsztatjuk. A folyadék összetétele 10 liter víz, 200 g kénsavas ricinusolaj vagy glicerin, 5 cm^3 formalin.

Húsolás (faragás). A felpuhult bőrökről leszedjük a felesleges kötőszövetet, zsírt és izommaradványokat.

Ezt végezhetjük kapargatással vagy domború fa bakra terítve homorú kés segítségével (kasza).

(A kasza használata nagy szakértelmet és gyakorlatot igényel, mert könnyen átvághatjuk a bőrt!)

A húsolást mindig „szőrmentén", tehát a faroktól a fej irányában végezzük. Ellenkező esetben megsértjük a szőrtüszőket, és sok szőr kihullik.

Zsírtalanítás. E műveletet fa vagy zománcozott edénybe végezzük. Sokféle recept ismeretes. Régebben szappangyökeret, káliszappant használtak. Ma főleg zsíralkohollal vagy zsíralkohol alapanyagú mosószerekkel (Ultra, Unimo) történik a következő módon: 10 liter 30—35 C°-os víz és 20 dkg zsíralkohol oldatban fél órán keresztül áztatjuk a bőrt. Többször megkeverjük, majd kivéve tiszta 35 C°-os vízben átmossuk. Ezután új oldatot készítünk 10 dkg zsíralkohollal az előbbihez hasonló módon, ebben jól átgyúrjuk a bőrt. Mosás után bő meleg vízben öblítünk. Vigyázzunk, hogy a víz hőfoka ne legyen 40 C°-nál magasabb, mert kicsapódik a fehérje és tönkremegy a bőr.

Ha zsíralkohol helyett az említett mosószereket alkalmazzuk, célszerű azokat az előírtnál nagyobb mennyiségben adagolni.

Bőrök cserzése és cserzőanyagok. A cserzés előtt a bőrt víztől mentesítjük, mert az csökkenti a megadott koncentrációt. A kisebb

bőrt enyhén átnyomkodjuk, rongyot terítünk rá, amely a nyomkodás közben a vizet felszívja. A cserzéshez különböző anyagokat használunk: vegyi anyagokat (savak, timsó, só, olaj stb.), növényi anyagokat (dara, kéreg, levél, fa stb.), állati eredetű anyagokat (zsírok, tojássárga, halzsír stb.).

Ősi cserzési eljárás volt a timsós cserzés, ma azonban ezt az eljárást csak igen ritkán használjuk, mert a bőrt törékennyé teszi.

Néhány bevált recept:

a) víz	.....	20 l
zabliszt vagy korpa	.....	3 kg
konyhasó	.....	1,8 kg

A cserzést 35 C°-os oldatban kezdjük el, amely azután 18—20 C°-ra hűl le. 4—6 napig áztatjuk ebben a csávában a bőröket. Jobb eredményt érhetünk el, ha a zablisztet 3—4 napig 40 C°-os hőmérsékletű vízben megerjesztjük.

b) víz	.....	20 l
konyhasó	.....	1,6 kg
ecetsav	.....	30 cm^3
tejsav	.....	30 cm^3

Ebben az oldatban főleg a vékonyabb bőröket fürösztjük 4—8 napig.

c) víz	.....	20 l
konyhasó	.....	2 kg
kénsav	.....	30g(14Be)°

Bármelyik cserzőkeveréket használjuk is, tartsuk szem előtt, hogy a folyadéknak bőven el kell lepni a bőröket. Ezért a megadott mennyiségeket tetszés szerint növelhetjük az arányok figyelembevételével.

A cserzést csak fa- vagy üvegedényben végezhetjük, a kénsav minden egyebet szétmar (a zománcot is)!

A kénsav használatakor nagyon ügyeljünk, mert mérgező, főleg *maró* folyadék! Mindig a kénsavat öntsük a vízbe és ne fordítva! Ellenkező esetben a kénsav a vízzel robbanásszerűen egyesül és a szemünkbe, ruhánkra fröccsen.

ZSÍROZÁS. A cserzőléből kivett bőrt lemossuk hideg vízben, majd jól kicsavarjuk. Félnapos szikkadás után (szőrös felével alul) kiterítjük és rákenjük a következő zsírosító keveréket:

100 g tojássárgája
70 g kénsavas körömolaj
10 g búzaliszt
1 l víz

Ezt a pépszerű anyagot kézzel vagy kefével kenjük a bőr fonákára és 24—48 órán át állni hagyjuk.

Zsírozásra használhatjuk még a DERMOPÁL R nevű univerzális zsírzóolajat, fele vízzel hígítva.

SZÁRÍTÁS. A szükséges idő eltelte után a bőröket felakasztjuk szellős, de nem túl meleg helyre (nem napra) és megszárítjuk.

PUHÍTÁS. Teljes száradás után 24 órára betesszük a bőrt vízzel nedvesített fűrészporba. Ettől egyenletesebb lesz a zsíreloszlás és a bőr visszapuhul. Ilyen vonódott állapotban kirázzuk, majd kereszt- és hosszirányban meghúzogatjuk a bőrt. Puhításra „tompa kést" szoktak használni, ez egy befelé köszörült élű homorú kasza. Ezen lehúzva a bőrök hamar megpuhulnak. A szőrt, ha szükséges, benzines fűrészporral átdörzsöljük.

SIMÍTÁS. Ha túl egyenetlen a bőr fonáka, domború fára szorított durva csiszolóvászonnal lecsiszoljuk. Ha közben teljesen megszárad, ismét nedves fűrészporba tesszük rövid időre és vonódott állapotban egy deszkára kihúzogatva körülszegezzük, hogy a szőrös fele legyen a deszkán.

SZÉLEZÉS. Teljes száradás után levesszük a bőrt, széleiből zsilettpenge vagy éles kés segítségével levágjuk a kilyuggatott részt. Nagyon vigyázva, hogy csak a bőrt vágjuk körül és a szőrt ne érintse a penge!

Ha túl lelapult a szőrzet, egy hajkefével felkeféljük.

Vadbőrszőnyegek készítése

A körülvágott bőrt 6 cm széles, bőrcakkozóval kivágott posztóval (filccel) körülszegjük. A filccsíkot apró öltésekkel erős cérnával varrjuk a bőrhöz háromélű, ún. szűcstű segítségével. Ha körülértünk, összedolgozzuk a filcvégeket. Ezután a bőr kontúrjának megfelelőn erős lenvászon anyagot szabunk ki, melynek szélét fokozatosan behajtva hozzávarrjuk a filccsíkhoz. A vászon felvarrása előtt alábélelhetjük az egész bőrt 1—2 cm vastag kárpitosvattával is. Ha a vadbőrszőnyeget falra akarjuk felakasztani, a lábvégekre, farokra, az orra és egymástól 50 cm távolságban a bőrre függönykarikákat varrunk fel. Ezek segítségével feszítsük a falba vert szögekre a szőnyeget.

Készülhet a vadbőrszőnyeg plasztikus fejjel, nyitott állkapcsokkal. E munka azonban nagy szakértelmet és ügyességet igényel.

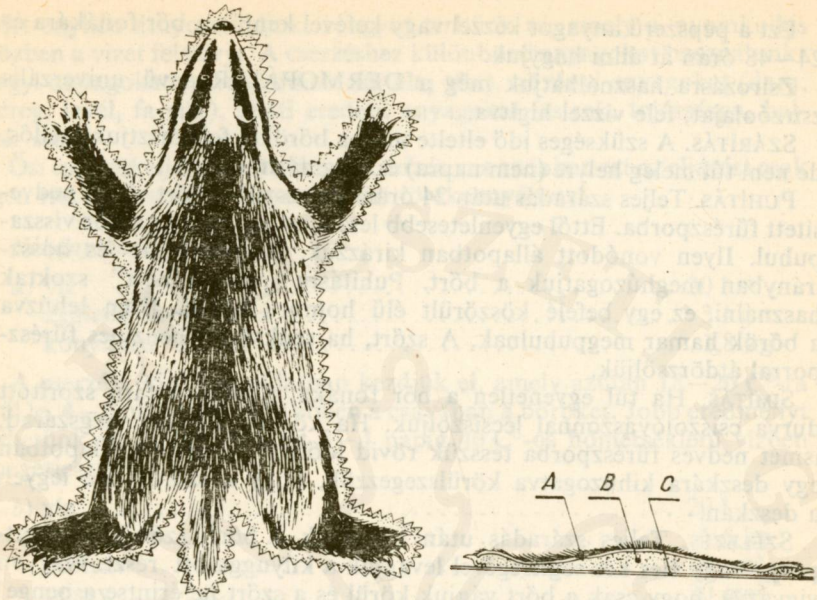

Borzból készült ágyelő (előtét)

A) kikészített borzgerezna, *B)* félplasztikus vattabetét, *C)* nemez alátét karéjozott széllel

Madarak és emlősök preparálása

A madárpreparálás általános eljárásai

Az elejtett szárnyasvad egy-egy szép példányát sok esetben szeretnénk megőrizni trófeának.

Ha nem magunk akarjuk kikészíteni, az elejtett madarat már kihűlve küldjük el a preparátornak. Ha véreznek, elegendő a véres részre egy darabka vattát tenni, ennek hiányában száraz levél is megteszi. Kihűlés után becsomagoljuk, szellősen, lazán, hogy be ne fülledjen. Különösen nyáron nagy a fülledés veszélye. (Ezt úgy lehet megelőzni, hogy a madár szárnya alá egy kis denaturáltszeszt fecskendezünk.) A tapasztaltabb vadászok a madár hastáján félrehúzzák a tollakat, a hasbőrt felvágják és kiszedik a belső zsigeri részeket. A hasüreget kiürítése után sóval behintik vagy alkohollal befecskendezik.

A nyúzási és preparálási munka elsajátításához egy kis jártasságra kell szert tenni, ezért a gyakorlást kezdetben káros, tehát irtandó madarakon

(mátyás-szajkó, dolmányos varjú) végezzük, ha kezdetben nem sikerül, az se baj.

Nyúzáskor a madártetemet a hátára fektetjük. Éles kés hegyével felhasítjuk a bőrt a mellcsont közepétől a végbélnyílásig, vigyázva, hogy a vékony hasfalat át ne vágjuk a bőrrel együtt. A bőrt óvatosan körmünk segítségével kétfelé lefejtjük a mellizmok alsó részéről és a hasfalról. Ekkor láthatóvá lesz a combcsont és sípcsont ízesülése. Ezt egy éles olló segítségével átvágjuk (combcsontot a medencén hagyjuk) mindkét oldalon. Ezután a végbélnyílás körül vágjuk át a bőrt, tovább fejtve eljutunk a farokcsigolyákhoz. Az első farokcsigolyánál átvágjuk az ízületet. Az így szabaddá tett medencét bal kezünkkel megfogva, jobbkezünkkel lefejtjük a bőrt a medence háti részéről, tovább haladva a hátról. (A bőr kifordítva ráborul a szárnyakra és a nyakra.) Ha a mellkas alsó és oldalsó részéről is lefejtettük a bőrt, elérjük a kulcscsont és a karcsont ízesülését. Bal kezünk hüvelyk- és mutatóujjával erősen megfogjuk a szárnyat a karcsont közepén és a fej felé húzva átvágjuk a kulcs- és a karcsont ízesülését. Így szabaddá lesz az egyik szárny. Ugyanezt elvégezzük a másik szárnnyal is. Ha mindkét szárny szabad, ismét a medencecsontnál fogjuk bal kezünkbe a tetemet és a bőrből óvatosan kifordítjuk a nyakat, egészen a fej és a nyak ízesüléséig. Az első nyakcsigolya és a koponya ízesülésénél átvágjuk a nyakat. (A fej a bőrben marad.) Ezzel elválasztottuk a fejet a törzstől.

A törzset félretéve elkezdhetjük a fej nyúzását. Körmünk segítségével óvatosan fejtjük le a bőrt a koponyáról. A fülek tövénél késünk hegyével

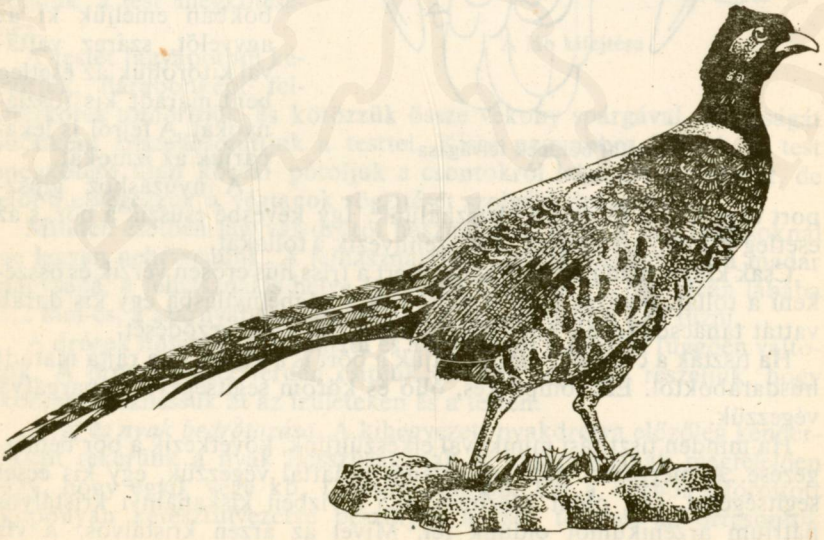

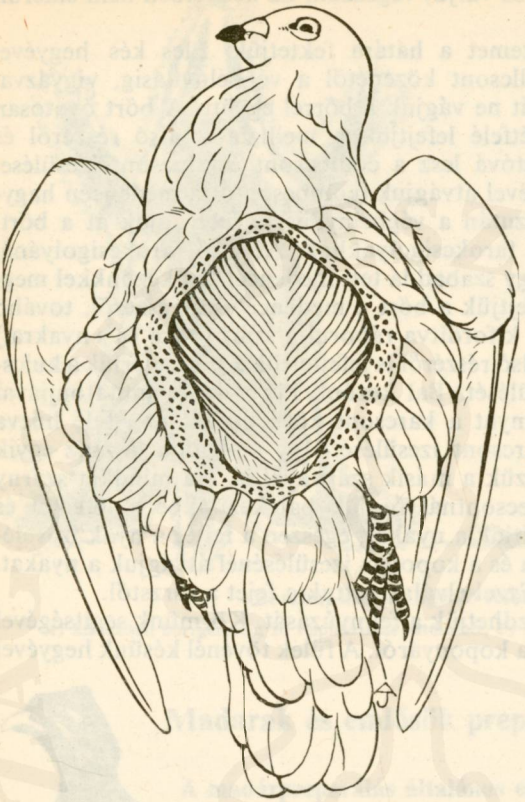

A hasfal bőrének felvágása

átvágjuk, közvetlenül a koponyacsont mellett. Továbbfejtve a bőrt, elérkezünk a szemekig. A szemhéjakat körmünkkel lecsípjük a szemboltról, és a bőrt továbbfejtjük a csőı tövéig. Most következhet az izomzat letisztítása a csontokról és az agyvelő kikaparása a koponyából.

Az izmokat éles késsel lekaparjuk, ill. levágjuk a csontokról — vigyázva, hogy az ízesüléseket át ne vágjuk. A zsírzómirigyet is kivágjuk.

Olló segítségével kitágítjuk az öreglyukat a koponyaalap felé, és csipesz segítségével darabokban emeljük ki az agyvelőt, száraz vattával kitöröljük az esetleg bent maradt kis foszlányokat. A fejről is lekaparjuk az izmokat.

A nyúzáshoz gipszport vagy finom fűrészport használunk. Így kevésbé csúszik a bőr, s az esetleg kifolyó testnedvek sem szennyezik a tollakat.

Csak kihűlt madarat nyúzzunk, mert a friss hús erősen vérzik és összekeni a tollat. Nyúzás előtt a csőrbe és a végbélnyílásba egy kis darab vattát tanácsos tenni, hogy elkerüljük a toll szennyeződését.

Ha tiszták a csontok, megtisztítjuk a bőrt is a zsírtól és a rajta maradt húsdaraboktól. Ezt tompa kés, olló és köröm segítségével kapargatva végezzük.

Ha minden tisztítási munkával elkészültünk, következik a bőr bemérgezése. A mérgezést nátrium-arzenát oldattal végezzük, egy kis ecset segítségével. (Az oldat készítése: 0,5 l vízben kiskanálnyi kristályos nátrium arzenikumot oldunk fel.· Mivel az arzén kristályos, a víz

elpárolgása után lepereghetne a bekent bőrfelületről, ezért célszerű az oldathoz egy kis szappanoldatot keverni ragasztóanyagnak.)

A beecsetelést a kifordított bőrön a faroknál kezdjük, majd a lábak, a hát, a szárnyak és a nyak, legvégül a fej bőrét kenjük be. A bekent részeket visszafordítjuk. A mérgezést úgy végezzük, hogy az asztalra egy rongyot terítünk, mely az esetleg lecsurgó mérget felissza. Mérgezés után a rongyot elégetjük, az ecsetet és a mérget zárható biztos helyre eltesszük, és jó alaposan megmossuk a kezünket.

A bemérgezett madárbőrt félretesszük, és hozzáfogunk a test megkötéséhez.

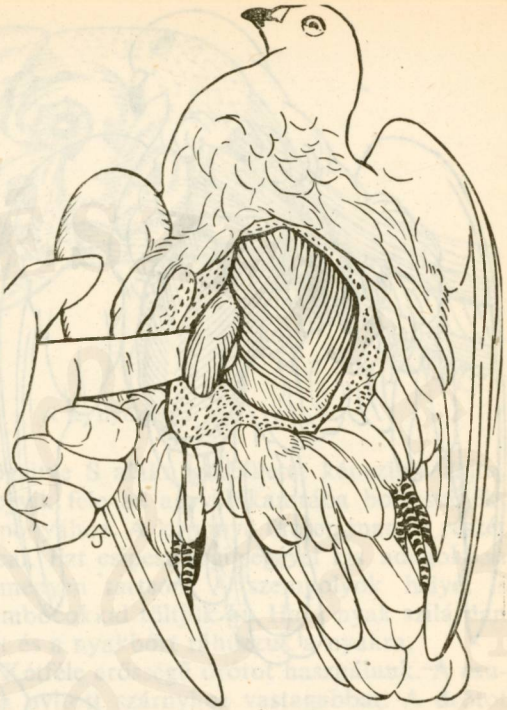

A láb kifejtése

A testet fagyapotból készítjük, darabonként felmarkolva tömörítjük és kötözzük össze vékony spárgával. Nagyságát időnként összehasonlítjuk a testtel. Kissé nagyobbra kössük. A test megkötése után kóccal pótoljuk a csontokról lekapart izomzatot, de előbb elvégezzük a végtagok rögzítését szolgáló drótozást.

Minden esetben lágyvas drótot használjunk, hogy a hajlítgatásoknál ne legyen nehézségünk. A felhasználandó drótok vastagságát a madár nagysága, a felhasználás helye és módja dönti el. Pl. egy fácán lábába 3,2 mm-es, a szárnyába és nyakába 1,5 mm-es drótot kell fűzni.

A drótok hossza is a madártól és a kikészítés módjától függően változik. A drótok végét ferdén csípjük el vagy hegyesre reszeljük, hogy könnyen fűzhessük át az ízületeken és a testen.

A fej és nyak bedrótozása. A kihegyezett nyakdrótra előzőleg kenderkócot tekerünk a nyak hosszúságának és vastagságának megfelelően úgy, hogy egyik vége kb. 1 cm-re kiálljon. Ezt a bőrből kifordított koponyán keresztülvezetve beszúrjuk a csőr tövébe, az orrcsontok

A törzs nyúzása

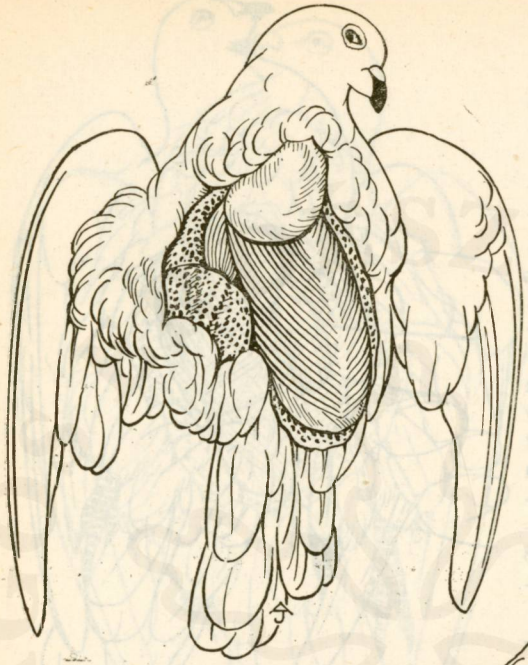

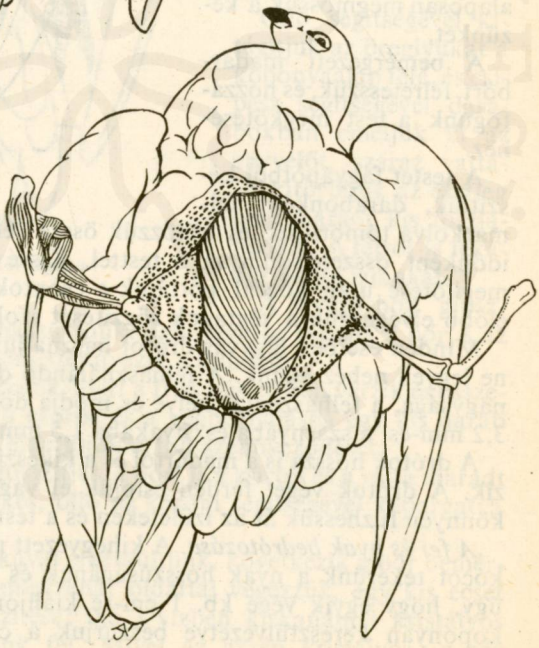

Ízületek átvágása, lehúsolás

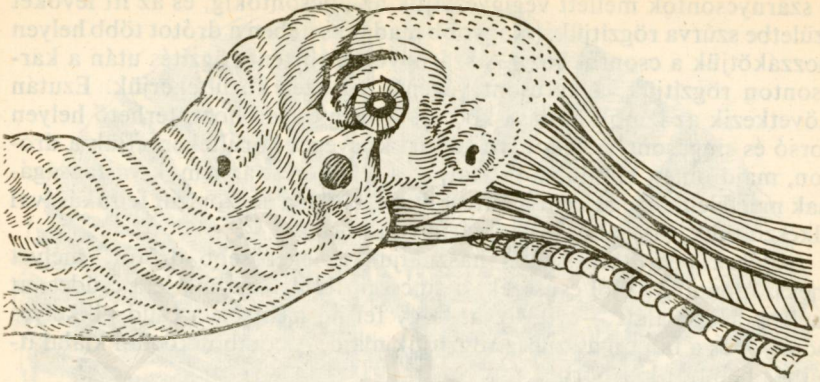

A fej nyúzása

közé. Hüvelykujjunkkal rögzítve S alakú görbületet képezünk rajta, úgy, hogy az S görbület egyik fele az agyvelőkamrába boltosodjék. Így a nyak rögzítődik a koponyához. A koponya üresen maradt részét a drót körül kitöltjük kóccal. Ezt csipesz segítségével kis adagokban nyomkodjuk be, hogy keményen tartson. A szemgolyók helyét is keményre formázott kócgombócokkal töltjük ki. Ha a nyak szilárdan áll, visszafordítjuk a fejbőrt és a nyakbőrt ráhúzzuk a nyakra.

A szárnyak bedrótozása. Kétféle erősségű drótot használunk. A csukott szárnyhoz vékonyat, a nyitott szárnyhoz vastagabbat. A drótot

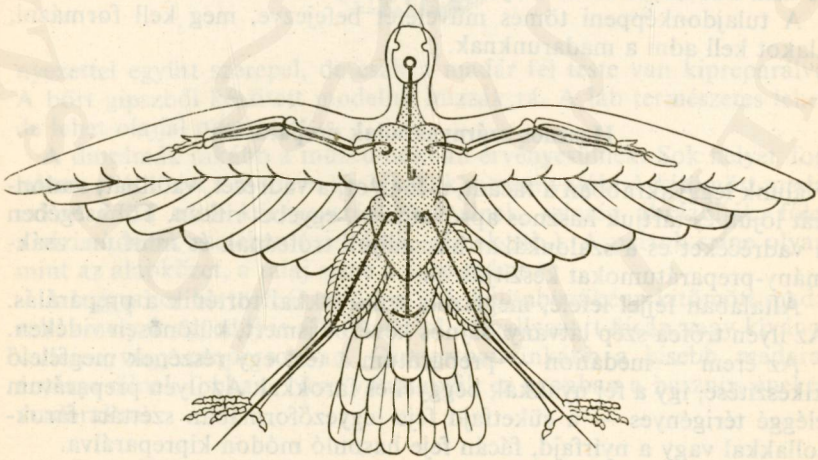

Drótváz készítése*

* (40, 52–55, 61, 62. old. ábrái dr. Fehér Gy. nyomán)

a szárnycsontok mellett végigvezetjük az ujjcsontokig, és az itt levőket ízületbe szúrva rögzítjük. (Nagyobb madár esetében a drótot több helyen hozzákötjük a csontokhoz.) A szárnyvégen történt rögzítés után a karcsonton rögzítjük, a karcsont végénél egyszer körültekerjük. Ezután következik az izmok pótlása kóccal. A még éppen hozzáférhető helyen (orsó és singcsont) a vékonyra sodort kócvéget körültekerhetjük a dróton, majd innen kiindulva folytatjuk a feltekerést az izmok vastagságának megfelelően, egészen a karcsont végéig. Ha az izomzat felrakásával elkészültünk, visszahúzzuk a szárnyat a bőrbe.

A lábak bedrótozása. Ide használjuk a legerősebb drótot, melyet megszappanozva (jól csússzék) a sípcsont felől vezetünk le a csüdcsont mellett a bőr alatt — vigyázva, hogy fel ne hasítsuk a csüd pikkelyes bőrét — és a talpon átszúrva rögzítjük majd. A combot kócból kialakítjuk és behúzzuk a bőrbe.

Ezzel el is készültünk a bedrótozással, következhet a test behelyezése a bőrbe.

A bőrt hátoldalára fektetjük, és megkeressük a nyak- és szárnydrótok végét. Bal kézbe véve a testet, beszúrjuk helyére a nyakdrótot, mellé kétoldalt a szárnydrótokat. A drótok behúzását a testbe fokozatosan végezzük, ha végük átszúrva a testet kibújik, fogóval visszagörbítve a testben rögzítjük. Ugyanígy járunk el a lábdrótokkal is. Ha minden végtag a helyére került, a farkat erősítjük fel a testre. Kívülről a faroktollak alján kétoldalt egy drótot szúrunk át a bőrön és belenyomjuk a testbe. Kis igazítás után a kétoldali hasbőrt egymás mellé húzzuk és laza öltésekkel összevarrjuk.

A tulajdonképpeni tömés műveletét befejezve, meg kell formázni, alakot kell adni a madarunknak.

Hasznos szárnyasvadak preparálása

Nálunk leggyakrabban a fácánt, a foglyot, a vadrécét, vadlibát, szalonkát lőjük és tartjuk hasznos apróvadként, egyebet ritkán. Többségében a vadrécéket és a szalonkákat használjuk trófeának és mint ún. zsákmány-preparátumokat készítjük el.

Általában fejjel lefelé, meglazult szárnyakkal történik a preparálás. Az ilyen trófea szép látvány, sajnos kevésbé ismert, különösen vidéken.

Az érem — medalion — preparátum a test egy részének megfelelő kikészítése, így a fej nyakkal, beggyel és farokkal. Az ilyen preparátum eléggé térigényes — a süketfajd feje legyezőformában széttárt faroktollakkal vagy a nyírfajd, fácán feje hasonló módon kipreparálva.

Vannak továbbá plasztikus képek is, amelyekkel gyűjteményekben ritkábban találkozunk. Ezeken a képeken a madár a mesterséges kör-

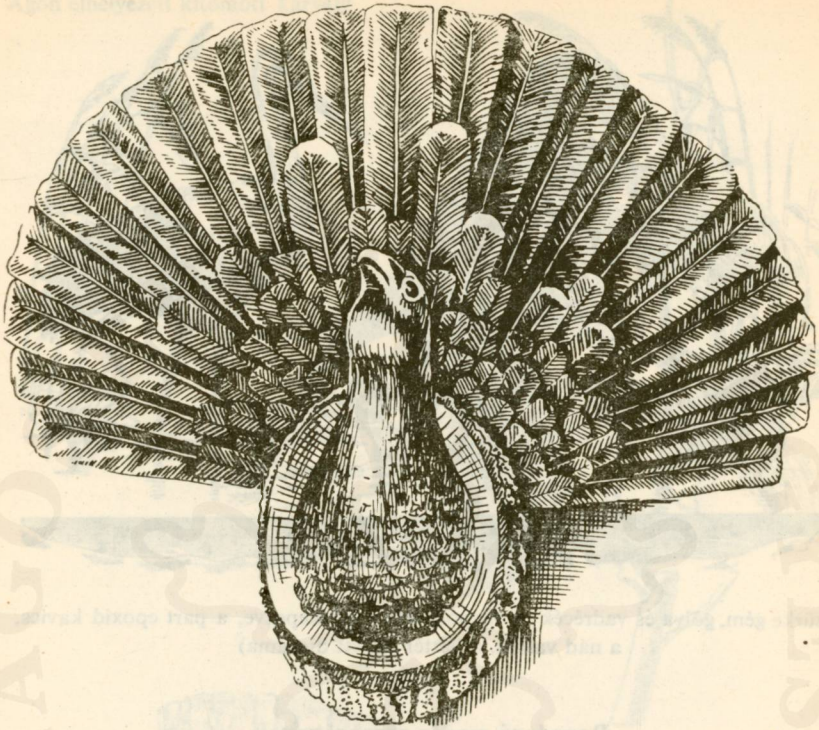

nyezettel együtt szerepel, de csak a madár fél teste van kipreparálva. A bőrt gipszből készített modellre húzzák rá. A láb természetes lehet, de lehet olajjal odafestett is.

A diorámák inkább a múzeumokban érvényesülnek. Sok helyet foglalnak el és ezért a modern kis lakásokba nem valók. A kitömött madarakon kívül azok környezetét, ahol élnek, szintén ábrázolják, főleg a vízimadarak esetében (vadrécék, gémek stb.). A partok színe olyan, mint az alapkőzet, a talaj színe a valóságban.

A leggyakoribb trófeák az ágon ülő, különbözőképp kitömött madarak, amelyek egyedül is állhatnak, pl. felgallyazott fácán vagy kíváncsi vadréce, vagy csoportokban. Csoportban inkább a kisebb madarak érvényesülnek jobban. Nem vonatkozik ez azonban a hasznos énekesmadarakra.

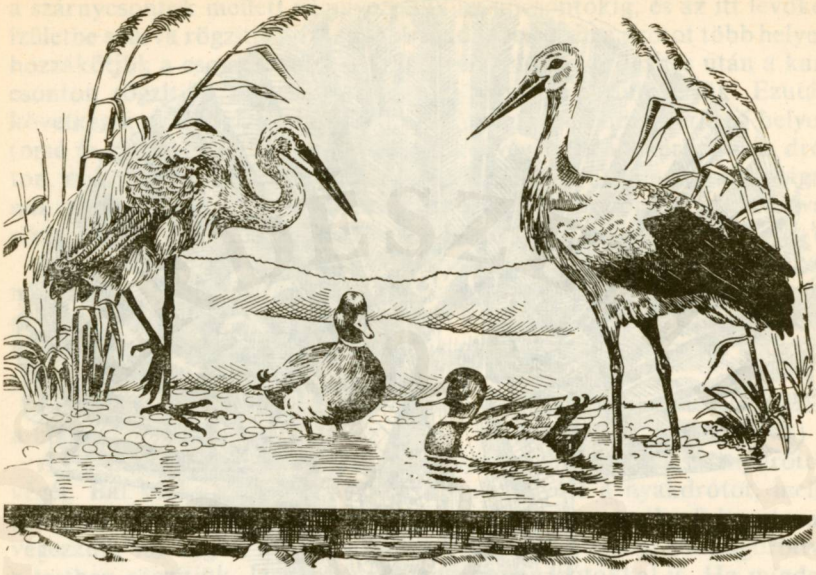

Szürke gém, gólya és vadrécék (a víz poliészterből kiképezve, a part epoxid kavics, a nád valódi, a háttér festett dioráma)

Ragadozó madár preparátumok

Vadászat során, sajnos gyakran előfordul, hogy hozzá nem értésből hasznos ragadozó madár kerül puskavégre. Leggyakrabban az egerészölyv és a különböző bagolyfélék. Természetesen a káros ragadozó madarakat (pl. héja, karvaly) irtani kell, de védett ragadozó madarainkra (különösen a sas és sólyomfélékre) fokozottan ügyeljünk, mert számuk egyre ritkul.

A ragadozó madarakat kitárt szárnyakkal preparálják, ágon ülve vagy ahogy zsákmányukat falják. A bagoly-preparátumokat ágon ülve helyezik el, bár szebb lenne pl. odvas fatönk mellett, de semmiképpen sem falra akasztva. Kevésbé ismertek a zsákmánnyal repülő héja vagy a karvaly kitömött preparátumai.

A preparátumokat műanyag fonálra vagy drótra erősítik, amely a farok alól kinyúlva, a falon elhelyezett alátétig nyúlik. A lábak szabadok és a zsákmányt tartják. A kiállítási termekben és az iskolák szertáraiban a ragadozó madarakat csukott szárnnyal ábrázolják, illetve preparálják.

Ágon elhelyezett kitömött karvaly

Kitömött bagoly

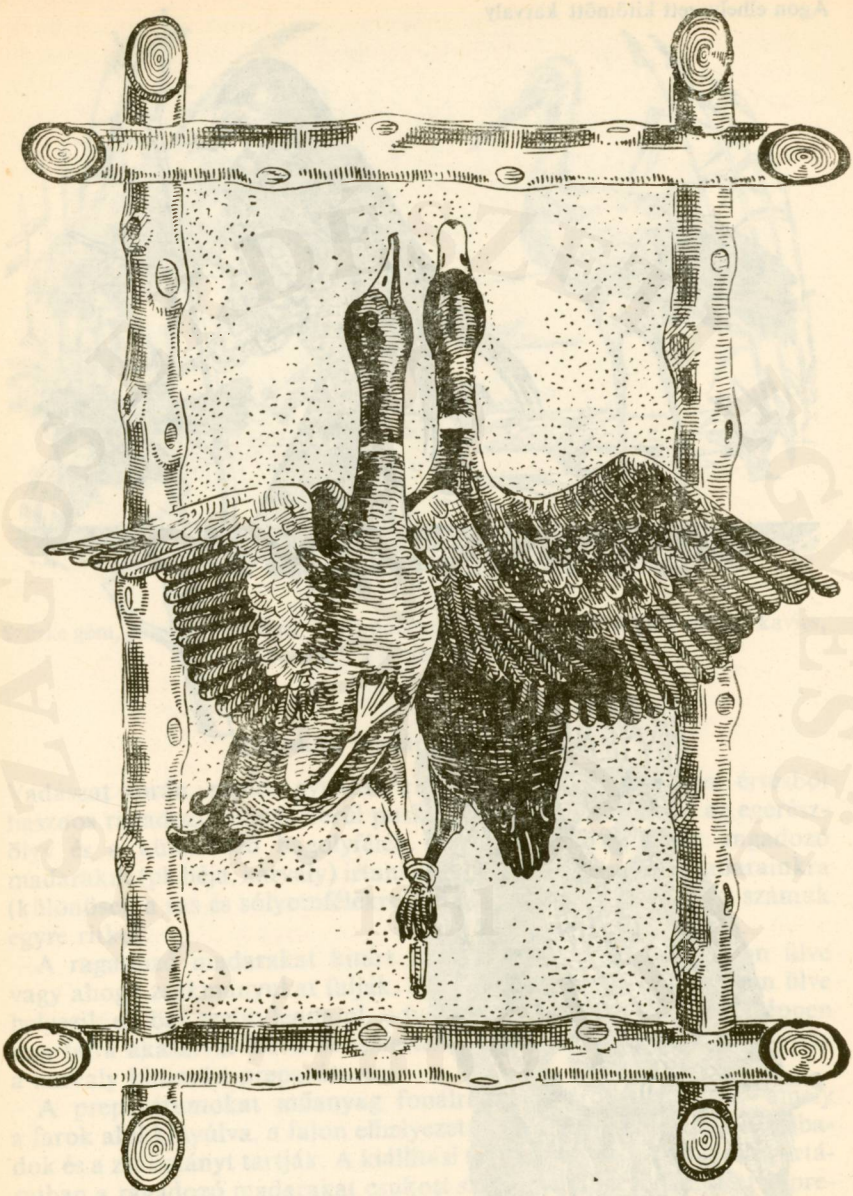

A madarat leszállás vagy továbbrepülés közben csak kitárt szárnyakkal, megfeszített testtel, a fej és a farok megfelelő helyzetével lehet jól ábrázolni.

A legszebbek azok a megoldások, amikor a ragadozó madarakat zsákmányolás közben örökítjük meg. Ilyenkor a támadó madár merőlegesen repülve csap zsákmányára, szárnyait behúzza, mint pl. jellegzetes ez a sólyomfélékre.

Emlősök preparálása

Míg a nagyemlősök preparálása nagy szakmai és technikai felkészültséget kíván, ezért csak múzeumok preparatóriumában végezhető, a kisemlősök preparálása hasonlít a madarakéhoz és házilag is gyakorolható.

E fejezet csak a kisemlősök preparálását ismerteti.

NYÚZÁS. Más módon nyúzzuk meg az állatot, ha kipreparáljuk és másként, ha csak a bőrét készítjük ki. Mivel a bőr kikészítésével más fejezetben foglalkoztunk, itt csak az első módot tárgyaljuk.

A hátára fektetett kisemlős bőrét felhasítjuk a szegycsont közepétől

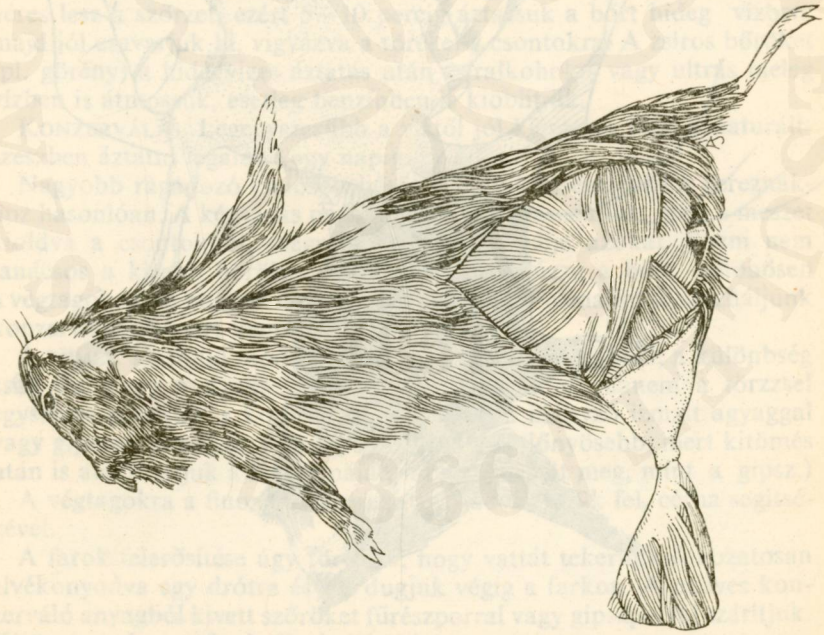

A hasbőr felmetszése és hátulsó végtag kiizesítése

a végbélnyílásig, vigyázva, hogy a hasfalat fel ne vágjuk. Ezután megkezdjük a bőr lefejtését körömmel vagy ha szükséges, késsel. Nyúzáshoz használjunk gipszport, fűrészport, mint a madarak nyúzásánál.

Ha a bőrt a medence két oldaláig lefejtettük, hozzáférünk a combcsont ízesüléséhez, ujjunkkal alányúlva kifordítjuk a combcsont fejét és átvágjuk az ízületet. Ezután a testet a medence- és a deréktájékon választjuk el a bőrtől.

Ilyenkor már csak a farok rögzíti hátul a bőrt a testhez. Bal kezünk hüvelyk- és mutatóujjának körmével úgy fogjuk meg a farkat, hogy

A törzs bőrének lehúzása

a lefejtendő farokbőr körmeinknek támaszkodjék. Másik kezünkkel megfogjuk a faroktövet, s kihúzzuk a farokrépát a bőrből. (Át is vághatjuk a farokcsigolyáknál a farkat és a bőrben hagyva nyúzás után húzzuk ki a farokrépát.)

A lefejtett bőrt kifordítva az állat feje fölé húzzuk, és körmünkkel, kezünkkel fejtjük. Elérkezve az elülső végtagokhoz, könyökízületben átvágjuk azokat, és (a lapocka a törzsön marad) tovább fejtjük a bőrt a nyakról a fültövek átvágásával a szemig. A szemhéjakat kihúzva körülvágjuk a bőrt.

A szájszélekhez érkezve vigyázzunk, át ne vágjuk a bőrt.

Ugyanígy az orrporcot sem szabad átmetszeni, mert a koponya a bőrön marad. Majd elvágjuk az első nyakcsigolya ízesülését és így különválasztjuk a testet.

A VÉGTAGOK ÉS A BŐR MEGTISZTÍTÁSA. A végtagcsontokról a húst lekaparjuk egészen a kéz-, ill. a lábtőig. Az agyvelőt az öreglyukon keresztül szedjük ki csipesszel. A fejről is lefejtjük az izomzatot (nagyobb ragadozó emlősöknél pl. nyest, vadmacska a koponyát le kell vágni a bőrről és kifőzni). Ezután a bőrt tisztítjuk le, mindig a farok felől a fej irányában haladva.

A BŐR KIMOSÁSA ÉS ZSÍRTALANÍTÁSA. A legtöbb esetben bepiszkolódik, véres lesz a szőrzet, ezért 5—10 percig áztassuk a bőrt hideg vízben, majd jól csavarjuk ki, vigyázva a törékeny csontokra. A zsíros bőröket (pl. görény) a hidegvizes áztatás után zsíralkoholos vagy ultrás meleg vízben is átmossuk, esetleg benzinben is kiöblítjük.

KONZERVÁLÁS. Legegyszerűbb a víztől jól kicsavart bőrt denaturáltszeszben áztatni legalább egy napig.

Nagyobb ragadozó emlősök bőrét pácoljuk (cserezzük) a gereznákhoz hasonlóan. A kénsavas pácot azonban ne használjuk, mert a meszet kioldva a csontokból, megpuhítja és deformálja azokat. Sózni nem tanácsos a kisebb bőröket, mert a só összehúzza a bőrt, különösen a végtagokon, és nagyon megnehezíti a tömést. Formalint se használjunk konzerválásra, mert keménnyé teszi a bőrt.

A TÖMÉS. Hasonló módon történik, mint a madaraknál, a különbség csak az, hogy a nyakat nem külön készítjük el, hanem a törzzsel egyszerre erősítjük a koponyára. A koponya hiányzó izmait agyaggal vagy gipsszel pótoljuk. (Az agyag használata előnyösebb, mert kitömés után is alakíthatjuk a fej formáját, mivel nem köt meg, mint a gipsz.)

A végtagokra a finomabb izmokat vattából kötjük fel, cérna segítségével.

A farok felerősítése úgy történik, hogy vattát tekerünk fokozatosan elvékonyodva egy drótra és ezt dugjuk végig a farkon. A nedves konzerváló anyagból kivett szőröket fűrészporral vagy gipszporral szárítjuk. Kitömés után a szőrt kefével elsimítjuk.

Már a tömés előtt el kell dönteni, hogy milyen alakot kívánunk adni állatunknak. A madaraknál tárgyaltaktól eltérően, itt a testet már eleve olyan formára kell megkötni, hogy tömés után csak igazíthatunk rajta, legfeljebb csak a lábálláson tudunk változtatni.

Kitömött nyest jó beállításban, kitömött róka és annak feje kivágott alátéten

Szőrök és csülkök kikészítése

SZŐRÖK. A vaddisznó gerincszőrét, a sörtét, a zerge gerincszőrét, a zergeszakállt, valamint a muflon lebernyegszőrét, a muflonszakállt fémbe, fába, csontba, agancsba foglalhatjuk. A szép foglalat elkészítése nagy ügyességet és jó ízlést kíván. A szőr megkötését kalapdísznek bárki elvégezheti házilag.

A vaddisznósörte megkötése: a leghosszabb sörteszőröket a hátgerincről a lapockatájék feletti részről húzhatjuk ki. Friss bőr esetén ez meglehetősen nehéz művelet, mivel a tüszők mélyen vannak. Néhánynapos lesózatlan bőrből azonban könnyen kitéphetők. Szándékosan használjuk a tépés szót, mert csak így, kitépés esetén marad a tüsző a szőrön (fehér gömböcske formájában), ez pedig lényeges, mert ez a dísze a szőrnek. Nem szabad tehát a sörtét összemarkolva a bőrről késsel levágni.

A kitépett sörtéből kalapdísznek elég egy maréknyi. Ezt meg kell előbb tisztítani a pehelyszőröktől. A művelet igen egyszerű, ha a szőrhegyeket összefogva fellazítjuk a szőr tövét és asztal széléhez ütögetve kiverjük belőle a pehelyszőröket. A bentmaradt finom pehelyszőröket kefével távolítjuk el. Ezután a sörteszőrök tisztítása és fényesítése következik, amit úgy végzünk el, hogy meleg ultrás vízzel tenyerünk között dörzsölve átmossuk és igen tisztára leöblítjük, majd puha ruha között szárazra, ill. fényesre dörzsöljük. A megtisztított szőrcsomót egyenes aljú üvegpohárba helyezzük tüszővel lefelé. A pohárból kiálló szőrvégeket erősen összemarkolva kiemeljük, az így rendezett csomót és az összefogott szőrhegyeket Technokol Rapid ragasztóba mártjuk és kb. 2 cm szélességben erős zöld cérnát tekerünk rá. A ragasztó megszáradása után ez a cérna mintegy hüvelyt képez, ezt megfogjuk és kiverjük a be nem ragadt rövidebb szőröket. Ha lapos kalapdíszt akarunk, még teljes száradás előtt erősen lepréseljük a hüvellyel együtt a szőrcsomót.

A felsorolt többi szőröknél is célszerű ugyanezt az eljárást alkalmazni.

A róka és a mezeinyúl bajuszszőrét is felhasználják dísznek a legkülönbözőbb foglalatokban. Megkötésük az előbbiekhez hasonló módon történik.

CSÜLKÖK. Kedvelt puskatartó és fogas a meghajlított szarvas- és őzláb. A „nagykanok" egy-egy csülkét kipreparálva akaszthatjuk falra.

A csülkök kikészítése úgy történik, hogy a bőrt felhasítva, a csontokat megtisztítjuk az izmoktól, inaktól. Néhány napra cserző pácba dugjuk. A pácból kivéve fűrészporban leszárítjuk, és a csont mentén a rajta levő ingödrökbe erős 3—4,5 mm vastag drótot helyezünk, hogy a kihegyezett vége a drótnak a körmök alá szúródjék. A csontot ezután bevonjuk kóccal, amit szorosan a csontra kötözünk. A bőrt visszahúzva össze-

varrjuk. Ezután az ízületnél erőteljes mozdulattal meghajlítjuk derékszögbe a lábat. Legalább két hétig szárítjuk.

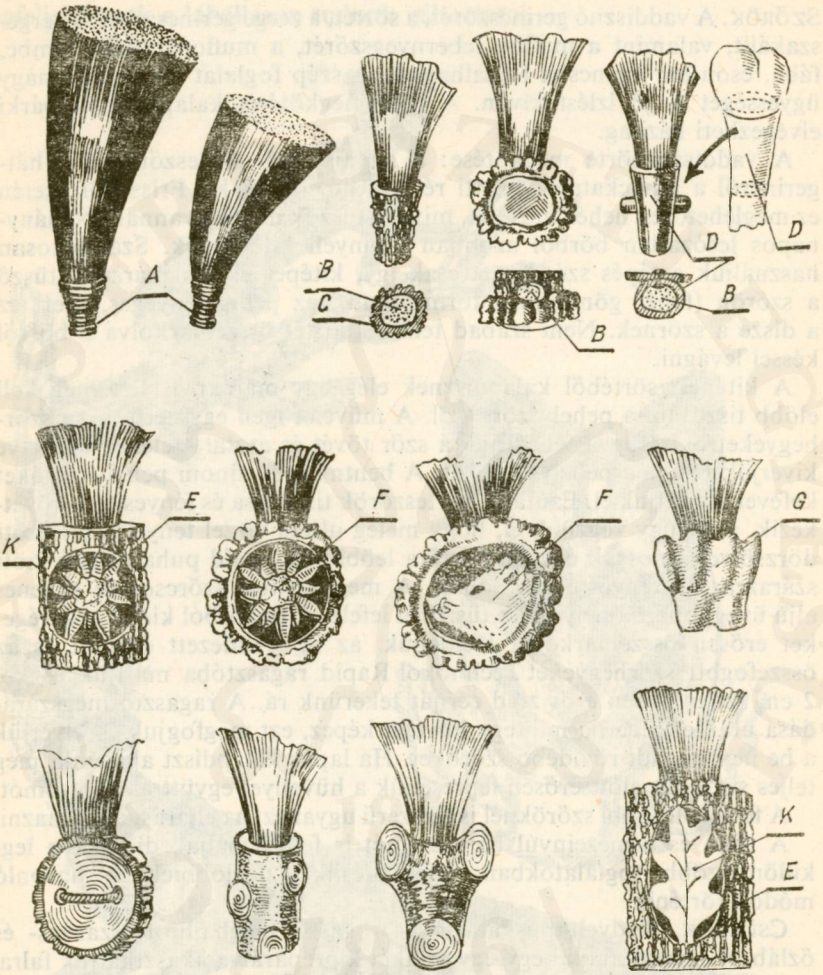

Kalapsörték vaddisznó-, szarvas- és zergesörtéből (illetve zergeszakállból)

A) a szőrköteg Technokol Rapid ragasztóval ragasztva, *B)* ragasztószerrel ragasztott sörteköteg foglalat (alap), *C)* sörteköteg-tartó őzagancs szárból, *D)* tartó madár-, róka- vagy nyúlcsontból, *E)* agancsanyagból készült ragasztott tartó, *F)* hasonló mint az *E* pont alatt, *G)* vad fogából készült tartó, *J)* tartó villa alakú gallyból, *K)* agancs anyagból vágott motívumok

A TRÓFEÁK KEZELÉSE ÉS VÉDELME

Háztartásunkban minden tárgyat gondozni és védeni kell. A preparátumok, kitömött tárgyak, előtétek és koponyák rendszeres kezelést követelnek, hogy értéktelenné ne váljanak.

A vadásztrófeák nagy ellensége a por. A preparátumokat azért állandóan porolni kell. A nedvesség is ártalmas. Nedves helyen a bőr megrothad. A túlzott szárazság törékennyé teszi a preparátumokat. A dohányfüst is ártalmas, mert következtében a csont felülete megbarnul. A trófeákon és a preparátumokon baktériumok működése következtében is keletkeznek károk, továbbá a penész, a molyok és a rovarok is károsítják.

A nyers preparátumokon a *baktériumok* működése következtében a fehérjék bomlása, azaz rothadás következik be. Az elhullott állatok nyúzása közben különös figyelmet kell szentelni a hullamérgezéseknek (ptomaineknek), amelyek okozói közül a leggyakoribb a Bacterium

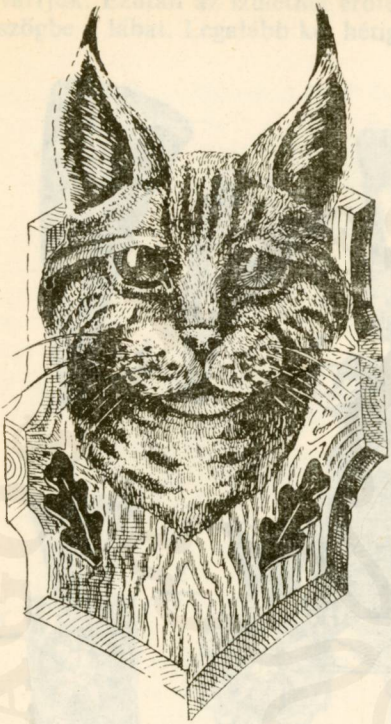

prodigiosum és a Bacillus putrifinus. A rothadási folyamat közben a hőmérséklet növekszik, ennek következtében a baktériumok szaporodásukhoz kedvező feltételeket találnak. A szőrzet kihullik. Ajánlatos a 2%-os formalinnal történő bekenés.

A penészgombák a preparátumokon bevonatot és foltokat képeznek. Ismertek a Penicillium és az Aspergillus családba tartozó gombák. Az arzénnel kezelt bőrökön is előfordulnak penészek, főleg a Penicillium glaucum. A leggyakoribb az Aspergillus glaucus, amely sárgászöld színű, majd később barnászöld. A fekete foltokat az Aspergillus niger okozza, amely könnyen terjed. A bőr károsodását a Dematrium nigripes okozza, amely fekete ovális képződményeket alkot. (Ellene fertőtlenítéssel védekezhetünk, azonban ne használjuk mindig ugyanazt a a fertőtlenítőszert, mert a baktériumok és a penészgombák ellenállókká válnak.)

A molyok a bőrpusztítókkal együtt felfalják a szaruanyagot, az ún. keratint (a szőr, a haj, a toll, a köröm stb. fehérje alapanyaga). A molyok a kárt lárvaállapotban okozzák. A ruhamoly (Tineola biselliella) első szárnyai egyszínűek, szalmasárgák. A hátsó szárnyak világosabbak és sárga szőrökkel fedettek. A fejen is sárga szőröcskéket találunk. A nőstények lustábbak, mint a hímek, utóbbiak főként este a fény körül röpdösnek. Egyébként mindkét nem jó repülő. Petéiket nem ragasztják a szőrre, ezért elegendő a bőröket kiporolni és a peték kihullanak. A gyapjas és selymesszőrű bőröket támadja meg (pl. bárány, mókus, hód). A durva és a rövid szőrt nem támadja. A szőrmemoly (Tinea pellionella L.) nagyobb: az első szárnyain három sötét folt látható. A petéit szabadon rakja le. A bőrmoly (Monopis rusticella) első szárnyai feketebarnák, középen fehér folttal. Ez csak kisebb károkat okoz.

A bogarak közül a bőrbogarak (Dermestidae) családja jön számításba. A legismertebb a közönséges szalonnabogár (Dermestes lardarius), amely eredetileg csak Európában fordult elő, de a kereskedelmi kapcso-

latok következtében az egész világon elterjedt. Feketésbarna színű, a szárnyfedők első részén sötét foltokkal tarkított világossárga öv látható. A lárva és a bogár egyaránt falja a száraz húst, az emlősök bőrét és azon levő zsírt, szarvakat, csülköket és a madárbőröket. A szőrt és a tollazatot rendszerint mellőzik. A lárvák azonban károsabbak, mint a fejlett imágók. A szürke bőrbogár (Dermestes vulpinus) a nyers és kikészített bőrt károsítja. A legelterjedtebb a foltos bőrbogár (Attagenus pellio), amelyen két nagy és öt apró fehér folt látható. A szőröket a tőnél rágja. Hozzá hasonló a ritkább előfordulású sötét gyapjúbogár (Attagenus piceus). A bőrpusztítók közül veszedelmes az Anthrenus genus is: az ide tartozó károsítók a bőrpreparátumok legkíméletlenebb ellenségei. A rovarok ovális alakúak és tarkán pikkelyezettek. A nagy múzeumbogár (Anthrenus scrofulariae) lárvái a szőrök felületét és nem a gyökerét rágják. Nagyon veszélyes károsító az Anthrenus verbasei, melynek háta fekete, világosszürke és fehér foltokkal tarkított. A pusztító múzeumbogár (Anthrenus museorum) ritkábban fordul elő, mint az előzők, a szőrt és a bőrt egyaránt károsítja. Csak egy nemzedékkel szaporodik, míg az előzőknek 2—3 nemzedéke van.

Ezen károsítók ellen a tisztaság követelményeinek betartásával védekezhetünk, a preparátumokat rendszeresen kiporoljuk és a helyiséget szellőztetjük. Még a legnagyobb elővigyázattal sem kerülhetjük el azonban, hogy a molyok bejussanak a helyiségbe, különösen esti fény és nyitott ablakok mellett. Ezért a preparátumokat évente egyszer szénkénegpárákkal telített ládákban fertőtleníteni kell. Ilyen ládát minden vadásztársaság készíttethet. A ládába belerakjuk a preparátumokat, a kitömött állatokat. A szénkéneg nyitott üvegedényben van, párái behatolnak a kipreparált állatokba. A preparátum néhány óra múlva a károsítóktól mentes lesz. A szénkéneg alkalmazásakor óvatosak legyünk, mert robbanékony. Egyébként sötét üvegben tartsuk. A szénkéneg helyett széntetrakloridot is (CCl_4) használhatunk, amely mérgező, de nem gyúlékony. Legjobb, ha kéndioxidot (SO_2) használunk, amelyet a kén elégetésével állíthatunk elő. Ezt csak a száraz preparátumok fertőtlenítésére használhatjuk, mert a nedveseket színteleníti. Jó szer a por alakú EULAN NKF extra. Az ezzel beporozott preparátumok a károsítóknak nem ízlenek és így éhenpusztulnak. Naftalin helyett paradiklórbenzolt is használhatunk, amelyet Globol név alatt árusítanak. Ez azonban kevésbé hatékony, mint a naftalin. Zárt preparátumok fertőtlenítésére (plasztikus képek) alkalmas a mirbánolaj (nitrobenzol, $C_6H_5.NO_2$), amely azonban igen mérgező hatású. Rovarok ellen használhatók még az ismert égethető tabletták, ha a preparátumokat zárt helyiségben kezeljük. A hatás azonban nem tartós. A károsítókat éhen is pusztíthatjuk, ha a hőmérsékletet 8 C°-ra süllyesztjük, amikor

a károsítók életfunkciója csökken. A hőmérsékletet változtatjuk: néhány napig −5 C°, utána 0 fölött 10 C° hőmérséklet, majd ismét −5 C° stb.

A kezeléshez tartozik az öreg trófeák felújítása is. A koponyát előbb meleg szappanos vízzel lemossuk, majd gézzel betekerjük és kifőzzük. Ezután 15%-os hidrogénperoxiddal fehérítjük. A fehérítés hosszabb ideig tart, mint a friss koponyák esetében. Három-négy óra múlva ellenőrizni kell, hogy a csont nem főtt-e szét. Ha ez nem segít, a melegítés régi módszeréhez folyamodunk. A koponyát vászonnal betekerjük és meleg csőbe tesszük. Időközben ellenőrizzük, hogy a vászon nem égett-e el. Azután alkohollal hígított lúgba tesszük. Ez hosszadalmas eljárás, a mindennapi gyakorlatban nem válik be. Az agancsokat ultrás vízzel lemossuk, lekeféljük és viasszal bekenjük. A napszítta vagy kilúgozódott agancsokat hipermangánnal színezzük. Az így kezelt agancs kezdetben sötét ibolyaszínű, később megbarnul. Ezt azonban csak akkor alkalmazzuk, ha az agancsot csak dekorációs célokra használjuk, egyébként a színezéssel elveszti kiállítási és tudományos értékét.

A TRÓFEÁK ÉRTÉKELÉSE (BÍRÁLATA)

A bírálati képletek kialakulása

A vadászat az ember egyik legősibb foglalkozása. Sokszor sikeres vagy sikertelen kimenetelétől függött élete. A nálánál sokkal erősebb vad legyőzésére — a kezdetleges eszközök miatt — a bátorság és ügyesség volt legfőbb fegyvere. Egy-egy sikeresen elejtett vad emberi fogyasztásra alkalmatlan részeit munkaeszközök készítésére használták, de bizonyos részeit győzelmi jelvényként, — sőt titkos erőt tulajdonítva neki — varázsszerként vagy fetisként tisztelték. A trófeák megbecsülése tehát egyidős az emberiséggel. Összehasonlításukkal, tudományos bírálatukkal azonban csak a legújabb korban kezdtek foglalkozni. Érdekes röviden áttekinteni a trófeaértékelés és bírálat fejlődését, a bírálati képletek kialakulását.

Kezdetben csupán szemmérték alapján értékelték a trófeákat, s mivel kiállítást még nem rendeztek, össze sem hasonlíthatták azokat. A trófeákat a legszembetűnőbb tulajdonságaik alapján értékelték (pl. a szarvas-

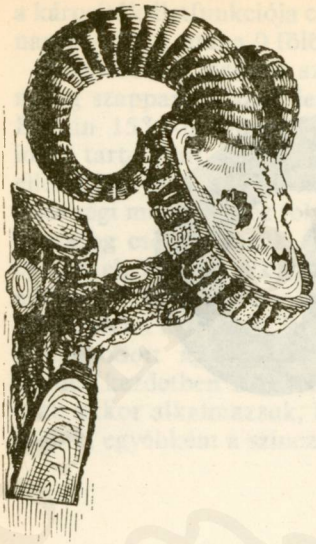

agancsnál az ágak száma szerint). Később kialakult az az igény, hogy ezeket a legjellemzőbb közös tulajdonságokat valamiképpen rögzíthető formában hasonlítsák össze, ezért ún. bírálati képleteket szerkesztettek és kiállításokat rendeztek. Magyarország mind a kiállítások rendezésében, mind a bírálati képletek kialakításában úttörő munkát végzett.

Minden kiállítás hozzájárult a bírálati képletek fejlesztéséhez, csiszolásához, és elősegítette a trófeák objektív elbírálásának lehetőségét.

Magyarországon az 1881. évi, budapesti vadászati kiállításon a Bíráló Bizottság már képlettel értékelte a szarvasagancsokat. Ezek a képletek szinte évenként váltakoztak, s a méréseredmények, az adatok mechanikus összeadása nem hozott kellő eredményt. A sorrend megállapításában mindig a szemmértéknek jutott a döntő szerep. Az 1927-től nálunk használt és nemzetközi viszonylatban is elterjedt és alkalmazott képletek Nadler Herbert nevéhez fűződnek. Képleteit több alkalommal módosította, finomította. A Nadler-képlet szerinti bírálat adatait ma is fel kell tüntetni a szarvasagancsok bírálati lapján.

A Nadler-képlettel egyidőben egymás után születtek meg a különböző országok által alkotott képletek (pl. Prága, Berlin stb.). Természetesen minden ország a maga képletét tartotta megfelelőnek. A berlini Nemzetközi Vadászati Kiállításra a Nemzetközi Vadász Tanács (Conceil International de la Chasse, rövidítve: CIC) 1937. év május 23—25 között Prágában tartott ülésén egy új képletet javasolt CIC-képlet néven.

Ezt a képletet 1952-ben módosították, majd 1954-ben a düsseldorfi kiállításon véglegesítették és „nemzetközi képletnek" nyilvánították. Ezzel egyidőben hozták azt a határozatot is, hogy minden szarvasagancsot Nadler-képlettel is el kell bírálni.

A düsseldorfi kiállításon egységesítették a többi trófea bírálati képleteit is. 1954 óta Magyarországon is — a szarvasagancsot kivéve — az ott megállapított képletekkel bírálunk el minden trófeát.

A szarvasagancs hivatalos bírálatára továbbra is a Nadler-képlet végleges formáját használjuk, az alábbi módon:

Méretek (cm-ben)

a két szár hosszának átlaga × 0,5
a két szemág hosszának átlaga × 0,25
a két rózsa körméretének átlaga
a jobb szár körmérete a szemág és középág között (tekintet nélkül a jégág elhelyezkedésére, a legvékonyabb helyen mérve)
a bal szár körmérete a szemág és középág között (tekintet nélkül a jégág elhelyezkedésére, a legvékonyabb helyen mérve)
a jobb szár körmérete a középág és korona között (a legvékonyabb helyen mérve)
a bal szár körmérete a középág és korona között (a legvékonyabb helyen mérve)

Súly (kg-ban):

az agancs homlokcsonttal mért súlya × 2

Ágak:

az ágak tényleges száma

Szépség (összesen 0—15-ig)

Szín:

fakó, sárga	0	0—2-ig
átlagos barna	1	
sötétbarna	2	

Gyöngyözés

sima	0	0—2-ig
kevés gyöngy	1	
sűrűn gyöngyözött	2	

A szárak elhajlása (a két szár közötti legnagyobb belső méret)

a szárak átlaghosszának 65 %-áig	0	
65—70 % között	0,5	0—3-ig
70—75 % között	1	
75—80 % között	1,5	
80—85 % között	2	
85—90 % között	2,5	
90 %-on felül	3	

0—15

Korona:

korona hiánya	0	0—6-ig
rövid, vékony ágak	1	
rövid, vastag ágak	2	
hosszú, vastag ágak	3	
igen derék korona	4	
rendkívül nagy korona	5—6	

Ágvégek:

tompák vagy sötétek	0	0—2-ig
világosak, csiszoltak	1	
fényesfehérek	2	

Szépséghibák:

a szépségi pontok összegéből letört ágak, csúnya eltorzulás, túlságos terpesztés, a részarányosság feltűnő hiánya vagy bármi más szépségi hibák miatt levonható	1—3-ig

Igazítás: (kalkulusok)

a minőségi sorrend helyesbítése céljából levonható vagy hozzáadható	1—3-ig

(A szépségi és igazítási tényezők elbírálásánál negyedpontok, esetleg tizedpontok is adhatók. A korona szépségének elbírálásánál az 5 és 6 pont csak nagyon kivételes esetben ítélhető meg.)

Pontozati végösszeg:

Levonás az agancssúlyból nagykoponya esetén:

Egész koponya:

ha a koponyahossz 48 cm	0,7 kg
ha a koponyahossz 48,1—50 cm	0,75 kg
ha a koponyahossz 50 cm-nél nagyobb	0,80 kg

A kifőzés után 8 napon belül levonandó még:

4 — 6 kg-ig	0,30 kg
6,1— 8 kg-ig	0,40 kg
8,1—10 kg-ig	0,50 kg
10,1 kg felett	0,60 kg

A Nadler-képlet hibájául azt róják fel, hogy nem kedvez a nyugati típusú sokágú, de vékony, könnyű agancsoknak. Ez igaz, de számunkra éppen ez az értéke. Mivel e képlet úgy jött létre, hogy a gyakorlati

mérések, ellenőrzések sorozata alakította ki végleges formáját, helyesen értékeli a Kárpát-medence szarvasának agancsát, melyre jellemző az erő és arányosság, megfelelő hosszú erős szárak, a nem sok ágú, de tekintélyes korona, s a fehérre csiszolt ágvégek. A képlet egyetlen hibája, hogy a terpesztés értékelésére túl szigorú határokat szab, így tulajdonképpen bünteti a hosszú szárú, normális terpesztésű agancsokat. Ennek mértéke azonban legfeljebb 2 pont, s ez az igazításnál kiküszöbölhető.

A díjazási határértékek a következők:

200 ponton felül aranyérem fokozat
200—190 pontig ezüstérem fokozat
190—180 pontig bronzérem fokozat

Egy általános felépítésű agancs kb. 8 kg-os súllyal éri el a bronz, 9 kg-os súllyal az ezüst és 10 kg-os súllyal az arany értékelést.

A nemzetközi képlet tulajdonképpen kibővítése a Nadler-képletnek. A középágat a szemággal egyenlően értékeli, a korona maximális pontértékét 6-ról 10-re emeli, a jégágakat külön 1—1 ponttal értékeli, s a terpesztésnél is enyhébb feltételeket szab a 3 pont eléréséhez. (Részletes ismertetését lásd a Nemzetközi képletek c. fejezetben!)

Ha a Nadler-képlettel elbírált agancsokat a nemzetközi képlettel is értékeljük, általában 1, de sok esetben 2 fokozattal is előbbre kerülnek.

A dámlapátok elbírálására 1929-ben szerkesztett első képlet szintén magyar eredetű. Az alkalmazása közben szerzett tapasztalatok alapján több változtatáson ment keresztül; de mindig a lapátok nagyságának, szabályosságának és a súlyának értékelése kapott döntő szerepet.

A dámlapátok bírálata Nadler pontozással (a nemzetközi képlet általános bevezetése előtt ezt használták):

Méretek (cm-ben):

a két szár hosszának átlaga × 0,5
a két szemág hosszának átlaga × 0,25
a két lapát széles körméretének átlaga (a lapát legszélesebb helyén mérve) × 1,5
a két lapát keskeny körméretének átlaga
(a lapát legkeskenyebb helyén mérve, akár alsó, akár felső részén, a sarkantyú vagy legalsó csipke fölött)
a két rózsa körméretének átlaga
a jobb szár körmérete a legvékonyabb helyen mérve, a szemág és középág között × 2
a bal szár körmérete a legvékonyabb helyen mérve, a szemág és középág között × 2

Súly (kg-ban):

az agancs homlokcsonttal mért súlya × 3

Szépség (pontszámok):

Szín:

fakó, világos	0	0—2-ig
átlagos barna	1	
sötétbarna	2	

Csipkézet:

hiányos csipkézet	0	0—2-ig
középszerű csipkézet	1	
szép csipkézet	2	

A lapát alakja:

hiányos vagy szaggatott lapát	0	0—4-ig
keskeny lapát	1	
középszerű lapát	2	
arányos, telt, nagy lapát	3	
kiválóan szép és nagy lapát	4	

A szárak elhajlása:

a szárak átlaghosszának 50%-áig	0	0—3-ig
50—55%-ig	0,5	
55—60%-ig	1	
60—65%-ig	1,5	
65—70%-ig	2	
70—75%-ig	2,5	
75%-án felül	3	

0—11-ig

Szépséghibák:

a szépségi pontok összegéből letört ágak, csúnya eltorzulás, túlságos terpesztés, a részarányosság feltűnő hiánya vagy bármi más szépségi hibák miatt levonható	1—3-ig

Igazítás:

a minőségi sorrend helyesbítése céljából levonható vagy hozzáadható	1—3-ig

(A szépségi és igazítási tényezők elbírálásánál negyedpontok, esetleg tizedpontok is adhatók.) *Pontozási végösszeg:*

Az európai trófeák közül talán a legnehezebb a dámlapátot elbírálni annak sokféle alakulása miatt. Hozzájárul ehhez, hogy ez ideig még nem sikerült a bírálatára jó képletet szerkeszteni. A nemzetközi képlet is félreérthető és a dámtrófea reális elbírálására nem alkalmas. (A nemzetközi képlet pl. az agancsszár hosszának megállapítására azt írja elő, hogy az a rózsa aljától a zárt lapát felső végéig mérendő. Ez azt jelenti, hogy még a legtökéletesebb zárt lapát esetében sem számít bele a hosszba a csipke mérése.)

A képlet alkalmazását nehézzé teszi a szubjektív alapon adható vagy levonható 3 pont. A súly pedig igen kevés pontszámmal értékelhető. Az összpontszámnak csak mintegy 6%-át teszi ki. (Szarvasnál 10%-át.) Mindezek a hiányosságok sürgetik egy új jobb képlet kidolgozását. Ezen munkára elsősorban Magyarország hivatott, tekintettel arra, hogy itt találhatók a világ legjobb dámtrófeái (világrekord 1., 2. és 3. hely).

Őzagancsainkat a nemzetközi képlet bevezetése előtt a következő képlettel bíráltuk el:

Súly (grammra pontosan mérve):

a homlokcsonttal mért agancs súlya (dkg-ban) × 0,40 vagy 0,50

Köbtartalom:

$cm^3 \times 0,75$

Magasság (milliméternyi pontossággal mérve):

a két szár hosszának átlagából a 26 cm-en felüli centiméterek száma

Szárak körmérete (a mellső és hátsó ág között a legvékonyabb helyen milliméternyi pontossággal mérve):

a két szár körméretének átlaga (cm-ben) × 1,5

Szépség (pontszámok):

Szín	0—2
Gyöngyözés	0—4
A rózsa szépsége	0—3
Az alak szépsége	0—3
Az anyag minősége	0—2

Ágak száma

hat ágon felül minden ág ..... 0,5 pont

Szépséghibák:

a szépségpontok összegéből letört ágak, csúnya eltorzulás, túlságos terpesztés, a részarányosság feltűnő hiánya vagy bármi más szépséghibák miatt levonható } 1—3-ig

Igazítás:

a minőségi sorrend helyesbítése céljából hozzáadható vagy levonható } 1—3-ig

(A szépségi és igazítási tényezők elbírálásánál negyedpontok, esetleg tizedpontok is adhatók.)

Pontozási végösszeg:

Elérhető pontértékek:

200 ponton felül	arany
200—175	ezüst
175—150	bronz

E képletet összehasonlítva a jelenleg használatos nemzetközi képlettel, kitűnik, hogy túl szigorú követelményeket szab. Nemzetközi képlettel elbírálva a trófeát, egy fokozattal jobb értéket kapunk.

A muflon csigát a nemzetközi képlet bevezetéséig a következő képlettel bírálták el:

Méretek (mm pontossággal mérve):

a két csiga (szarv) hosszának átlaga, cm × 1,5
a két csiga legnagyobb körméretének átlaga, cm × 2
a két csiga kifelé hajlásának átlaga, cm-ben
a két csiga körbehajlása külső átmérőjének átlagából a 30 cm-en felüli cm-ek száma
a két csiga körbehajlási szögének átlaga, a fokok száma: 25

Igazítás:

a trófea szépségét rontó sérülésekért vagy folytonossági hiányokért levonható 1—3-ig. (Az igazításnál félpontok is levonhatók.)

E számok összeadása adja a pontozati végösszeget.

Elérhető pontértékek azonosak a Nadler szarvasképletnél közöltekkel.

Ha e képletet a nemzetközivel összehasonlítjuk, feltűnik, hogy a nemzetközi képlet sokkal egyszerűbb és jobban használható.

Az első *vadkanagyar* bírálati képlet is nálunk született az 1920-as években. Itt először csak a két alsó agyar hosszának átlagát, s körméretük átlagának négyszeresét vették figyelembe.

1962-ig Magyarországon a következő képletet használták:

Méretek (cm-ek száma):

a két nagy agyar hosszának átlaga × 3
a két nagy agyar körméretének átlaga × 10
a két kis agyar hosszának átlaga × 2
a két kis agyar körméretének átlaga × 4

E számok összeadása adja a pontozati végösszeget.

Elérhető legmagasabb pontértékek azonosak a Nadler szarvasagancs képlet értékeivel.

A nemzetközi képlet ennél egyszerűbb és jobban használható, bár hibája, hogy a kis agyarak hosszát teljesen figyelmen kívül hagyja.

A bírálat jelenlegi helyzete és jelentősége Magyarországon

A trófeabírálatot jelenleg a Vadbiológiai Állomás keretében működő Országos Trófeabíráló Bizottság végzi (Budapest, XII. ker. Szilágyi Erzsébet fasor 8.).

A bizottság tagjait az Országos Erdészeti Hivatal nevezi ki 3 évi időtartamra.

A bizottság elbírál minden bemutatott igazolható származású, mesterségesen nem kezelt (festett-javított) trófeát, s erről igazolást ad. A díjat elért trófeákról oklevelet állít ki.

Itt kerül bemutatásra minden külföldi vadászvendég által elejtett trófea is, a végleges elszámolási súly, illetve cm megállapítására. A díjat elért szarvasagancsokért a MAVAD 10—20% felárat számít fel.

A bizottság munkája nem merül ki a számadatok regisztrálásában. A pontérték megállapításán kívül több méretfelvétel készül a trófeákról tudományos szempontból.

Minden trófeánál megállapítják az állat korát is. Ennek a vadgazdálkodás szempontjából nagy jelentősége van. Így könnyen ellenőrizhető a hibásan, fiatalon kilőtt egyedek száma, s még kellő időben lehet intézkedni az ilyen hibás vadászatások leállításával.

Minden bemutatott díjas és a hibásan selejtezett trófeáról 3 oldalról fényképfelvétel készül, mely a méreteket és megállapításokat dokumentálja.

A bírálat módja és eszközei

A trófea szempontjából nem közömbös, hogy milyen helyiségben történik a bírálat. A méretfelvételhez szükséges, hogy kellő helyünk legyen a trófeát körüljárni. Az alak-szabályosság megítélésénél pedig 2—3 méter távolságról kell megszemlélni, hogy az összbenyomás alapján helyesen tudjuk értékelni. Nagyon fontos, hogy a világítás megfelelő legyen. Egészen más színt mutat a trófea természetes fényben, mint mesterséges megvilágítás esetén. A legideálisabb a természetes fény melletti bírálat.

Az agancs hosszát mindig úgy mérjük, hogy a koszorúknál kezdjük a mérést és nem fordítva.

Nem mindegy, hogy milyen mérőeszközt használunk a méréshez. A hosszúság mérésére szabócentimétert használunk, előzőleg azonban ellenőrizzük pontosságát acélmérőszalag segítségével. A körméreteket 0,5 cm-nél nem szélesebb szalaggal mérjük, mivel szélesebb szalag használata esetén a gyöngyözés miatt hamis értékeket kapunk.

A szélesség mérésekhez lehetőleg tolómércét (sublert) használjunk. A bírálat lefolytatásához legalább három személy szükséges. Kettő méri, egy pedig írja a bediktált adatokat.

Helyes, ha a szubjektív értékek bírálata esetén egymástól függetlenül leírják a pontértéket és ezek átlaga szerepel a pontozásnál.

A súlymegállapításnál mindig ügyeljünk a lefőzés és bírálat között eltelt időre, valamint az esetleges helytelenül levágott vagy csonkított koponya súlyának helyesbítésére. Csak úgy tudunk alapos bírálatot végezni, ha e szabályok betartásával a minimálisra csökkentjük a hibalehetőségeket.

A jelenleg használt nemzetközi trófeabírálati képletek

Szarvasagancsok

1. Szárhosszúság:
jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben .....
Átlag ..... cm × 0,5 ...

2. Szemág hossza:
jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben .....
Átlag ..... cm × 0,25 ...

3. Középág hossza:
jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben .....
Átlag ..... cm × 0,25 ...

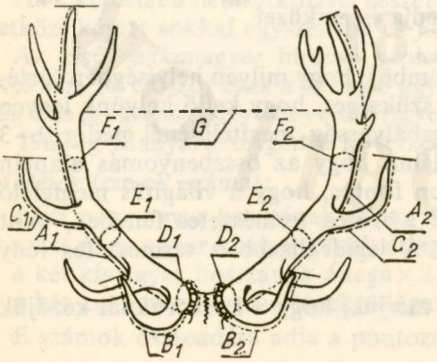

Szarvasagancs

$A_1 - A_2$ — a két szár átlagos hossza, $B_1 - B_2$ — a két szemág átlagos hossza, $C_1 - C_2$ — a két középág átlagos hossza, $D_1 - D_2$ — a két agancskoszorú (rózsa) átlagos kerülete, $E_1 - E_2$ — a két szár alsó kerületének (köbméretének) összege, $F_1 - F_2$ — a két szár felső kerületének összege, G — terpesz

4. *Agancskoszorú* (rózsa) *kerülete:*
jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Átlag ..... cm × 1 ...

5. *A szár alsó körmérete:*
jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Együttesen ..... cm × 1 ...

6. *A szár felső körmérete:*
jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Együttesen ..... cm × 1 ...

7. *Agancssúly:*
szárazon, levonva 0,7—0,8 kg a felső koponya, ill. a homlokcsont nagyságának megfelelően ..... kg × 2 ....

8. *Agancsterpesztés* cm-ben Terpesztés %-ban...(0—3) pont

9. *Az ágak száma* (minden ág után 1 pont)

10. *Szépségpontok:*

Agancsszín	0—2 pont	.....
Gyöngyök és barázdák ..	0—2 pont	.....
Ágvégek	0—2 pont	.....
Jégág	0—2 pont	.....
Korona	0—10 pont	.....
	Összesen	.....
Levonások	1—3 pont	.....

Az agancs pontértéke .....

0,1 cm pontossággal kell mérni.

Az agancs értékelése

1. Az agancs hosszát a szár külső oldalán mérjük az agancskoszorú (rózsa) alsó szélétől a legfelsőbb csúcsig. A mérőszalagot szorosan az agancsszárhoz fektetjük, az agancskoszorú feletti hajlatban az agancshoz illesztjük.

2. A szemág hosszát az agancskoszorú felső peremétől mérjük az ág hegyéig. A koszorú feletti hajlatban a mérőszalagot hozzászorítjuk.

3. A középág hosszát az ág alsó részén mérjük attól a ponttól számítva az ág hegyéig, ahol az agancsszártól elágazik.

4. Az agancskoszorúk kerületét szalaggal mérjük, melyet feszesen hozzászorítunk.

5. Az agancsszárak alsó körméretét (bal és jobb) a szemág és a középág közötti legvékonyabb részen mérjük, tekintet nélkül a jégágra. Mindkét agancsszár alsó körmérete 1-gyel szorozva adja a pontszámot.

6. Az agancsszárak felső körméretét (jobb és bal) a középág, a korona közötti legvékonyabb részen mérjük. Mindkét szár felső körméretét 1-gyel szorozva kapjuk a pontszámot (1 cm = 1 ponttal).

7. Agancsok súlya szárazon. Kg-ban mérjük 0,1 kg pontossággal. A koponyára, annak méreteitől függően 0,7—0,8 kg-ot vonunk le. Ha a koponya úgy van levágva, hogy azon az egész orrcsont megmaradt, akkor a mért súlyt fogadjuk el. Ha ettől nagyobb koponyacsont marad az agancson, súlyát a koponyacsonthoz viszonyítva csökkentjük. Ha a koponya teljes egészében marad a fogakkal együtt, 0,7—0,8 kg-ot vonunk le, a következő módon:

Levonás az agancssúlyból nagy koponya esetén:

Egész koponya

ha a koponyahossz 48 cm	0,70 kg
ha a koponyahossz 48,1—50 cm	0,75 kg
ha a koponyahossz 50,1 cm-nél nagyobb	0,80 kg

A kifőzés után 8 napon belül levonandó még:

4,0— 6 kg-ig	0,30 kg
6,1— 8 kg-ig	0,40 kg
8,1—10 kg-ig	0,50 kg
10,1 kg felett	0,60 kg

8. Az agancs terpesztésének megállapításakor az agancsszárak közötti legnagyobb távolságot viszonyítjuk %-ban az agancsszárak átlaghosszához:

60%-os terpesztésig	0
60—70%-ig	1
70—80%-ig	2
80% felett	3

9. Ágak száma. Minden ág után 1 pontot számítunk. Ágnak tekinthető minden rendes elágazás, amely legalább 2 cm hosszú.

Az agancs küllemének elbírálása (szépségpontok)

Agancsszín:

sárgás vagy festett agancs	0
halványbarna, szürke	0,5
barna	1
sötét	1,5
fekete	2

(Tizedpontok is adhatók.)

Gyöngyök és barázdák:

sima agancsszár 0
apró gyöngyök 1
jó gyöngyök 2
(Tizedpontok is adhatók.)

Ágvégek:

tompa vagy fekete ágvég 0
ha egyes ágvégek fehérek 1
ha valamennyi ágvég fehér 2
(Tizedpontok is adhatók.)

Jégág:

egy kevésbé fejlett ág 0,5
egy jól fejlett ág vagy két gyengén fejlett ág 1
egy jól fejlett és egy gyengén fejlett ág 1,5
két jól fejlett ág 2

Korona:

egyszerű korona 5—7 rövid és gyenge ággal mindkét
száron együttvéve 1
egyszerű, vastagabb és hosszabb 5—7 ággal mindkét
száron együttvéve ..... 2—3
egyszerű, 6—7 hosszú vastag ággal mindkét száron
vagy kettes, illetve elágazó korona 8—9 rövidebb ággal 4—5
kettes vagy elágazó 8—9 vastag és hosszú ággal mind-
két száron együttvéve ..... 6—7
hatalmas korona hosszú ágakkal, tányér vagy kehely
alakú, legalább 10 ággal mindkét száron együttvéve ... 8—10

Levonások

Torzképződményre, rendellenességre vagy kis terpesztésre stb. 1—3 pontot lehet leszámítani. A levonásokat meg kell indokolni.

A kiállításon a 210 pont feletti agancsokat aranyérmesnek minősítik. Ezüstérmes a 190—209,9 pontot elért agancs, bronzérmes a 170—189,9 pontot elérő agancs.

Európában a legjobb agancs Jugoszláviából származik, 248,55 pont értékkel.

Dámlapátok

1. Szárhossz:

jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Átlag ..... cm × 0,5 ..

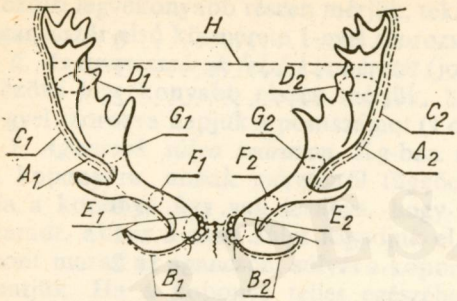

Dámlapát

$A_1 - A_2$ — az agancsszárak átlagos hossza, $B_1 - B_2$ — a két szemág átlagos hossza, $C_1 - C_2$ — a két lapát átlagos hossza, $D_1 - D_2$ — a két lapát átlagos szélessége, $E_1 - E_2$ — a két agancskoszorú átlagos kerülete, $F_1 - F_2$ — az agancsszárak alsó kerületének összege, $G_1 - G_2$ — az agancsszárak felső kerületének összege, H — terpesz

2. *Szemág hossza:*
jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Átlag ..... cm × 0,25 .

3. *Lapát hossza:*
jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Átlag ..... cm × 1 ...

4. *Lapát szélessége:*
jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Átlag ..... cm × 1,5 ..

5. *Agancskoszorú körméret:*
jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Átlag ..... cm × 1 ...

6. *A szár alsó körmérete:*
jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Együttesen ..... cm × 1 ...

7. *A szár felső körmérete:*
jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Együttesen ..... cm × 1 ...

8. *Agancssúly szárazon* (levonva 0,25 kg a meglevő felső koponyacsontokért és orrcsontért; ha a hátsó koponya és orrcsont hiányzik, a levonás 0,10 kg)

9. *Szépségpontok*
Lapátszín ..... 0—2 pont .....
Lapátcsipkézettség ..... 0—6 pont .....
Fejlettség, alak, szabályosság ..... 0—5 pont .....

Levonások:

Elégtelen terpesztésre ...	0— 6 pont	.....
Teljes vagy mélyen osztott lapátok	0—10 pont	.....
Jelentéktelen csipkézettség	0— 2 pont	.....
Aránytalanság, torzképződés, szépséghiba, túlzottan nagy terpesztés ...	0— 6 pont	.....
Az agancs pontértéke		.....

0,1 cm pontossággal kell mérni.

Dámlapátok értékelése

1. *A szárak hosszát* a külső oldalon mérjük az agancskoszorú alsó szélétől számítva az összefüggő (nem osztott) lapát leghosszabb pontjáig. A mérőszalagot a szárhoz szorítjuk és a hajlatokban a koszorú felett hozzásimítjuk.

2. *A szemág hosszát* az agancskoszorú felső szélétől mérjük a szemág hegyéig.

3. *A lapát hosszát* a külső oldalon mérjük, attól a ponttól számítva, ahol az agancsszár lapáttá kezd szélesedni, a zárt lapát legfelső pontjáig. A görbe vonalnak, amely mentén a lapát hosszát mérjük, egy pontja sem lehet távolabb a lapát szélétől, mint ahogy ennek a vonalnak a végpontja fekszik a zárt lapát felső szélén. A lapátszerű kitüremléseket csak akkor lehet figyelembe venni a hosszúság mérésekor, ha azok legnagyobb szélessége legalább a felét teszi ki a lapát teljes szélességének.

4. *A lapátok szélességét* a legszélesebb helyen mérjük, tekintet nélkül a csipkékre vagy a lapát karéjos kiszélesedésére. A mérések eredményének átlagát vesszük alapul a pontozáskor.

5. Az agancskoszorút a kerülete mentén mérjük.

6. A szárak alsó körméretét a szemág, a középág közötti legvékonyabb helyen mérjük, tekintet nélkül az esetleg előforduló jégágra.

7. A szárak felső kerületét a középág és a lapát közötti legvékonyabb helyen mérjük.

8. A száraz agancs súlyát 0,1 kg pontossággal állapítjuk meg. Teljes felső koponyával 0,25 kg-ot, teljes orrcsonttal a felső koponyán, fogak és hátsó koponyacsont nélkül 0,1 kg-ot számítunk le. Frissen főzött trófeasúlyból 14 napon belül egész koponya esetén a következő vonandó le: 2 kg-ig 0,30 kg, 2—3 kg-ig 0,35 kg, 3 kg-nál nehezebb lapátból 0,40 kg.

Szépségpontok

Lapátszín:

halványsárga vagy szürke 0
közepesen barna 1
folt nélküli sötétbarna 2

Lapát csipkézettsége: a csipke gazdagságát és fejlettségét értékeljük.
csipkehiány 0
szórványos rövid csipkék 2
hosszú és rövid csipkék váltakozva kisebb számban .. 3
sűrű rövid csipkézettség 4
rövid és hosszú csipkék nagyobb számban 5
hosszú és sok csipke 6

Fejlettség: a különösen fejlett szabályos és nemes alakú lapátra lehet 5 pontot adni.

Levonások

Terpesztés alatt az átlag szárhosszhoz viszonyított két lapát egymástól való távolságát értjük. A 85%-nál kisebb terpesztésre 1 pontot vonunk le, 80%-nál kisebbre 2 pontot, 75% alatt 3 pontot, 70%-nál kisebb terpeszre 4 pontot, 65%-nál kisebbre 5 pontot és 60%-nál kisebb után 6 pontot.

A nem teljes vagy mélyen osztott lapátokra levonás 10 pont.

Jelentéktelen csipkékre 1—2 pont.

Részaránytalanság, durva felület, hosszú és keskeny lapátok, természetellenesen nagy terpesztés, mesterségesen felrakott ágak után levonás 1—6 pont. Nagyobb kiállításokon

I. díjat a 180 pont feletti lapátok kapják,
II. díjat a 170,1—175
III. díjat a 165,1—170 pontot elért lapátok érdemlik.

A legjobb dámlapát Európában Magyarországról származik 212 ponttal.

Őzagancsok

1. Szárhossz:
jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Átlag ..... cm × 0,5 ..

2. Agancssúly, felső állkapoccsal, csonttal g-ban ..... Az agancssúly koponyalevonás után g-ban ..... × 0,1 ....

3. Agancsköbtartalom cm³ ..... × 0,3 ....

Őzagancs

A_1—A_2 — a két szár átlagos hossza, B — terpesz, C — agancskoszorú (rózsa)

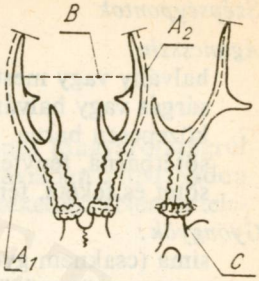

4. Szépségpontok

Agancsszín	0—4	.....
Gyöngyözöttség	0—4	.....
Agancskoszorú (rózsa)	0—4	.....
Az agancsszárak távolsága cm-ben	a terpesz %-ban	.....
	0—4	
Ágvégek	0—2	
Adományozható pontok	0—5	
	Összesen	.....
Levonások	0—5 pontig	
A trófea pontszáma		.....

Szépségpontok indoklása .....

Levonások indoklása .....

0,1 cm, 1 g és 1 cm³ pontossággal mérünk.

Az agancs méreteinek értékelése

1. Az agancs szárhosszát az agancskoszorú alsó szárától a külső oldalon mérjük az agancs legfelső pontjáig. A rózsától a szalagot a hajlat fölé szorítjuk az agancsszár külső oldalán.

2. Agancssúly. Az alsó állkapocs nélküli teljes koponyára 90 g-ig számíthatunk le. Ha a koponyacsontot úgy vágták le, hogy az orrcsont megmaradt, akkor nincs levonás, egyébként pedig a koponyacsont meghagyott része szerint történik a levonás. Az igen kis koponyára levágott agancshoz hozzászámíthatunk 10—20 g-ot.

3. Köbtartalom. cm³-ben állapítjuk meg, mégpedig a szárazon, koponyacsonttal mért agancs súlya és a vízbemártott koponyás agancs súlya közötti különbséggel. Az agancstöveket nem szabad vízbe meríteni. A két mérés közötti különbség adja az agancs köbtartalmát.

Szépségpontok

Agancsszín:

halvány vagy mesterségesen festett 0
sárgás vagy halványbarna 1
közepesen barna 2
sötétbarna, fénytelen 3
sötét és fekete, fényes 4

Gyöngyök:

sima (csaknem gyöngyözetlen) 0
gyenge gyöngyözöttség (szórványos) 1
közepes gyöngyök (kicsinyek, de számos) 2
jó gyöngyök (az agancsszár minden oldalán) 3
nagyon jó gyöngyök (az agancsszár minden oldalán sűrű) 4

Agancskoszorúk:

gyengék (alacsony és szűk) 0
közepesek (vékony vagy szélesebb, kevés gyönggyel) . 1
jó (koszorú formájú és elég magas) 2
vastag (széles és magas) 3
nagy, vastag 4

Terpesztés. Az agancsszárak átlaghosszához %-ban viszonyított agancsszárak közötti legnagyobb távolság.

30%-os terpesztés 0
30—35%-ig 1
35—40%-ig 2
40—45%-ig 3
45—75%-ig 4
75% felett (rendellenes terpesz) ..... nem jár pont.

Ágvégek:

tompák és gyengén fejlettek 0
tompa és közepesen fejlett 1
hegyes és fehérre csiszolt 2

Adományozható pontok. A különösen szabályos és tetszetős formára, jó ágakra és hasonlókra 0—5 pontot lehet adni. Az indokolást azonban fel kell tüntetni.

Levonások

Agancsrendellenességre, görbeségre, csavarodott, nyomott, torz formára, porózus agancs-anyagra 0—5 pont levonás. Ezt is meg kell indokolni.

Elérhető díjazási pontértékek:

130 pont felett aranyérem
115—129,9 ezüstérem,
105—114,9 pontig bronzérem.

Európában a legnagyobb pontértéket elért őzagancs Magyarországról származik. Ezt az agancsot az 1967-ben Jugoszláviában Novi Sadon rendezett nemzetközi kiállításon 228,62 ponttal értékelték. (Nem hitelesített világrekord.)

Mufloncsigák (szarvak)

1. A csiga (szarv) hossza:

jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Átlag ..... cm × 1 ...

2. I. szarvkörméret:

jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Átlag ..... cm × 1 ...

II. szarvkörméret:

jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Átlag ..... cm × 1 ...

III. szarvkörméret:

jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Átlag ..... cm × 1 ...

3. Szarvak terpesztése ..... cm × 1 ...

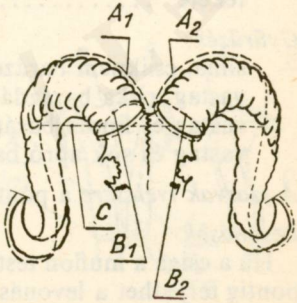

Mufloncsigák

$A_1 - A_2$ — a két csiga átlagos hossza, $B_1 - B_2$ — a két csiga tövének átlagos kerülete (körmérete), C — terpesz

Szépségpontok

Szín ..... 0—3 .....
Gyűrűzés ..... 0—3 .....
A szarv ívelése (csavarodása) ..... 0—5 .....

Összesen .....

Levonás 0—5 pontig

A trófea pontértéke .....

A nagyobb kiállításokon első díjjal 205 pont felett jutalmazzák a mufloncsigákat. (A legjobb muflloncsiga Európában Csehszlovákiából származik, pontértéke 230,9)

Ezüstérmes a 195—20,49

Bronzérmes a 185—194,9 pontot elért szarv.

A csiga méreteinek értékelése

A csigák *hosszát* a külső oldalán mérjük, mégpedig a csiga kezdetétől a csúcsáig, 0,5 cm pontossággal.

A körméretet a két csiga kerületének átlagában (I., II., III. méret) I.: a csiga alapjánál, II.: a második harmad legvastagabb részén, III.: a harmadik harmad legvastagabb részén mérjük, 1 mm pontossággal.

A terpesztést 0,5 cm-es pontossággal mérjük. A csigák külső szélei közötti legnagyobb vízszintes távolság.

Szépségpontok

Szarvak színe:

sárga 0
halványbarna 1
barna 2
fekete 3

Gyűrűzés:

sima, csaknem barázda nélküli 0
vastag, ritka barázdák 1
vastag és finom barázdák 2
vastag és sok apró barázda 3

A szarvak ívelésére a pontokat külön mérlegelés alapján adjuk.

Levonások

Ha a csiga a muflon testébe való benövésre hajlamos vagy törött, 5 pontig terjedhet a levonás.

Zergekampók

A zergekampók értékeléséhez a következő képletet alkalmazzuk:

$$1\ 1/2\ D + 1\ V + 4\ O + 1\ R + Bv$$

ahol D = a kampó hossza a külső kerületen mérve (ha a kampók különböző hosszúságúak, átlagot számítunk);
V = a magasságot a kampók közötti koponyacsonttól, a kampók felső részére fektetett vonalzóig mérjük;
O = a kampó kerülete a legvastagabb helyen mérve;
R = a terpesztés, a kampó legfelső részén mérjük, a kampók közepétől annak másik száron levő közepéig. (A terpesztést a magasságnál nagyobbra nem lehet értékelni.)
Bv = a korpontok (6—10 éves zerge — 1 pont, 11—15 éves zerge —2 pont, 16 év felett —3 pont).

A zergekampók méreteinek értékelése

1. A kampók hossza:

jobb, cm-ben ..... Átlag ..... cm × 1,5 ..
bal, cm-ben .....

2. A kampók magassága ..... cm × 1 .....

3. Az erősebb kampó kerülete ..... cm × 4 .....

4. A terpesztés ..... cm × 1 .....

Korpontok ..... 0—3 pont .
Levonások ..... 0—5 pont .

A trófea pontértéke .....

Zergekampók

$A_1 - A_2 - A$ — a két kampó átlagos hossza, $C_1 - C_2 - C$ — a kampók átlagos kerülete, D — a kampók terpesze

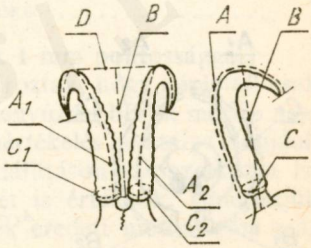

1. A kampók hosszát belső oldalukon, annak alsó szárától a vékonyig mérjük.

2. A kampók magasságát a kampók között levő középső koponyavarrattól mérjük a két kampó hajlatának legfelsőbb pontját összekötő vonalig. A két legfelsőbb pontra helyezett vonalzó segítségével mérünk.

3. Az erősebb kampó kerületét a legerősebb részen mérjük, tekintet nélkül az esetleges szurokrétegre. A szurokréteg vastagságától függően azonban a levonás 5 pontig is terjedhet.

4. Terpesztésnél a két kampó legfelsőbb pontja közötti távolságot mérjük.

Korpontok:	6—10 évig	1 pont
	11—12 évig	2 pont
	13-tól	3 pont

Díjazási pontértékek:

115 ponttól arany
109—114,9 ezüst
103—108,9 bronz

Vaddisznóagyarak

1. Alsó agyar hossza:

jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Átlag ..... cm × 1 ...

2. Alsó agyar szélessége:

jobb, cm-ben .....
bal, cm-ben ..... Átlag ..... mm × 3 ....

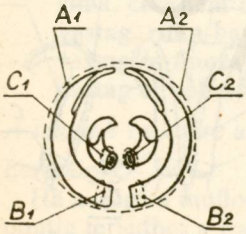

Vaddisznóagyar

$A_1 - A_2$ — az alsó agyarak hossza, $B_1 - B_2$ — az alsó agyarak szélessége, $C_1 - C_2$ — a két felső agyar kerülete

3. Felső agyar kerülete:

jobb, cm-ben ..... cm × 1 ...
bal, cm-ben ..... cm × 1 ...
Többletpont szabályos alakért: 0—5 pont.
A trófea pontértéke .....

0,1 cm pontossággal, az alsó agyar vastagságát pedig 0,1 mm pontossággal kell mérni.

Az agyar értékelése

1. Az alsó agyarak hosszát a külső íven mérjük.

2. Az alsó agyarak szélességét tolómércével mérjük, a legvastagabb helyen, 0,1 mm pontossággal.

3. A felső agyarak kerületét a legvastagabb részen keskeny mérőszalaggal mérjük cm-ben, 0,1 cm pontossággal.

Törött és rongált vadkanagyarak nem értékelhetők.

A kiállításokon aranyérmet a 120 pont értéket meghaladó agyarak kapnak. (A legjobb vadkanagyar Európában Lengyelországból származik, pontértéke 151.) Ezüstérmet 115—119,9, bronzérmet 110—114,9 pontot elért agyarak érdemelnek.

Ragadozó emlősök koponyája

Medve, farkas, hiúz és vadmacska

1. A koponya hosszát a hossztengelyére helyezett két merőleges között mérjük, alsó állkapocs nélkül és tekintet nélkül a rendellenességekre ..... cm × 1 ...

2. A koponya szélességét a tengelyére merőlegesen mérjük
..... cm × 1 ...

A trófea értéke .....

A koponya méreteit tolómércével mérjük 1 mm pontossággal.

A CIC 1952. évi madridi ülésén úgy határoztak, hogy képlettel csak a ragadozók koponyáját lehet értékelni. A lenyúzott bőrök mérete nem megbízható és ezért nem fogadjuk el a trófeaértékelés hivatalos alapjául.

Tekintve, hogy ennek ellenére német kiállításon (nemzetközin is) a ragadozók koponyáján kívül azok bőrét is értékelik, ismertetjük a medve, farkas és hiúzbőrök értékelésének eredeti módját (ma már nem érvényesek).

Medvebőrök

A medvebőröket az alábbi képlet szerint értékeljük:

$$\frac{A \times B}{100} + l$$

ahol A = a bőr hossza az orr hegyétől a farok végéig,
B = A bőr szélessége a legkeskenyebb részen,
$C = \frac{A \times B}{100}$ = nak a 30%-áig

A szőr sűrűségére és színére a mért értékek eredményéből 10%-ig lehet hozzáadni, további maximálisan 10% adható a szőr hosszúságára és még 10% a szőrzet egyenletességére.

Példa a medvebőr értékelésére: hosszúság 180, szélesség 130, együtt 234 mért pont. A szőrzet sűrűségére és színére hozzászámítunk 17 pontot, a szőrzet hosszúságára 18 pontot és az egyenletességre 20 pontot, összesen 55 pont (a szépségre maximálisan 70,2 pont volna adható). Az értékelés eredménye: 234+55 = 289 pont.

Nagyobb kiállításokon az aranyérmet a 280 felett értékelt bőrnek ítélik oda. Európában a legnagyobb medvét Romániában 1929-ben ejtették el, pontértéke 353.

Hiúzbőrök

A hiúzbőrök értékelésére a következő képletet használjuk:

$$\frac{A \times (B_1 + B_2)}{200} + C,$$

ahol A = a bőr hossza az orr hegyétől a farok végéig mérve,
B_1 = a szélesség a bőr legkeskenyebb részén mérve,
B_2 = a két első talp közötti távolság karomtól-karomig mérve,
$C = \frac{a \cdot (b_1 + b_2}{200}$ = nak maximálisan 25%-a, ahol

a pettyezettség ..... a pontok 5%-áig
a fülpamatok és a bajusz ..... a pontok 5%-áig
a szőrzet hosszúsága és a szín szabályossága ..... a pontok 5%-áig
oldalszakállak ..... a pontok 10%-áig
értékelhetők.

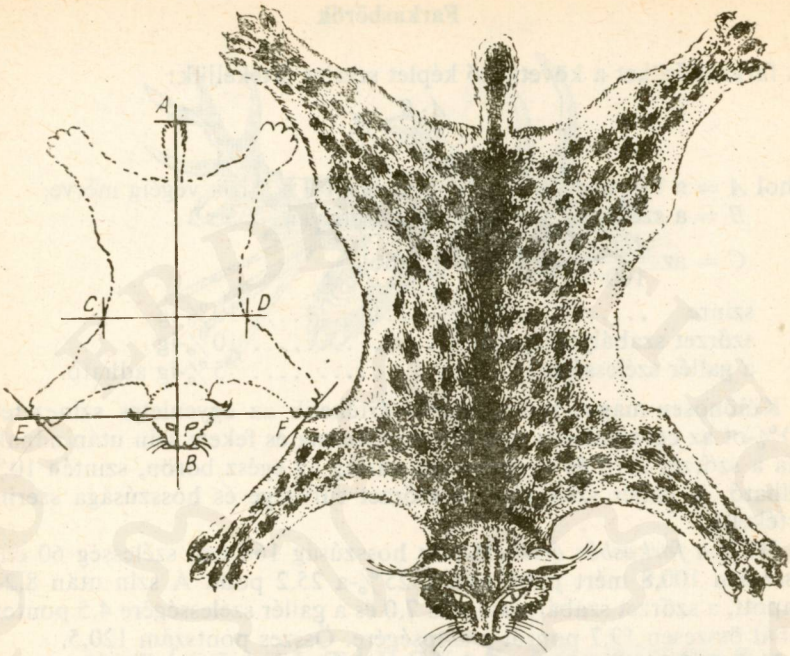

A nagy ragadozó emlősök bőrének mérése trófeabírálat alkalmával

AB — hosszúság, *CD* — szélesség, *EF* — a két első láb terpesze

A bőr pettyezettségére a pontok 5%-a adható akkor, ha a szőrzet ezüstös színű és szabályos, tigrisszerűen megoszló sötét foltjai vannak.

Példa a hiúzbőr értékelésére: hosszúság 141,5 cm, szélesség a legkeskenyebb részen 42,3 cm, a két első talp közötti távolság 124,0 cm. A mért pontok összege 117,6, ennek 25%-a 29,4, ez a maximális pontszám, amelyet a mért pontokhoz mint *c*-t még hozzá lehet adni. A mi esetünkben a hiúz bőrét a következő szépségpontokkal értékeljük: pettyezettség 3,5, pamat és bajusz 4,3, a szőrzet hosszúsága és a szín szabályossága 4,2, oldalszakáll 8,0, együtt 20,5 pont. Az összes pontszám 138,1.

A nagyobb kiállításokon aranyéremmel díjazzák a 140 pont felett értékelt hiúzbőröket. A legerősebb hiúztrófea Európában Lengyelországból származik, pontértéke 158.

Farkasbőrök

A farkasbőröket a következő képlet szerint értékeljük:

$$\frac{A \cdot B}{100} + C,$$

ahol A = a bőr hosszúsága az orr hegyétől a farok végéig mérve,
B = a szélesség a legkeskenyebb helyen,
C = az $\frac{A \cdot B}{100}$ = nak 25%-áig, ahol

színre	10%-ig
szőrzet szabályosságára	10%-ig
a gallér szélességére	5%-ig adható.

Különösen magas pontszámmal értékelik az egyenletes színezetet, 10%-ot az egyenletesen szürke, sárgásbarna és fekete szín után adnak. Ha a szőrzet sűrű és egyenletesen vastag az egész bőrön, szintén 10% adható. A gallér szélességét a szőrzet sűrűsége és hosszúsága szerint értékelik.

Példa a farkasbőr értékelésére: hosszúság 168 cm, szélesség 60 cm, összesen 100,8 mért pont, ennek 25%-a 25,2 pont. A szín után 8,2-t kapott, a szőrzet szabályosságára 7,0 és a gallér szélességére 4,5 pontot, tehát összesen 19,7 pontot a szépségére. Összes pontszám 120,5.

Nagyobb kiállításokon az I. díjat általában a 130 pont fölötti értékű trófeáknak ítélik. A legnagyobb farkastrófea Európában Lengyelországból származik, pontértéke 148.

Mivel a nemzetközi módszer nem ismeri el az értékes ragadozóbőrök értékelését, nem ajánlatos a bőr kikészítése alkalmával a koponyát a kipreparált fejbőrbe tenni. A ritka ragadozóknak legértékesebb a trófeája akkor, ha a bőrt a koponyával együtt készítjük ki, amellyel egész trófeát alkot. A kivicsorított fogakkal preparált koponya, ahogy azt a preparátorok munkájában gyakran tapasztalhatjuk, a kidolgozott bőrön nem hat esztétikusan. A fej kiemelkedését jól pótolhatjuk műkoponya behelyezésével.

Egyes trófeák megközelítően aranyérmes méretei a következők:

Medvekoponya: hosszúsága 37—38 cm, szélesség 23—23,5 cm, amely összesen több mint 60 CIC pontot ad.

Farkaskoponya: hosszúság 25—27 cm, szélesség 14,5—15 cm, összesen 40 pont felett.

Hiúzkoponya: hosszúság 16—17 cm, szélesség 11—12 cm, összesen 27 pont felett.

Vadmacskakoponya: hosszúság 10,5—11 cm, szélesség 7,5—8, cm, összesen 18 pont felett.

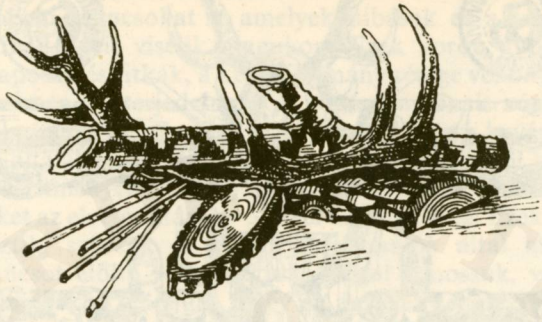

VADÁSZATI TÁRGYAK KÉSZÍTÉSE

Agancsok feldolgozása

Az agancsok lehetnek trófeák vagy hullatott agancsszárak. A trófeának számító agancsokról és azok kikészítéséről már írtunk. A hullatott agancsszárakat a vadászati jellegű díszítő munkában használjuk fel.

Az agancs minősége függ keménységi fokától és az agancs kéregállományának vastagságától, a gyöngyözöttségtől és a gyöngyök alakjától.

A gyöngyök között húzódó barázdák mérete és a két szár hasonlósága, azok terpesze, mind az agancs minőségét mutatja. A legszebb és legszabályosabb agancskoszorút (rózsát) az igéretes és kapitális bikák vagy bakok agancsa szolgáltatja. A jó minőségű agancs kéregállománya (a külső felületi kemény rész) az agancsszár átmérőjének 2/5-ét teszi ki, míg a csont belső része (szivacsállománya) az átmérő 3/5-ének felel meg. A kéregréteg a szemág tűzési helyén és az ágak elágazásánál csiszolt és fényes, akár az elefántcsont. Ugyanez vonatkozik az ágvégekre is.

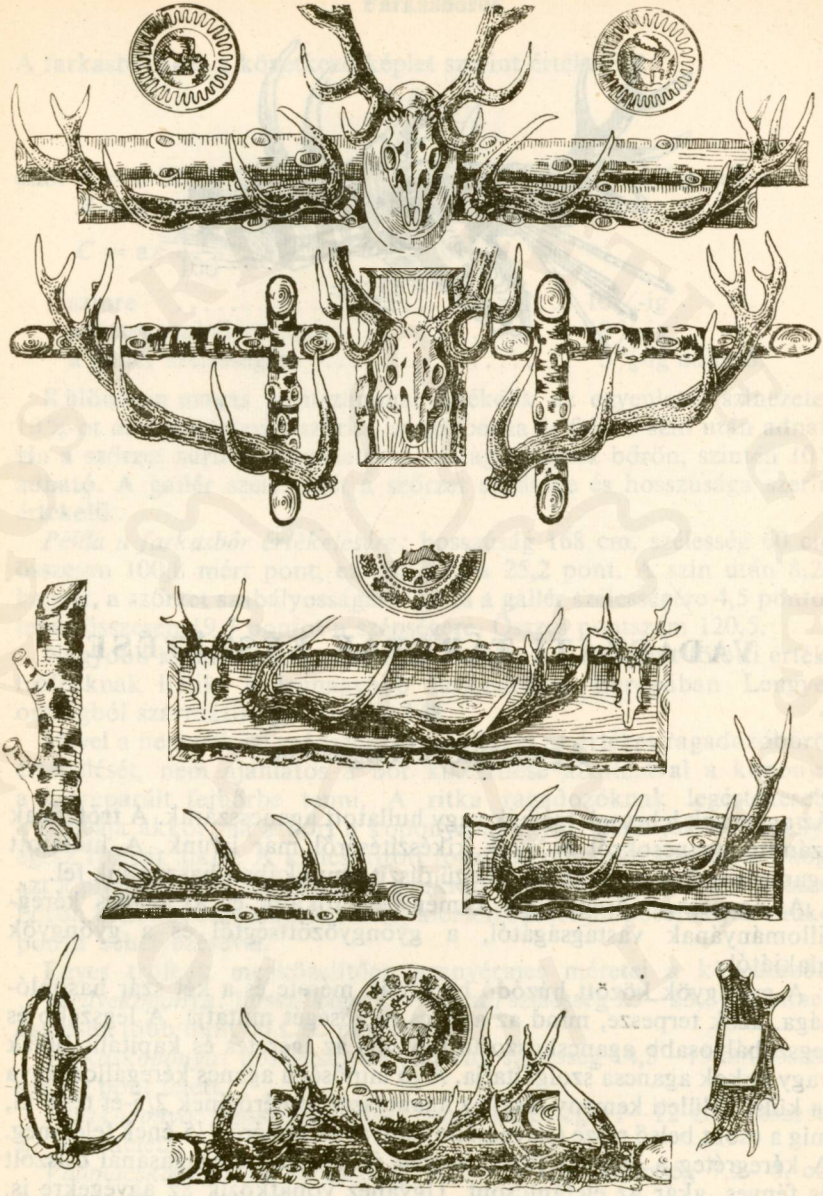

Ezek a tulajdonságok jó minőségű agancsra vallanak és a vadállomány kiváló egészségi állapotát tükrözik.

Találunk olyan agancsokat is, amelyek hibásak és a selejt egyedek tulajdonságainak jeleit viselik magukon. Ezek aprón gyöngyözöttek, a gyöngyök laposak és ritkák, a kéregállomány rétege vékony, de a belső része — a szivacs — terjedelmes, a korona ágainak végén gyakran az agancs felszínére tör. Az ilyen agancsok anyaga kevés kalciumot tartalmaz, és általában a gyenge vagy a fiatal egyedekről származnak.

A vadászkészítmények alapanyagát képezhetik azok a hullott agancsok, amelyeket az elvetés után 2—3 évvel találnak meg. Ezek rendszerint színüket vesztik, szürkék és olykor a rágcsálók által megrágottak. Az ilyen agancsot előbb megtisztítjuk, lúggal lemossuk, végül tetszés szerinti színű festékbe mártjuk. Hogy az ágvégek fehérek maradjanak, a festékbemártás után finom üvegpapírral leköszörüljük. Az agancsot két réteg tompafényű nitrolakkal konzerváljuk, acetonnal hígítva.

Az agancs feldolgozásához speciális szerszámok nem szükségesek. Így pl. finom fogazatú asztalosfűrésszel, lombfűrésszel vagy szalagfűrészszel vághatjuk. Az agancsot finom ráspollyal, üvegpapírral, köszörűkővel köszörüljük és lakatosfúróval fúrjuk (néha, szélsőséges esetben, fafúrót is használhatunk). Hogy az agancs fehér része a vágásfelületen be ne szennyeződjön, bekenjük tompafényű lakkal. Erre a célra az acetonnal hígított oxilin felel meg.

Az agancsot a fára kettős csavarral erősítjük. A csavar felső része azt szolgálja, hogy az agancsba becsavarozzuk, az alsó rész csavarmenettel van ellátva, átnyúlik a furaton és alulról anyacsavarral meghúzható. Ha az agancsot így rögzítjük a fához, nem rongálódik. Agancsanyagot másik agancsrésszel kettős furattal lehet egymáshoz erősíteni: a két csavar fejét összehegesztjük, és így mindkét agancsrészbe becsavarjuk.

Az agancsfeldolgozás közben ügyeljünk, hogy a gyöngyöket és az ágvégeket meg ne sértsük. Ha a csavarokkal megrongáljuk, az kívülről

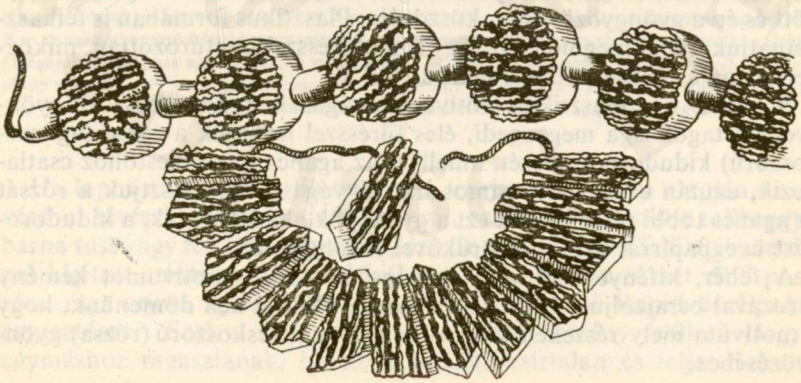

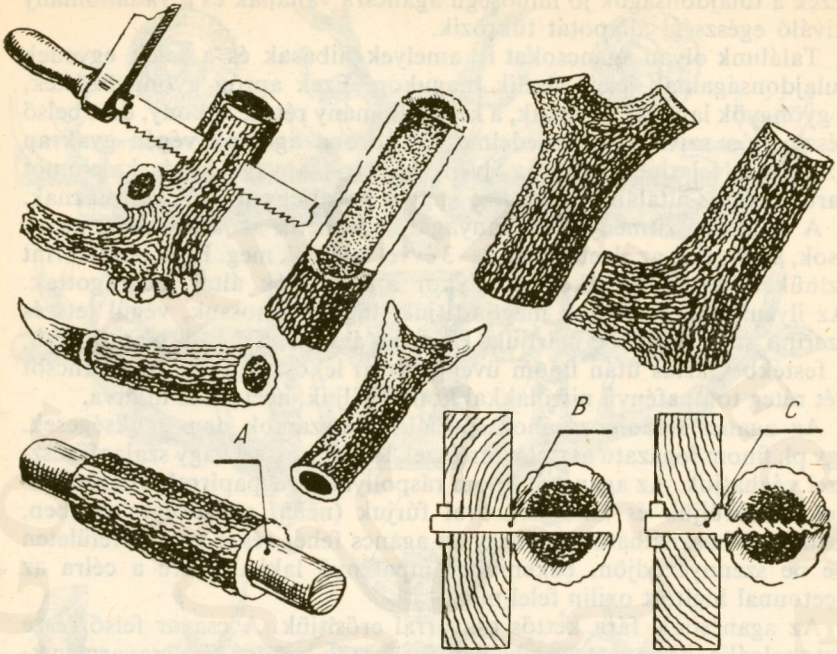

Az agancs fűrészelése asztalosfűrésszel

A — a faanyag beleillesztése az agancsba késnyél készítése alkalmával, *B* — a csavarral (helytelen módszer), *C* — a csavarral történő összekapcsolás helyes módszere

látható. Különös értékű az agancskoszorú, amely nagyon alkalmas ékszerek készítéséhez, kalapdísznek, különösen, ha szabályosan fejlődött és ép a gyöngyözöttsége, koszorúja. Plasztikus formában is felhasználhatjuk, relief megoldással vagy lombfűrésszel kontúrozottan, miközben maga a motívum lapos marad.

A lapos vagy plasztikus motívum kivágásához, ha a koszorú gyöngyeinek tagoltsága megengedi, éles fűrésszel levágjuk a rózsa (agancskoszorú) kidudorodó részét, amellyel az agancs az agancstőhöz csatlakozik, azután ezzel párhuzamos irányú vágással elválasztjuk a rózsát az agancs többi részétől. Ha ezt a gyöngyök akadályozzák, a kidudorodást üvegpapírral vagy köszörűkővel távolítjuk el.

A fehér, kifényesített lapos középső részbe a motívumot kemény ceruzával berajzoljuk. Már a kifűrészelés előtt el kell döntenünk, hogy a motívum mely részeken kapcsolódik az agancskoszorú (rózsa) gyöngyözéséhez.

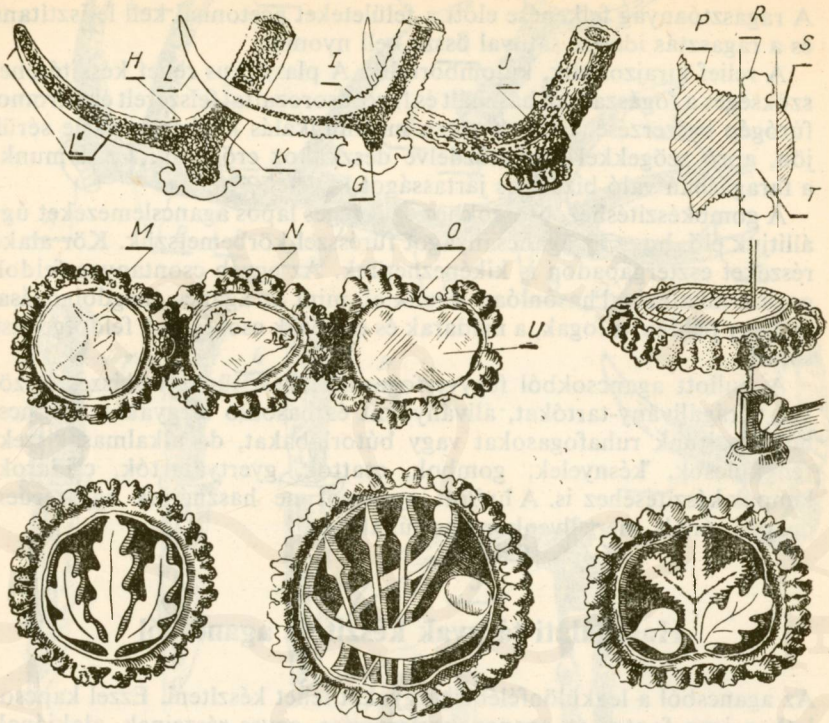

Agancsszerkezet motívummal és a megmunkálás módszere

G – az egészséges vastag agancs szűk szivacsállománya (belső része), *H* — mészben szegény agancs vékony kéregállomány rétege, *I* — egészséges agancs vastag kéregállomány rétege, *J* — egészséges, szépen gyöngyözött agancs, *K* — az agancsszivacs, *L* — mészben szegény, szürkésszínű agancs tompavégű szemágai, *L''* — mészben gazdag agancs elefántcsontfehér színű szemág végei, *M—N* — az agancskoszorú (rózsa) szabályosan kifejlődött koszorúcskái, *O* — szabálytalan, szaggatott agancskoszorú, *P* — az agancskoszorú feletti agancsanyag, *R* — motívumok síkban vagy plasztikus formában történő kivágásához alkalmas agancskoszorú vastagsága, *S* — agancs kidudorodó része, amellyel az agancstőhöz volt nőve, *T* — az agancskoszorú kéregállomány része, szivacs nélkül, *U* — kivágásra szánt motívum rárajzolására alkalmas kifényesített felületű agancskoszorú

Ha lapos motívumot választunk, a lerajzolt motívum alapján finom vésővel kivéssük az alaprajz kontúrjait, ezekbe a vájatokba tollheggyel barna tust vagy festéket engedünk, azután a rózsa egész felületét acetonnal hígított színtelen oxilinnel kifényesítjük. A kész rózsát zöld posztóra ragasztjuk. Igen alkalmas erre a Technokol Rapid és Epokitt ragasztószer. Ezek a ragasztószerek minden kemény felületű tárgyat egymáshoz ragasztanak, ha azok felülete zsírtalan és teljesen tiszta.

A ragasztóanyag felkenése előtt a felületeket acetonnal kell letisztítani, és a ragasztás idejére satuval össze kell nyomni.

A relief kirajzolódik, kidomborodik. A plasztikus relief készítéséhez szükséges a fogászatban használt és fúrótűsorozattal felszerelt elektromos fúrógép beszerzése. Hogy a rózsa megmunkálás közben meg ne sérüljön, apró szögekkel körbetűzdelve deszkához erősítjük. Ez a munka a faragásban való bizonyos jártasságot követel.

A gombkészítéshez, brossokhoz szükséges lapos agancslemezeket úgy állítjuk elő, hogy az agancsanyagot fűrésszel körbemetszük. Kör alakú részeket esztergapadon is kiképezhetünk. Az egyéb csontanyag feldolgozása alkalmával hasonlóan járunk el, mint az agancs megdolgozásakor, így például a fogak, a madarak és emlősök csontjának feldolgozása során.

A hullott agancsokból fegyverfogasokat készítünk, vadászeszközöket, virágállvány-tartókat, állványokat és hasonló tárgyakat. Agancsból készítünk ruhafogasokat vagy bútorlábakat, de alkalmasak szekrénykulcsok, késnyelek, gombok, csattok, gyertyatartók, csillárok, lámpák készítéséhez is. A hullott agancsot ne használjuk egyszerűen dekorációnak, mert ilyenkor öncélúnak hat.

Használati tárgyak készítése agancsból

Az agancsból a legkülönfélébb tárgyakat lehet készíteni. Ezzel kapcsolatban igen fontos az agancs megismerése, egyes részeinek, alakjának tanulmányozása, valamint jó érzék ahhoz, hogy a különféle alakú és tulajdonságú agancsokból milyen tárgyat lehet készíteni. A további munka, így a vésés, fúrás, esztergályozás és a felületi megmunkálás már túlnyomó részben technikai jellegű feladat.

Az agancs bármely részének feldolgozásához és bármely tárgy készítéséhez a legfontosabb az első feldarabolási vágások megállapítása, hogy utólag ne legyen szükség kijavításra és igazításra. Ezután következik az agancs belső, lazább részeinek eltávolítása elektromos fúrógéppel és 30—50 mm vastag fúrókkal. Ha olyan tárgyakat készítünk, amelyek alsó részét kerekítettre akarjuk kiképezni, a fúrókat ennek megfelelő formára kell köszörülnünk. (Erre a célra vastag fúrók törött részeit használjuk fel.) Ha azonban olyan tárgyakat készítünk, amelyek alját epoxid gyantával akarjuk kiönteni, előbb az egész tárgyat át kell fúrni a megfelelő fúróval, hogy eltávolítsuk a csont belső részét.

Ha nagyméretű kapitális agancsot akarunk megmunkálni, akkor az agancsszár első alapfúrása után a furatot ki kell szélesíteni egész

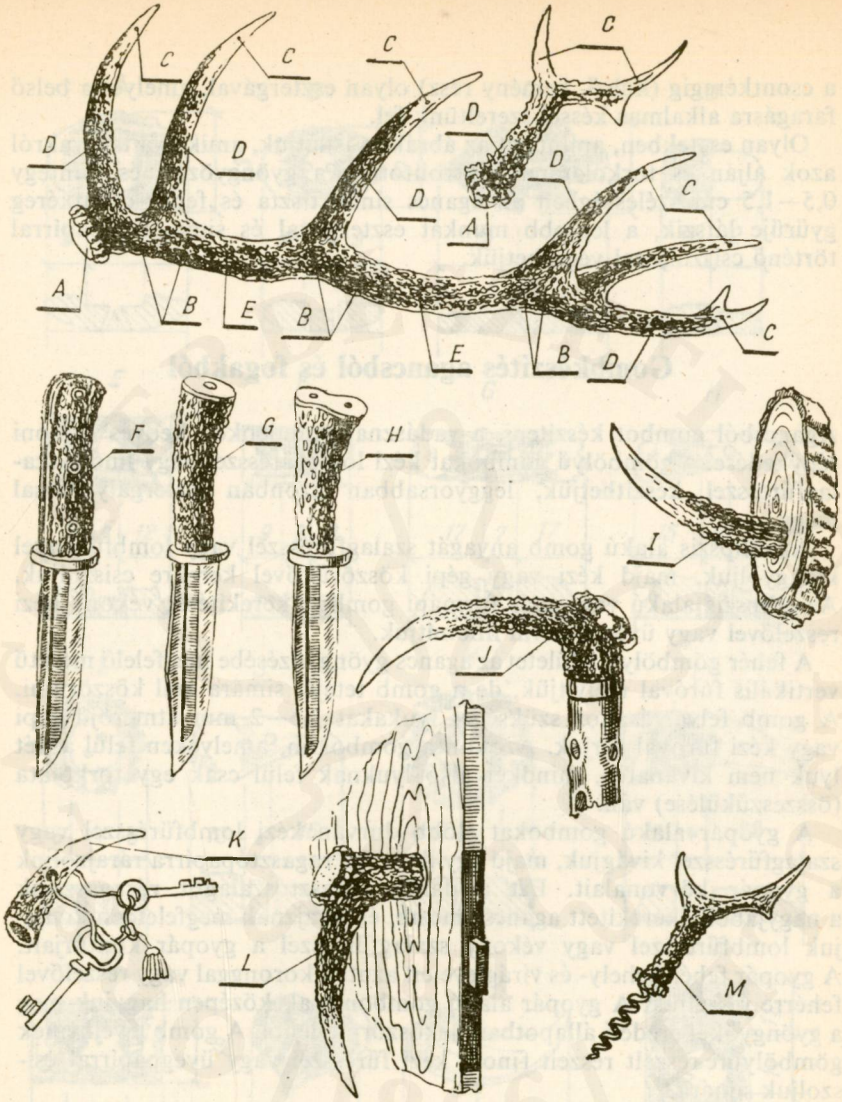

A hullatott agancsok felhasználása

A — agancskoszorú, amely brossok (melltű) és díszítő tárgyak készítésére alkalmas, *B* — nagyobb gombok készítéséhez lapos agancsrészek, *C* — gombokra és függőkre alkalmas ágvégek (lásd *K*), *D* — török nyelének készítéséhez agancsanyag, *E* — borított kés és törnyelek készítéséhez alkalmas agancsszár, *F* — régi szuronyból készült tőr, nyele aganccsal borítva, *G* — vastag agancságból készült nyelű tőr, *H* — koronás nyolcas agancskorona alatti szár részéből készült nyelű tőr, *I* — kisebb fogas, *J—L* — gyengébb hullott agancs szemágának része agancskoszorúval, botra és szekrényre, *M* — őz hullott agancsa, amely a vadászházakban használt különböző tárgyak markolatának készítésére alkalmas

a csontkéregig (külső, kemény rész) olyan esztergával, amelyet a belső faragásra alkalmas késsel szereltünk fel.

Olyan esetekben, amint ezt az ábrákon is látjuk, amikor a tárgyakról azok alján és torkolatánál eltávolítottuk a gyöngyözést és mintegy 0,5—1,5 cm szélességben az agancs sima, tiszta és fehér csontkéreg gyűrűje látszik, a legjobb munkát esztergával és sima üvegpapírral történő csiszolással végezhetjük.

Gombkészítés agancsból és fogakból

Agancsból gombot készíteni, a vadásznak mindenkor kedves otthoni ténykedése. A gömbölyű gombokat kézi lombfűrésszel vagy finom szalagfűrésszel készíthetjük, leggyorsabban azonban esztergályozással megy.

Az ellipszis alakú gomb anyagát szalagfűrésszel vagy lombfűrésszel kinagyoljuk, majd kézi vagy gépi köszörűkővel kerekre csiszoljuk. Az ellipszis alakú vagy más formájú gombok kerekítését vékony kézi reszelővel vagy üvegpapírral finomítjuk.

A fehér gömbölyű felületet az agancs gyöngyözésébe megfelelő méretű vertikális fúróval mélyítjük, de a gomb tetejét simára kell köszörülni. A gomb felvarrásához szükséges lyukakat 1,5—2 mm átmérőjű gépi vagy kézi fúróval fúrjuk. Azokon a gombokon, amelyeken felül a két lyuk nem kívánatos, mindkét alsó lyuknak felül csak egy torkolata (összeszűkülése) van.

A gyopár alakú gombokat előbb durván kézi lombfűrésszel vagy szalagfűrésszel kivágjuk, majd egy darabka ragasztópapírra rárajzoljuk a gyopár körvonalait. Ezt a darab ragasztószalagot ráragasztjuk a nagyjából lekerekített agancslemezre, és a rajznak megfelelően kivágjuk lombfűrésszel vagy vékony szalagfűrésszel a gyopár kontúrjait. A gyopár fehér kehely- és virágleveleit azután koronggal vagy reszelővel fehérre reszeljük. A gyopár alakú gombon csak középen hagyjuk meg a gyöngyöket eredeti állapotban, leköszörületlenül. A gomb levélkéinek gömbölyűre reszelt részeit finom kézi fűrésszel vagy üvegpapírral csiszoljuk simára.

A vadfejjel díszített gombok készítéséhez laposan gyöngyözött, gömbölyű, szögletes vagy ellipszis alakú formákat használjunk, amit azután marókéssel mélyítünk.

A bemélyített rész fehér mezejébe hegyes ceruzával berajzoljuk a vad fejét, a leggyakrabban — érthetően — a csülkös vad fejét. A rajzolás közben a kontúrokra terjed figyelmünk: a rajz legyen egyszerű, de kifejező, tükrözze vissza a vad jellegzetes vonásait. Ehhez a munkához

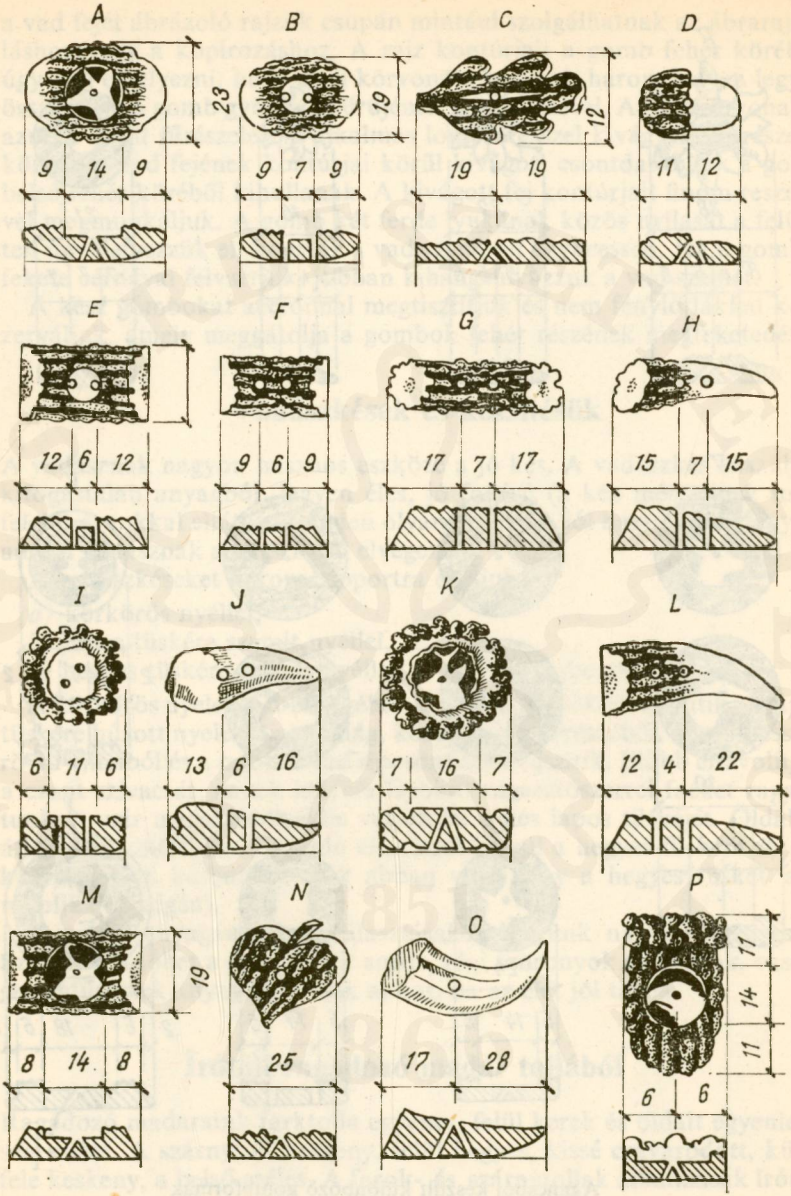

Agancskoszorúkba síkban faragott különféle motívumok

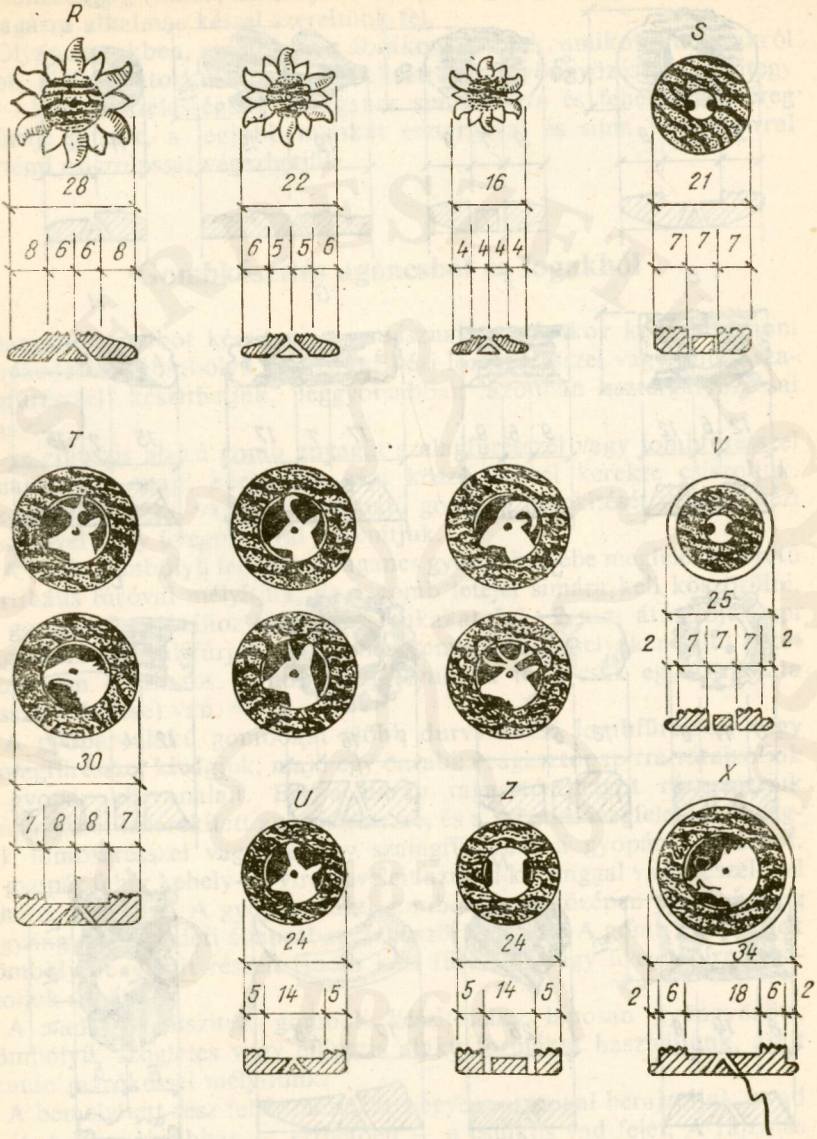

Agancsból készült különböző gombformák

a vad fejét ábrázoló rajzok csupán mintául szolgálhatnak az ábrarajzoláshoz vagy a kopírozáshoz. A rajz kontúrjait a gomb fehér körében úgy kell elhelyezni, hogy a fej körvonala legalább három helyen legyen összekötve a gomb gyöngy gyűrűjének belső szélével. A rajz körvonalait azután csont fűrészelésére alkalmas lombfűrésszel kivágjuk. Fűrészelés közben a vad fejének kontúrjai körül kivágott csontdarabkák a gomb belső fehér köréből kihullanak. A kivágott fej kontúrjait finom reszelővel megmunkáljuk. A gomb két ferde lyukának közös nyílását a felületen úgy helyezzük el, hogy az a vad szemével egybeessen. Ha a gombot fekete cérnával felvarrjuk, jobban kihangsúlyozzuk a vad szemét.

A kész gombokat acetonnal megtisztítjuk és nem fénylő lakkal konzerváljuk, amely meggátolja a gombok fehér részének megfeketedését.

Vadászkések és készítésük

A vadásznak nagyon hasznos eszköze a jó kés. A vadászkés készüljön kifogástalan anyagból, legyen éles, jó fogású (a kéz méreteinek megfelelő) és tokkal ellátott, minden olyan munkára jól használható legyen, amit a vadásznak a késsel kell elvégeznie.

A vadászkéseket három csoportra osztjuk:

a) körkörös nyéllel,
b) lapos tüskére szerelt nyéllel,
c) hegyes tüskére szerelt nyéllel, a végén a tüske nittelve.

A körkörös nyeleket többségében agancslemezkékből készítik. A lapos tüskére húzott nyeleket a szemág, középág hátsó részéből, az agancsszár rövid villáiból és a csülkös vad sípcsontjából készítik. Előbb eltávolítjuk a csont szivacsát, ennek helyére Epokitt ragasztószerrel faéket ragasztunk, a már megszáradt ékbe verjük be a kés lapos tüskéjét. Oldalról átfúrjuk és nitteljük. Hasonló eljárással készül a hegyes tüskére szerelt késnyél is. A különbség csak abban van, hogy a hegyes tüskét alul nitteljük (a végén).

A penge anyagának megválasztásakor legyünk nagyon igényesek. Számításba jöhet a gyalukések acélja, régi szuronyok és kardok, vastag szalagfűrészek anyaga, de csak akkor, ha az élét jól tartja.

Írótoll ragadozó madár tollából

Ragadozó madaraink farktolla egyenes, felül kerek és oldalt egyenletesen széles. A szárnytoll keskeny, felül hegyes, kissé csavarodott, külső fele keskeny, a belső széles. A farok- és szárnytollak alkalmasak írótoll készítésére.

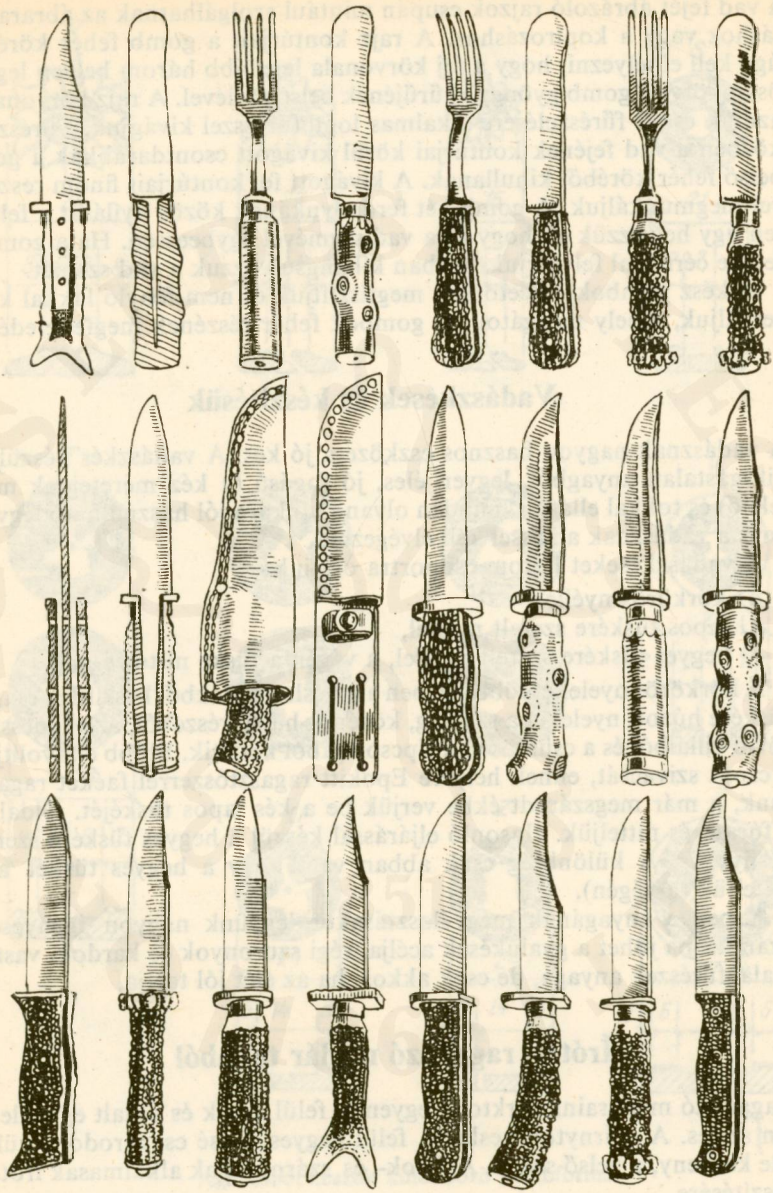

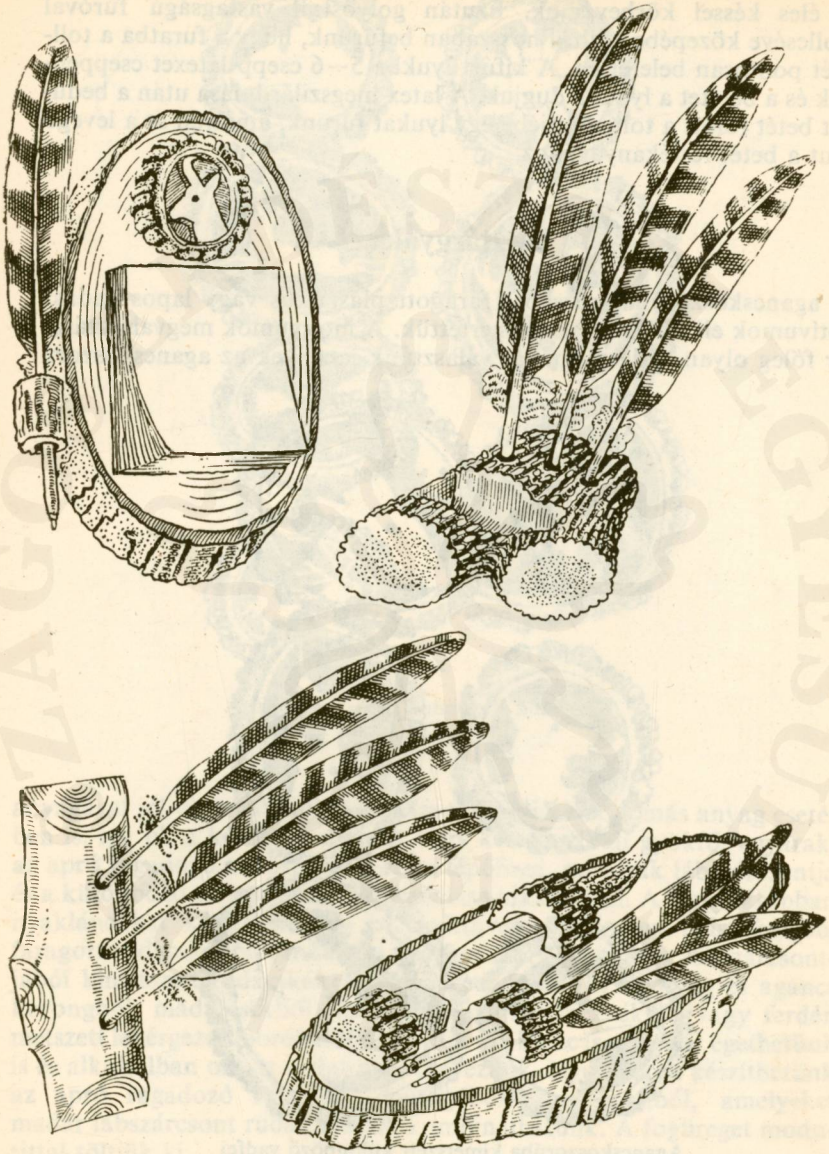

Az írótollnak szánt toll alsó végét kb. 0,5 cm távolságra az alsó végétől éles késsel körbevágjuk. Ezután golyóstoll vastagságú fúróval a tollcséve közepébe alulról hosszában befúrunk, hogy a furatba a tollbetét pontosan beleférjen. A kifúrt lyukba 5—6 csepp latexet cseppentünk és a betétet a lyukba dugjuk. A latex megszilárdulása után a bedugott betét fölött a toll csévéjébe egy lyukat fúrunk, amelyen át a levegő bejut a betét festékanyagához.

Dísztárgyak

Az agancskoszorúba (rózsába) faragott plasztikus vagy lapos vadász motívumok elkészítését már ismertettük. A motívumok megválasztásakor főleg olyan vadásztémákat választunk, amelyek az agancskoszorú

Agancskoszorúba kimetszett különböző vadfej motívumok

Agancskoszorúba kimetszett különböző motívumok

anyagával jól összehangolhatók. Hasonlóan járunk el más anyag esetében is, így pl. a kéregben maradt vagy kéreg nélküli gyökfő, agyarak, az apró ragadozó emlősök és a róka tépőfoga, madarak lábszárcsontja és a különböző tarka kövek felhasználása alkalmával. A leggyakrabban nyakláncokat készítünk, így pl. nyírfavesszőből vagy más fafajból faragott rudacskákból, hullatott őzagancsból és madarak lábszárcsontjából kimetszett rudacskákból, kérgezetlen vékony faanyag és agancs korongból, madárcsőrből. Ízléses az agancslemezkékből vagy ferdén metszett lekérgezett borókafából készült nyaklánc is, amelyet égethetünk is és alkoholban oldott zselatinnal fényezünk. Nyakláncot készíthetünk az apró ragadozó emlősök tépőfogából, szemfogakból, amelyeket madár lábszárcsont rudacskákkal kombinálhatunk. A fogüreget modurittal töltjük ki.

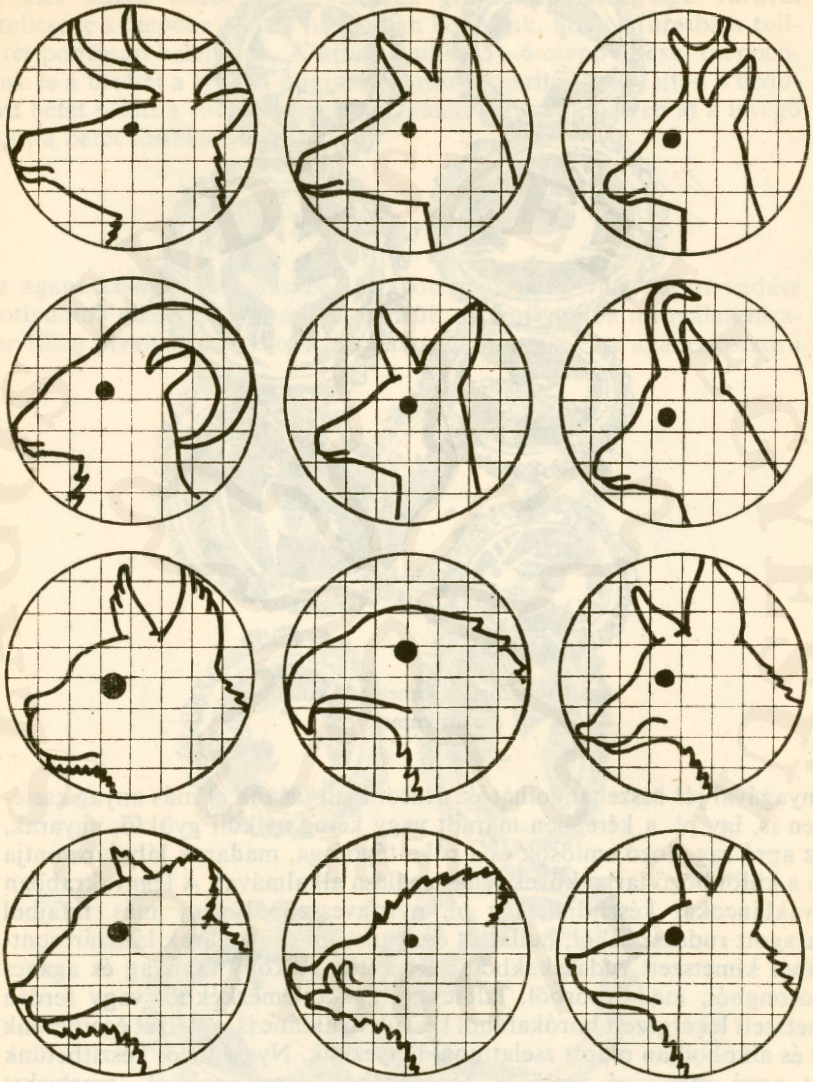

Vadfej kontúrok kivágásához minták

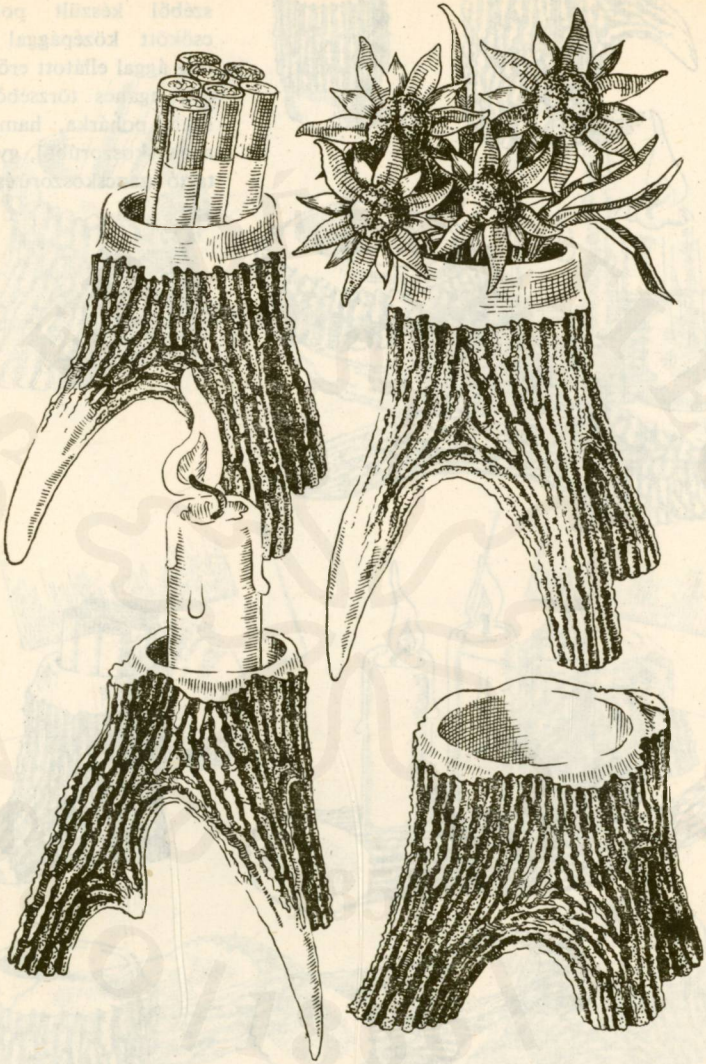

Hullott agancs koronarészeiből készült cigarettatartó, erdei és mezei virágokhoz készült váza, gyertyatartó és hamutartó

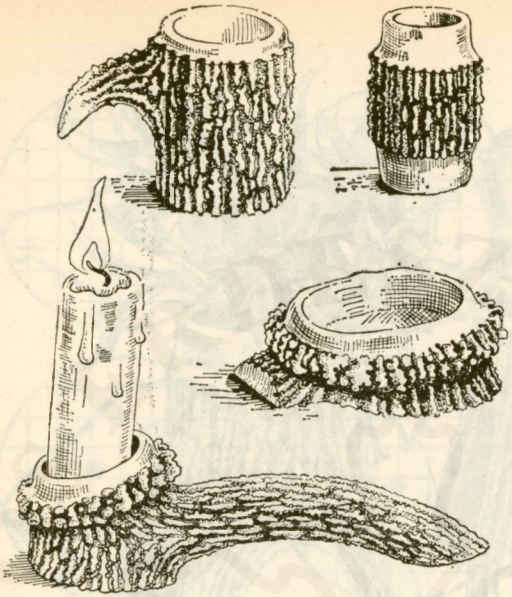

Hullott agancs hengeres részéből készült pohárka, csökött középággal vagy más ággal ellátott erős hullott agancs törzséből készült pohárka, hamutartó agancskoszorúból, gyertyatartó agancskoszorú és szemág részből

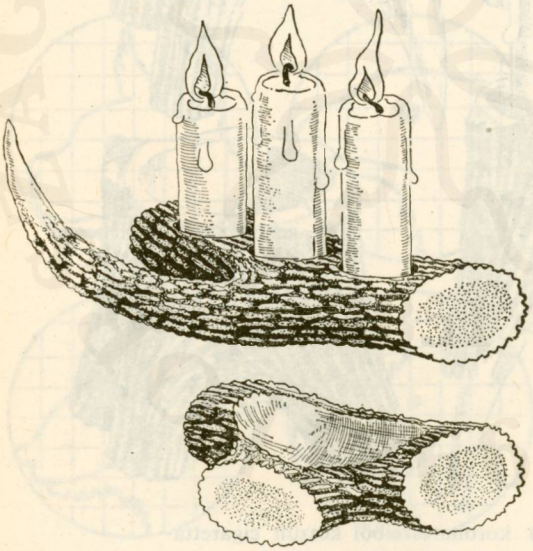

Erős hullott agancs csenevész középág részéből készült gyertyatartó, hamutartó erős középágból, hamutartó vastag, szabályos, hengeres agancsszárból, a törzs középág alatti vagy más ág fölötti részéből készült cigarettatartó

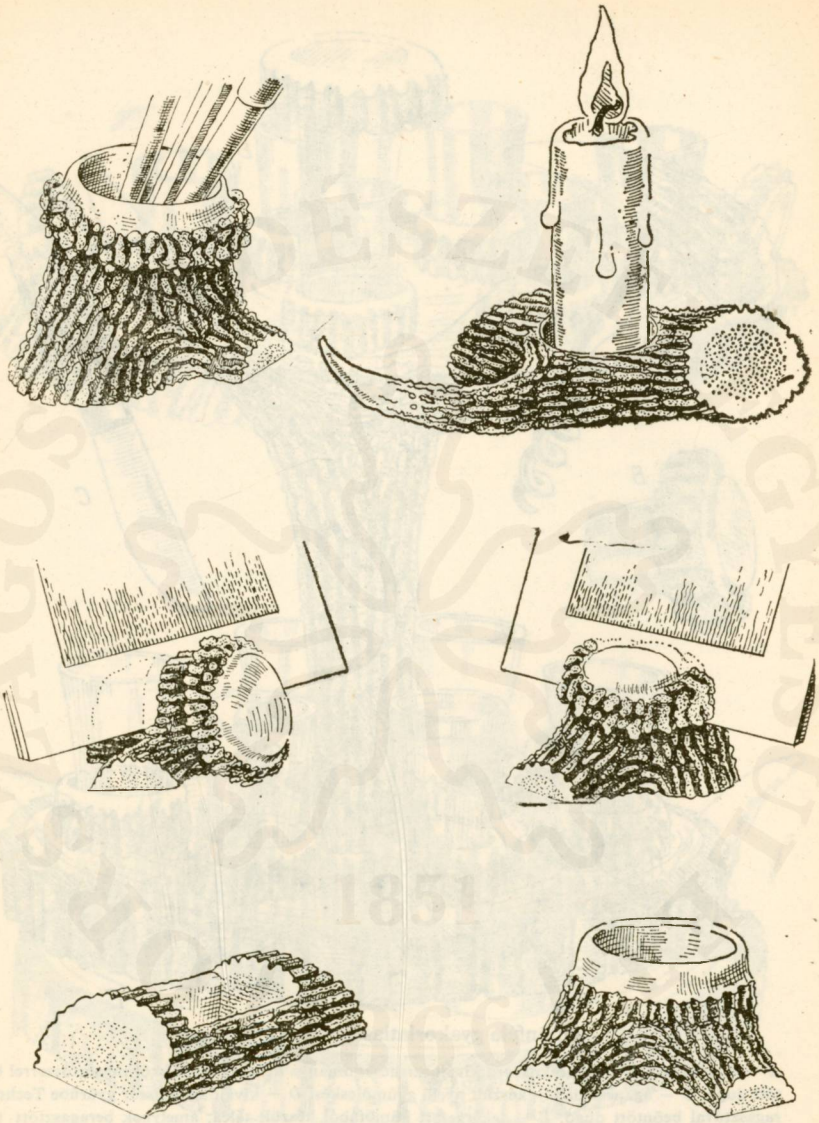

Az agancskoszorú fölött magasan tűzött szemágú agancsból készült írószertartó, gyertyatartó gyenge középágú agancsból, hamutartó agancsszár metszetből, hamutartó korona alatti agancsrészből, fényképállvány agancskoszorú részből

Különféle gyakorlatias (praktikus) tárgyak

A — dugóhúzó, *B* — agancskoszorú kivájt szivacsállománya helyére Technokol ragasztószerrel beöntött dugó, *C* — agancsvillából készült nyelű gyümölcskés, *D* — kivájt agancsszár gyűrűbe Technokol ragasztóval beöntött dugó, *E* — lekérgezett gömbfából készült tálca, amelynek beragasztott tartói koronás nyolcas hullott agancsából készültek. A tálcára agancsból kivágott gyűrűket ragasztanak, amelyek az üres pohárkák alátétjeként szolgálnak

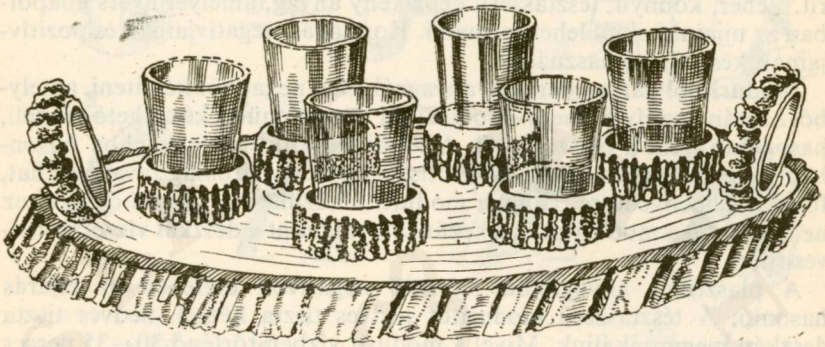

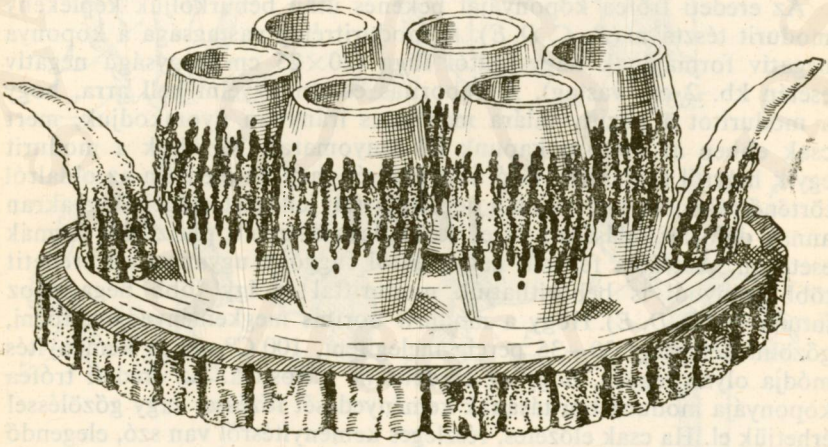

Tálca üvegpohárkák és erős hullott agancsszárból kivájt poharak alá

Műkoponyák készítése

Műkoponyák készítéséhez a legalkalmasabb plasztikus anyag a modurit. Fehér, könnyű, tésztaszerű képlékeny anyag, amelyet nyers állapotban az ujjainkkal jól lehet formálni. Koponyák negatívjainak és pozitívjainak készítésére használják.

Moduritból bármely eredeti anyagról lehet negatívot készíteni, amelyből azután pozitív önthető. Moduritból közvetlenül is készíthető modell, hasonlóan mint a plasztelitből. A többi plasztikus új anyaghoz hasonlóan, munka közben ügyelni kell a tisztaságra. A zsírosság zavarólag hat, főleg a keményedésre. Hogy a modurit a kezünkhöz vagy a deszkához ne tapadjon, a moduritot és a kezünket, valamint a deszkát vízzel benedvesítjük.

A plasztikus anyagokból készülő negatívok esetében az eljárás hasonló. A tésztaszerű moduritot nedves tiszta kézzel, nedves tiszta deszkán megmunkáljuk. Mivel a modurit vízben történő 30—35 perces főzés után megkeményedik, de ugyanez elérhető ugyanennyi idő alatt száraz, forró levegőn való felmelegítéssel, már a negatív készítése előtt döntenünk kell a keményedés módjáról. Akár a főzés, akár a levegőn való szárítás mellett döntöttünk, az eredeti anyagot a beborítás előtt be kell nedvesítenünk. Ha a kemencében történő melegítést választottuk, a beburkolás előtt az eredetit olajjal vagy linóleum pasztával bekenjük. Mindkét esetben így kell eljárnunk, hogy az eredeti tárgy a modurit negatívhoz ne tapadjon.

Az eredeti trófea koponyáját bekenés után beburkoljuk képlékeny modurit tésztával (*B*, *C*, *D*, *E*). A moduritréteg vastagsága a koponya negatív formájának nagyságától függ (20×25 cm nagyságú negatív esetén kb. 2 cm vastag). A beborítás esetén ügyelni kell arra, hogy a moduritot a pozitív falára merőleges irányban nyomkodjuk, mert csak ebben az esetben kapunk hű lenyomatot. Kerüljük a modurit egyik helyről a másikra való áthelyezését vagy az eredetin az oldalról történő rákenést, mert ezzel a negatív veszít jellegzetességéből, gyakran annak deformálódásához vezet, különösen összetett plasztikus formák esetében. A trófea fejének nagyságától függően ugyanazt az eredetit több irányból is beboríthatjuk modurittal és így több negatívhoz jutunk (*B*, *C*, *D*, *E*). Hogy a modurit borítás megkeményedjen, főzni, gőzölni kell vagy 30—35 percig melegíteni, 100 C°-on. A keményítés módja olyan legyen, hogy az eredetit ne károsítsa. Az eredeti trófea koponyája modurit borításának keményedését főzéssel vagy gőzöléssel érhetjük el. Ha csak előzetes, részleges keményítésről van szó, elegendő a 7—10 perces főzés. Ezután az eredetit a részben már megkeményedett negatívból kivesszük, és a negatívot tovább főzzük vagy gőzöljük a teljes megkeményedésig. Ha nagyon tagolt alakú koponyáról van szó, amihez

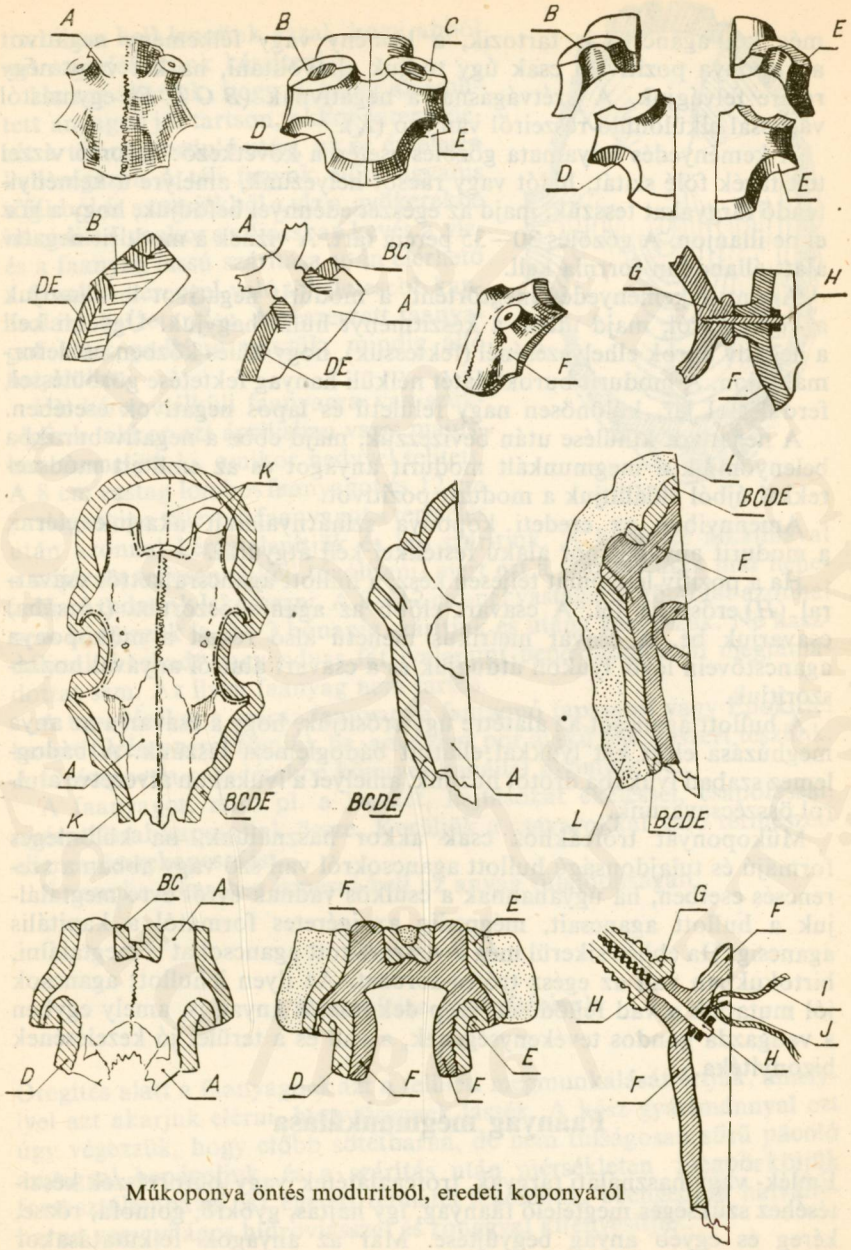

Működponya öntés moduritból, eredeti koponyáról

még két agancstő is tartozik, a kemény vagy félkemény negatívot a koponya pozitívról csak úgy tudjuk eltávolítani, ha két vagy négy részre felvágjuk. A szétvágásnál a negatívnak (*B C D E*) egymástól vágással elkülönülő részeiről van szó (*K*).

A keményedés folyamata gőzölés esetén a következő: a forró vízzel telt fazék fölé szitát, hálót vagy rácsot helyezünk, amelyre a keményítendő tárgyakat tesszük, majd az egészet edénnyel befödjük, hogy a gőz el ne illanjon. A gőzölés 30—35 percig tart. A víznek a modurit negatív alatt állandóan forrnia kell.

Amint a keményedés megtörtént, a modurit negatívot leválasztjuk a koponyáról, majd utána a készítményt hülni hagyjuk. Ügyelni kell a negatív burok elhelyezésénél (fektessük), hogy hűlés közben ne deformálódjon. A modurit burok alátét nélküli hanyag fektetése görbüléssel, ferdüléssel jár, különösen nagy felületű és lapos negatívok esetében.

A negatívot kihűlése után bevizezzük, majd ebbe a negatív burokba belenyomjuk a megmunkált modurit anyagot és az említett módszerekkel újból előállítjuk a modurit pozitívot.

Amennyiben az eredeti koponya színárnyalatait akarjuk elérni, a modurit anyagot por alakú festékkel kell átgyúrni.

Ha a pozitív lenyomat teljesen kész, a hullott agancsra kettős csavarral (*H*) erősítjük fel. A csavart előbb az agancskoszorúba (rózsába) csavarjuk be. A csavar metrikus menetű alsó részét a műkoponya agancstövein levő lyukon átdugjuk és a csavart alulról anyával hozzászorítjuk.

A hullott agancsot az alátétre úgy erősítjük, hogy a csavarra az anya meghúzása előtt két lyukkal ellátott bádoglemezt teszünk. A bádoglemez szabad lyukába drótot húzunk, amelyet a lyukakon átvezetve alulról összecsavarunk.

Műkoponyát trófeákhoz csak akkor használunk, ha különleges formájú és tulajdonságú hullott agancsokról van szó vagy abban a szerencsés esetben, ha ugyanannak a csülkös vadnak évről évre megtaláljuk a hullott agancsait, mégpedig az igéretes formától a kapitális agancsig. Ha ehhez sikerül még a visszarakott agancsokat is megtalálni, birtokukban van az egész trófea-sorozat. Az ilyen lehullott agancsok jól mutatják a vad fejlődését, szép dekorációs anyag is, amely egyben a vadgazda gondos tevékenységének, a vad és a terület jó kezelésének bizonyítéka.

Faanyag megmunkálása

Emlék- vagy használati tárgyak, trófeaalátétek vagy bútorrészek készítéséhez szükséges megfelelő faanyag, így hajtás, gyökfő, gombfa, rőzse, kéreg és egyéb anyag begyűjtése. Már az anyagok felkutatásakor

tisztában kell lennünk azzal, hogy abból mit szándékozunk készíteni.

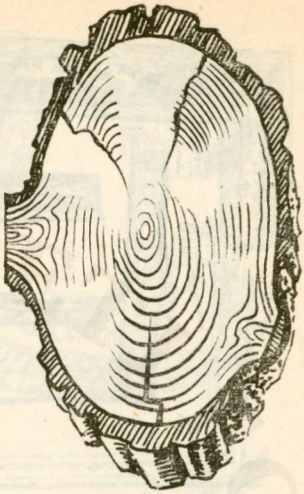

Ha azt akarjuk, hogy a kéreg az említett anyagon jól tartson, akkor kitermelését a téli napforduló után, az új év elején kell végezni. A téli fagyok előtt ugyanis a fákból és a cserjékből a víz a gyökerekbe húzódik. Ilyenkor a szíjácsban kevés a víz, és a faanyag lassú szárítása után elérhető a fának a kéreggel való tökéletesebb kapcsolata, összetartása. A beszerzett faanyagot sötét padlásra tesszük, mindig álló helyzetben.

Ha kéreg nélküli faanyagra van szükségünk, akkor azt áprilisban vagy májusban termeljük ki, amikor nedvvel telített. A 8 cm vastag lombos faanyagot és 12 cm vastagságig a tűlevelű faanyagot a termelés után azonnal kéregtelenítjük és így szárítjuk. A kérgezés alkalmával a szíjácsot teljesen el kell távolítani, mert ezt a szárítás után már nehezebben tudnánk lekérgezni. A 8—12 cm-nél vastagabb gömbfát azonnal nem kérgezzük le, 2—3 hónapig szárítjuk és utána kérgezzük. Ne használjunk korhadt vagy odvas fát, valamint penészgombával megtámadottat sem. Az ilyen faanyag nem tartós.

A repedéseket a száraz faanyagon faátvonó tapasszal vagy Epokittel kevert fűrészporral tömjük be, amelyhez por alakú pácolószert teszünk. A fűrészport a repedésekbe kőmíves kanállal nyomjuk be.

A faanyagot, mint pl. a léceket, hajtásokat ékeléssel, csapolással, nyársalással kapcsoljuk össze. Kerüljük a csavarokkal való természetellenes összekapcsolást.

A munka sikeréhez ismerni kell az anyag tulajdonságait.

A fa öregítése (patinásítása)

Öregítés alatt a faanyagnak azt a felületi megmunkálását értjük, amelylyel azt akarjuk elérni, hogy öregnek lássék. A kész gyártmánnyal ezt úgy végezzük, hogy előbb sötétbarna, de nem túlságosan sűrű pácoló anyaggal bepácoljuk, és a szárítás után mérsékleten megpörköljük forrasztólámpával, az égetett felületet lekeféljük, beengedjük halványbarna vagy világos hidroviasszal és ronggyal kifényesítjük.

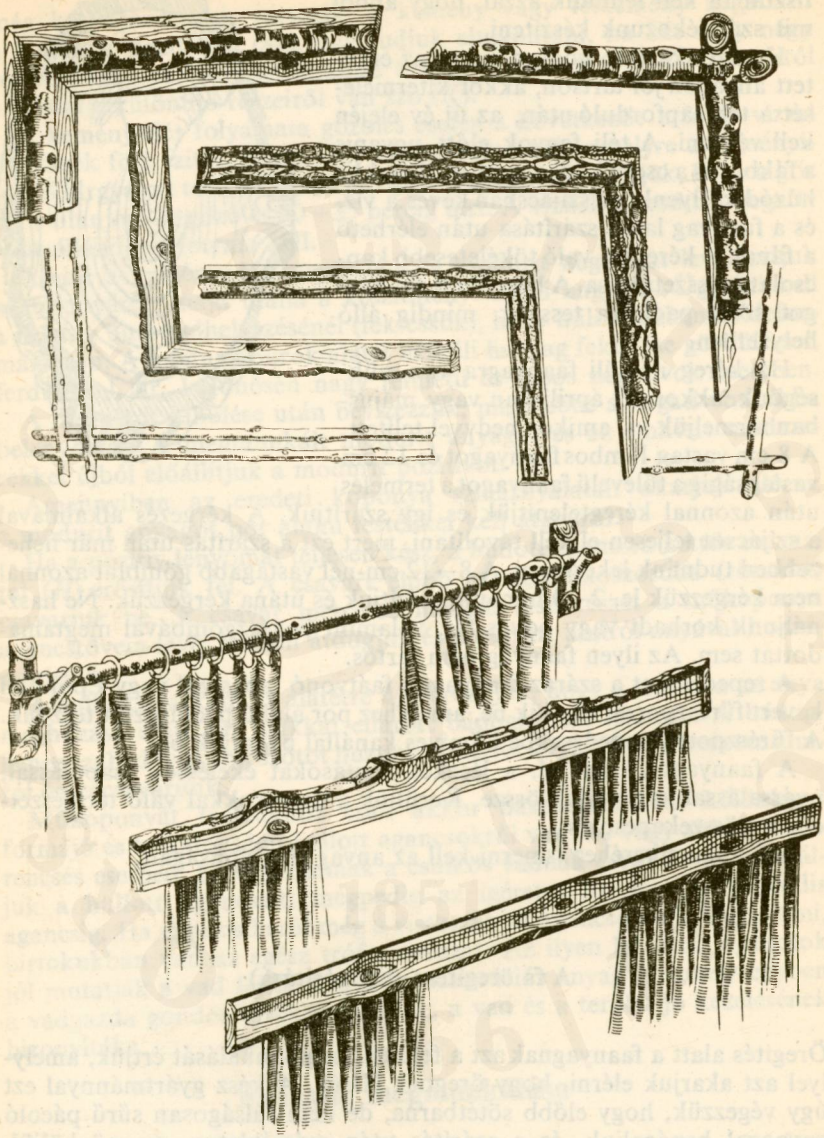

Ablakfüggöny-rámák és képrámák

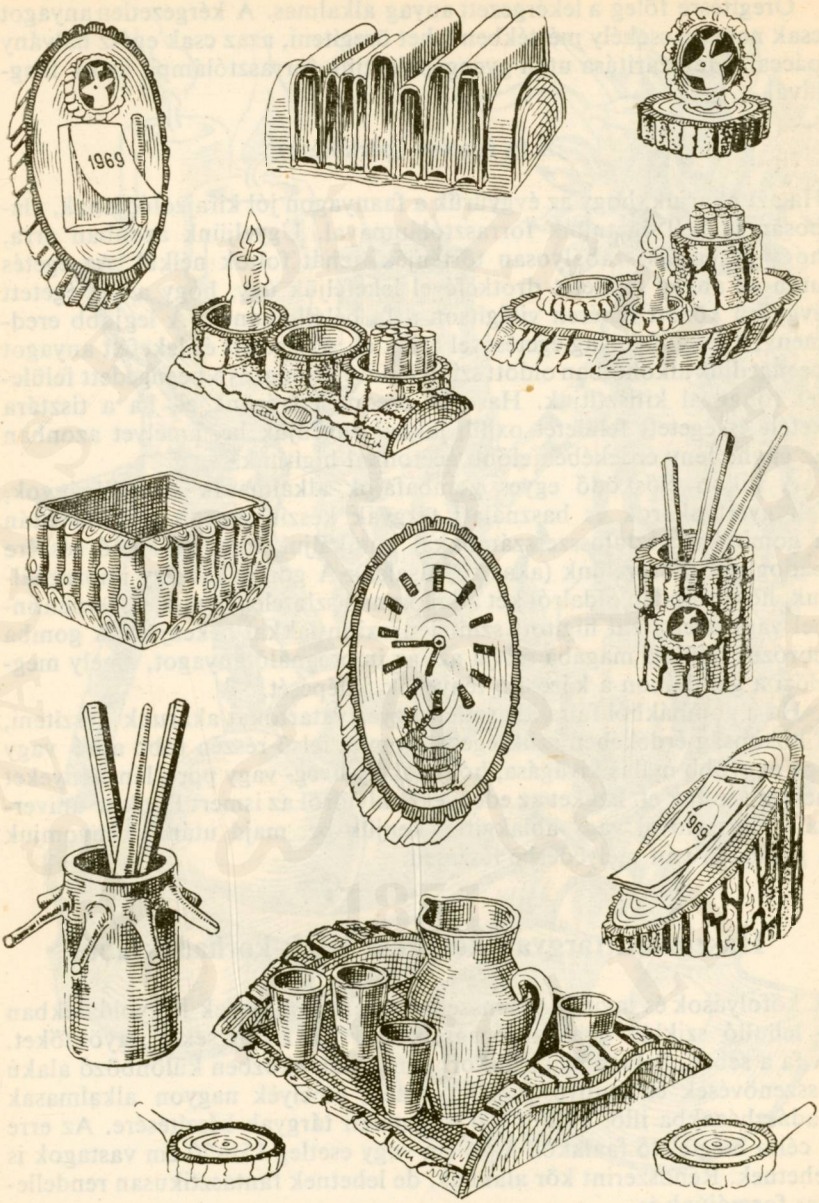

Öregítésre főleg a lekérgezett anyag alkalmas. A kérgezetlen anyagot csak nagyon csekély mértékben lehet öregíteni, azaz csak egész halvány páccal. Megszárítása után gyengén égetjük forrasztólámpa szórt lángjával.

A fa égetése (pörkölése)

Ha azt akarjuk, hogy az évgyűrűk a faanyagon jól kirajzolódjanak, alaposan le kell égetnünk forrasztólámpával. Ügyeljünk azonban arra, hogy az égetés szabályosan történjék, tehát foltok nélkül. Az égetés után az anyag felületét drótkefével lekeféljük úgy, hogy a két égetett évgyűrű között fehéren világítson a fa bélállománya. A legjobb eredményt a fenyőfaanyag égetésével érjük el. Az égetett és lekefélt anyagot beengedjük alkoholban oldott színtelen zselatinnal és a beengedett felületet ronggyal kitisztítjuk. Hasonló eredményt érünk el, ha a tisztára kefélt és égetett felületet oxilin lakkal engedjük be, amelyet azonban az enyhe fény érdekében előbb acetonnal hígítunk.

A fákon élősködő egyes gombafajok alkalmasak virágállványok, fali gyertyakarok és használati tárgyak készítésére. A szárítás után a gombákat asztalosszerszámokkal munkáljuk meg. A hátsó részére bádoglemezt szerelünk (akasztó vasalás). A gombákat úgy impregnáljuk, hogy minden oldalról két alkalommal színtelen firnisszel, terpentinnel vagy acetonnal hígított színtelen oxilin lakkal bekenjük. A gomba porózus felülete magába szívja azt az impregnáló anyagot, amely megelőzi a gombákon a károsító tényezők fellépését.

Ha a gombákból falra akasztható gyertyatartókat akarunk készíteni, a biztonság érdekében szükséges a gomba felső részén több apró vagy egy nagyobb nyílás kivágása, hogy sekély üveg- vagy porcelánedényeket helyezhessünk el. Ezeket az edényeket kívülről az ismert Epokitt univerzális ragasztóval vagy ablakgittel kenjük be, majd utána benyomjuk a gombába vájt mélyedésbe feszesen.

Használati tárgyak készítése bükk-korhadékfából

A kőfolyások és lavinák szomszédságában, a meredek hegyoldalakban a lehulló sziklák gyakran megsebzik a bükk törzseket, gyökfőket. A fa a sebzés helyén belülről korhadni kezd, eközben különböző alakú összenövések és átnövések keletkeznek, amelyek nagyon alkalmasak vadászházakba illő, különböző használati tárgyak készítésére. Az erre a célra megfelelő faalakok 5—6 cm vagy esetleg 15—20 cm vastagok is lehetnek. Rendszerint kör alakúak, de lehetnek fantasztikusan rendellenes formájúak is.

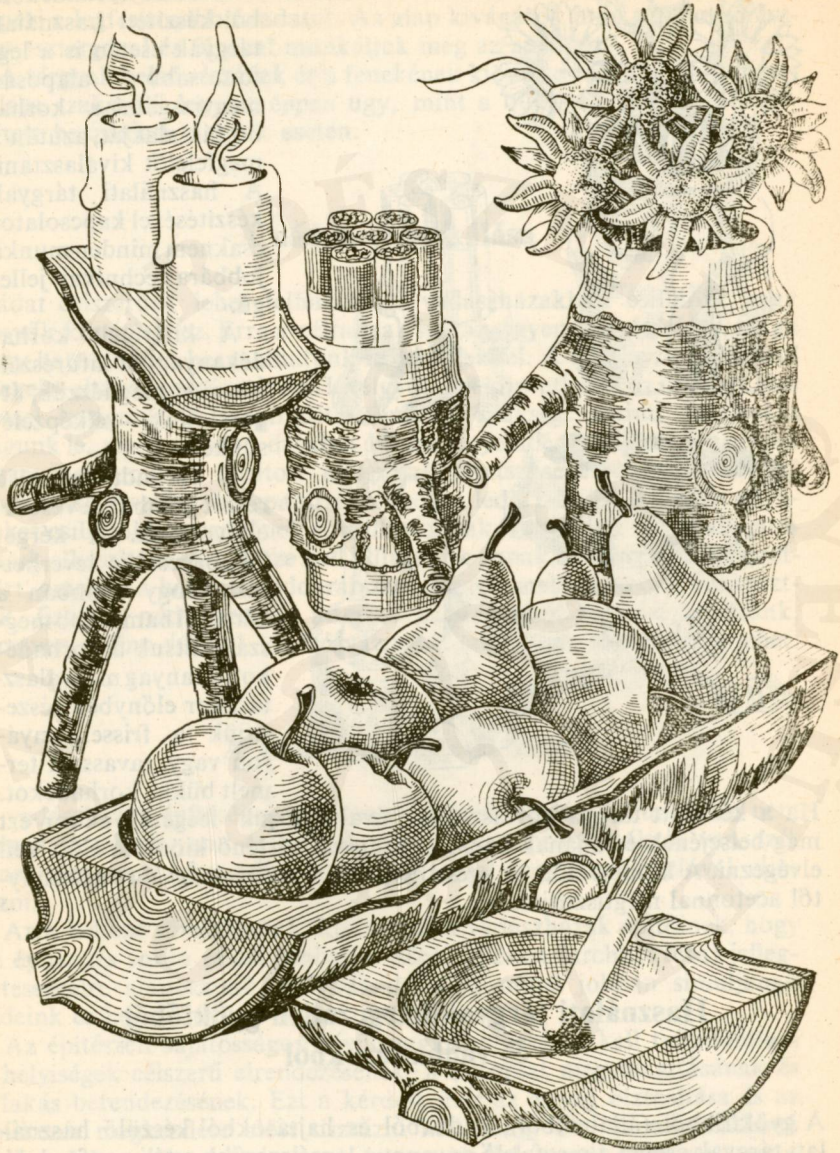

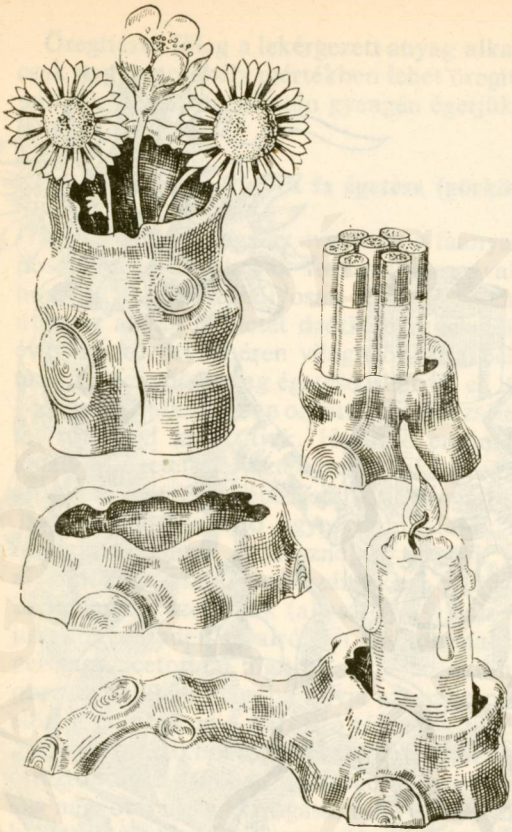

A bükk korhadékokból készített használati tárgyak esetén is a legfontosabb alaposan megvizsgálni a korhadó fák alakját, azután a megfelelőt kiválasztani. A használati tárgyak készítésével kapcsolatos csaknem minden munka jobbára technikai jellegű.

A kitermelt korhadékanyagból kifűrészelt részeket megnézzük, átgondoljuk elképzelésünket.

A korhadt fa belső részét gömbölyű vésővel eltávolítjuk. A kérget kalapáccsal is leverhetjük. Hogy azonban a kéregtől hamarabb megszabadítsuk a korhadékot, az anyag megválasztásakor előnyben részesítjük a frissen, nyáron vagy tavasszal termelt bükk korhadékot. Ha a készített tárgyat forrasztólámpával akarjuk leégetni, akkor ezt még belsejének és aljának epoxid gyantával történő kiöntése előtt kell elvégezni. A kiöntés előtt az egész belső részt a zsírosságtól és a szennytől acetonnal megtisztítjuk.

Használati tárgyak kérgezetlen gyökfőből és vadhajtásokból

A gyökfőkből (állábakból), rudakból és hajtásokból készülő használati tárgyak esetén a megfelelő anyagot a legcélszerűbb a téli napforduló idején (4—5 nappal karácsony előtt) termelt faanyagból kiválasztani,

hogy a kéreg jól tartson. Ebben az esetben is az előzetes kiválogatás képezi a legfontosabb feladatot. Az alap kivágások után túlnyomórészben esztergával és fúróval munkáljuk meg az anyagot.

A tárgyak belső részének és a fenekének kiöntése és felületük konzerválása szakszerű legyen, éppen ugy, mint a bükk korhadékfából készített használati tárgyak esetén.

A nád megmunkálása

Nádat célszerüen lehet felhasználni vadászházakban csillárok vagy ernyők készítéséhez. Erre a célra csak száraz, egyenes, egészséges, sárga vagy barna nádat használhatunk fekete izekkel. A kiválasztott nádról a levelet eltávolítjuk és minden levélgyökeret közvetlenül az iz felett éles késsel levágunk. A megtisztított nádból szükség szerinti darabokat vágunk le, majd minden darabot három egyenlően széles és szabályos részre hasítunk. A hasított nádszálak áttetszőségét azzal erősítjük, hogy belső részüket üvegpapírral alaposan ledörzsöljük. Az ilyen anyagokat csillárokhoz ernyőnek és csillártoknak használjuk fel. A világítótestek elkészítése előtt össze kell állítanunk annak drótvázát, 2—3 drótkört, amelyre a hasított náddarabokat egymás mellé hánccsal felakasztjuk. Ezzel a nódszerrel az áttetsző nádanyagból borítást készítünk, amelyen a fény áthatol. A drótváznak a legkülönbözőbb alakja lehet.

A vadászház berendezése

A vadászházak építésének és berendezésének kérdése nálunk még nem eléggé tisztázott, ami érthető is, mert olyan problémákról van szó, amelyeket nem lehet néhány szerény sorral vagy illusztrációval elintézni.

Arra kellene törekednünk, különösen a vadászházak építőinek, hogy az építkezés során minél jobban a népi építészet (architektúra) jellegzetességeire alapozzunk, és vadászházaink minél jobban simuljanak erdeink és hegyvidékünk sajátos jellegéhez.

Az építészeti sajátosságon kívül nagy fontosságot kell tulajdonítani a helyiségek célszerű elrendezésének, a bútorzat megválasztásának és a lakás berendezésének. Ezt a kérdést már az anyag biztosítása és az építkezés megkezdése előtt tisztázni kell. Legjobb, ha a vonatkozó szakirodalmat áttanulmányozuk és a vadászház tervét építészeti szempontból előzetesen szakemberekkel megvitatjuk, jóváhagyatjuk.

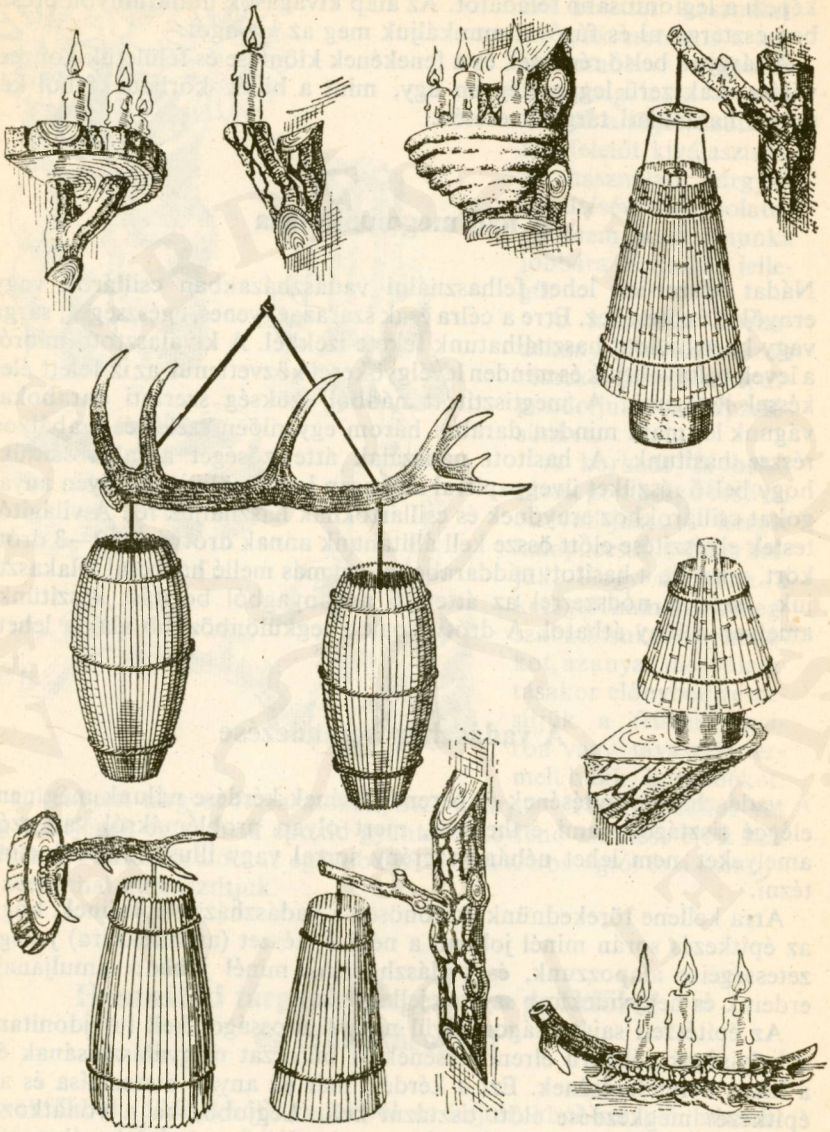

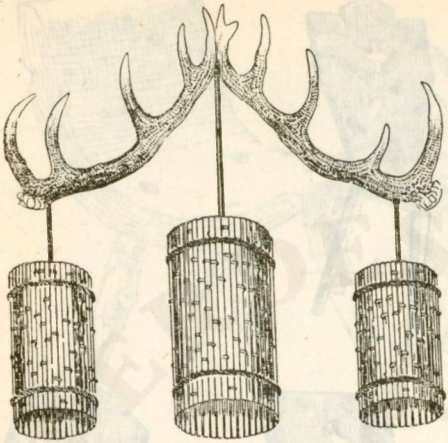

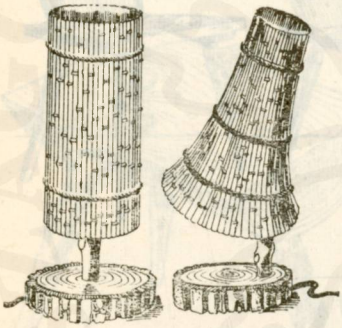

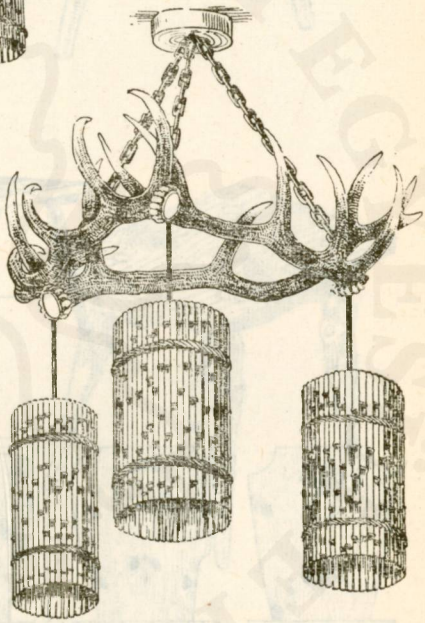

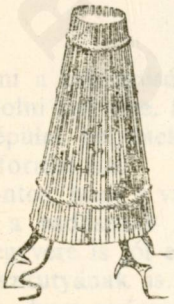

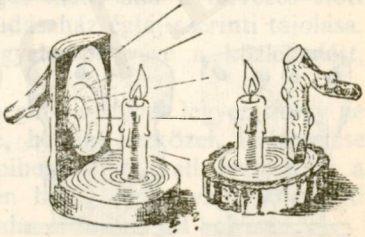

9 Vadásztrófeák kikészítése

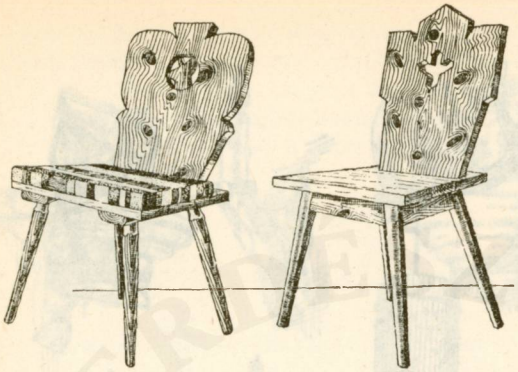

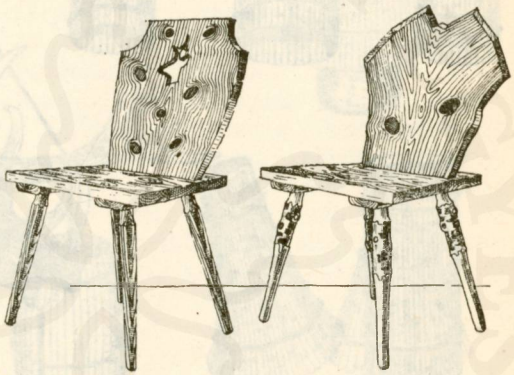

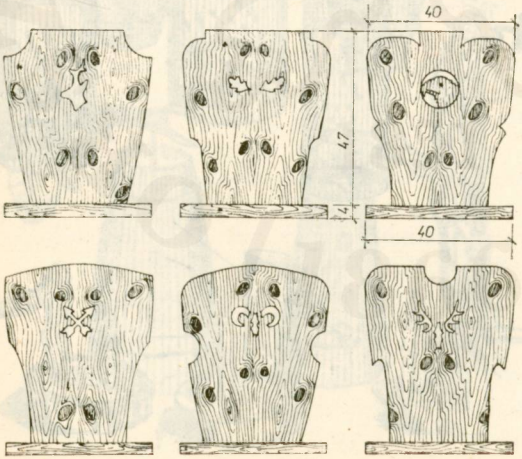

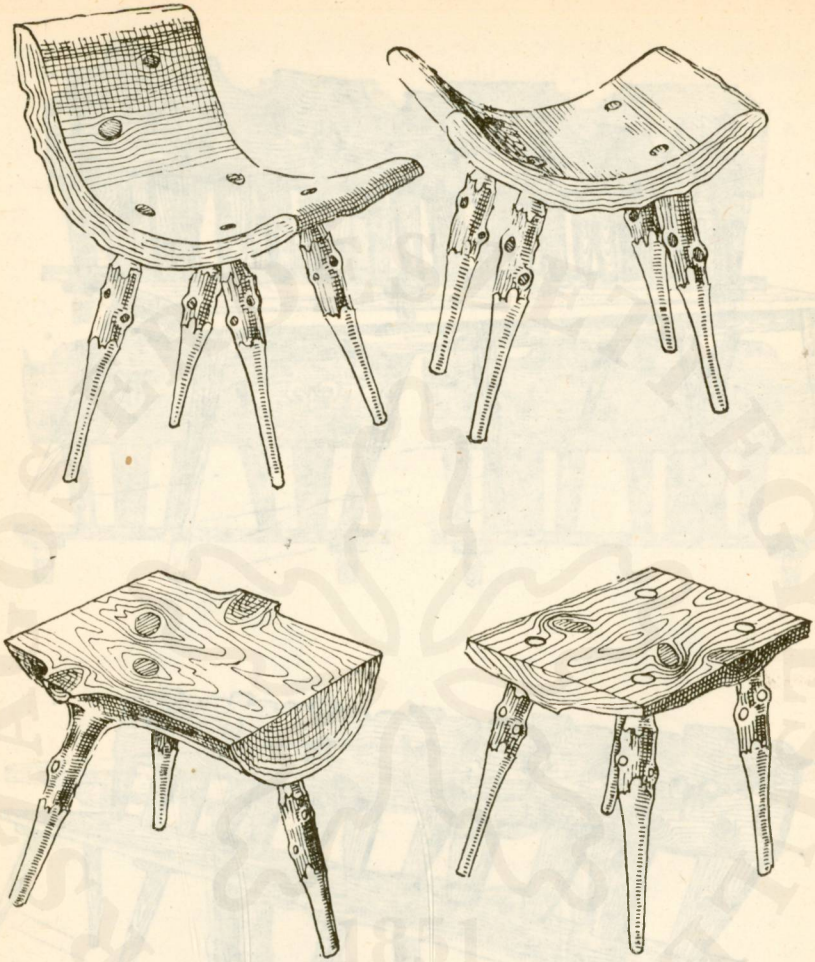

Ami a célszerűséget és praktikusságot illeti, már a tervezés előtt gondolni kell erre. Ide tartozik pl. a vadászház égtáj szerinti tájolása. Az épület helyének megválasztása, figyelembe véve a közlekedést, a vízforrást stb.

Fontos, hogy a vadászház kedves, meghitt és tágas legyen, hogy ne csak a vadásznak legyen benne helye, hanem eszközei, felszerelése és fegyvere is jól elférjen. Megfelelő pihenőhelyet kell biztosítani a vadászkutyának is. A ház alatt legyen hideg pince vagy földalatti verem, hogy nyáron az ételt és a lőtt vadat el tudjuk jól helyezni.

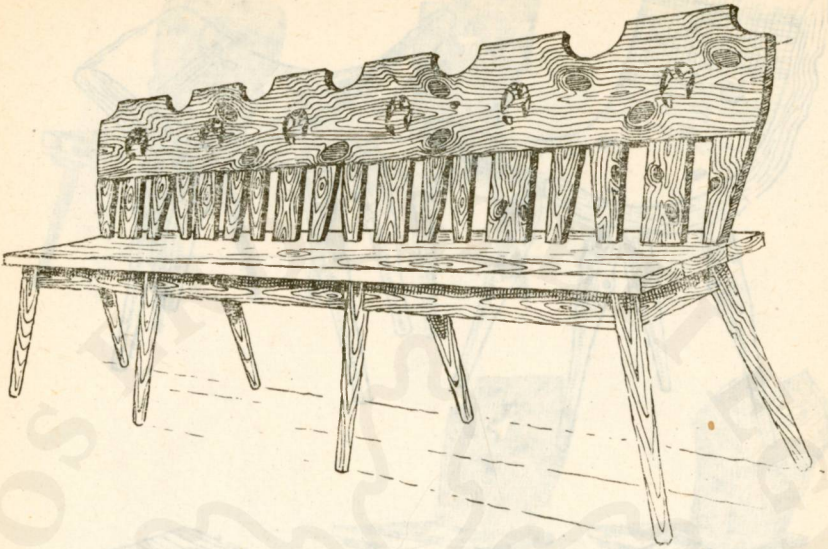

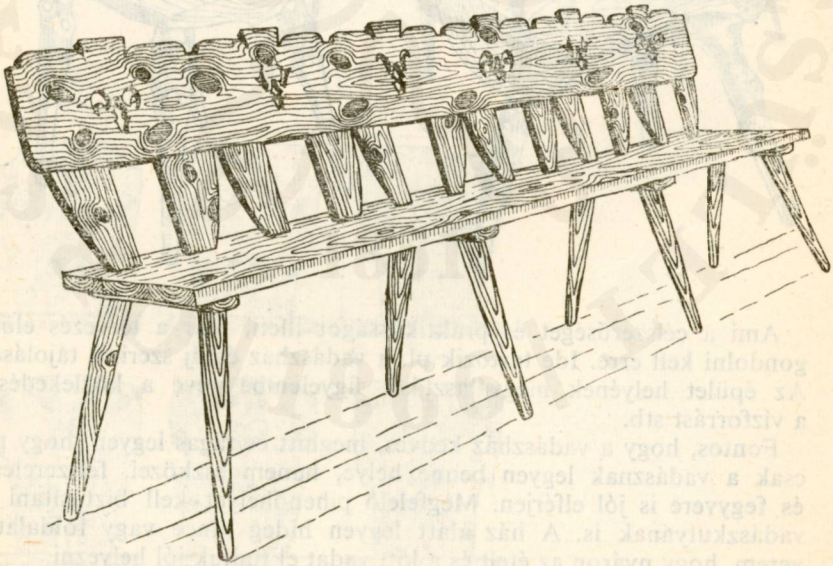

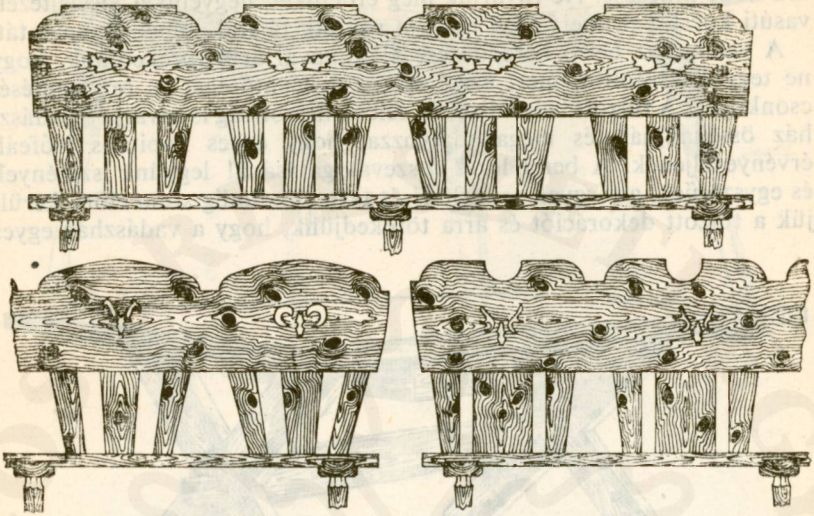

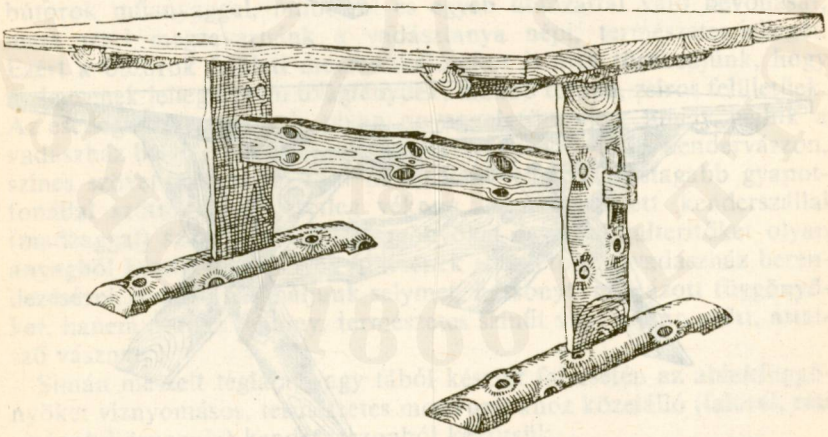

A vadászháznak ne legyen büfé, talponálló, gyümölcs- vagy zöldséggáru bódé kinézése. Ne zavarjuk meg erdeinket, hegyeinket kiselejtezett vasúti kocsikkal, mert ezek nagyon rontják tájaink képét, hangulatát.

A vadászház belső berendezése alkalmával arra törekedjünk, hogy ne tegyük zsúfolttá, mert ezzel éppen a jelentőségét és rendeltetését csonkítjuk. A túlzott belső díszítés, felcicomázottság is zavarja a vadászház összhangját, és megakadályozza, hogy egyes kapitális trófeák érvényesüljenek. A berendezés összeválogatásánál legyünk szerények és egyszerűek, a tárgyak rendeltetését tartsuk mindig szem előtt, kerüljük a túlzott dekorációt és arra törekedjünk, hogy a vadászház egyes

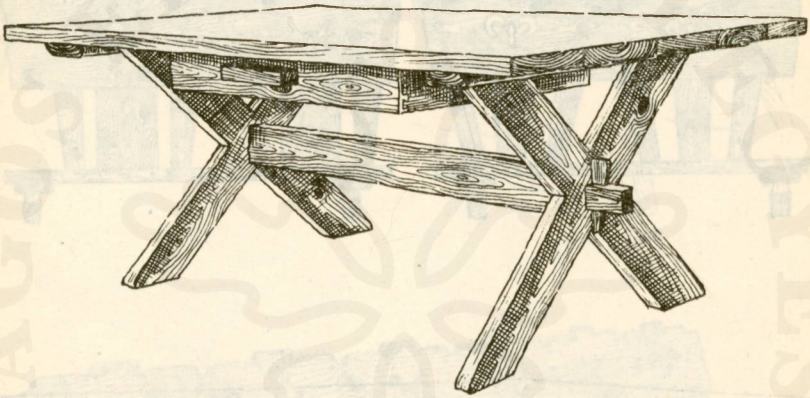

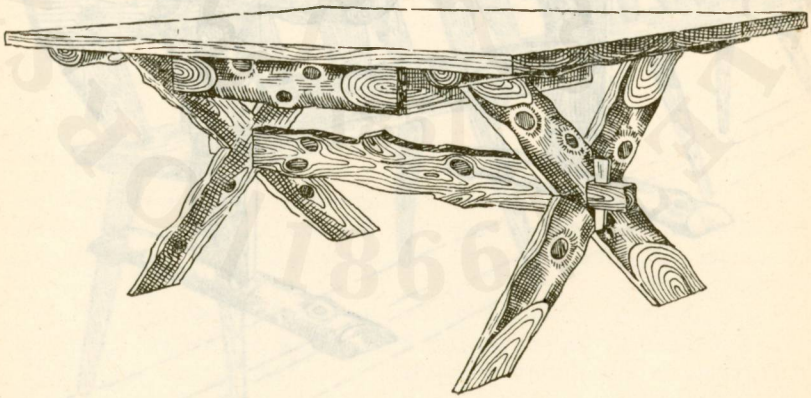

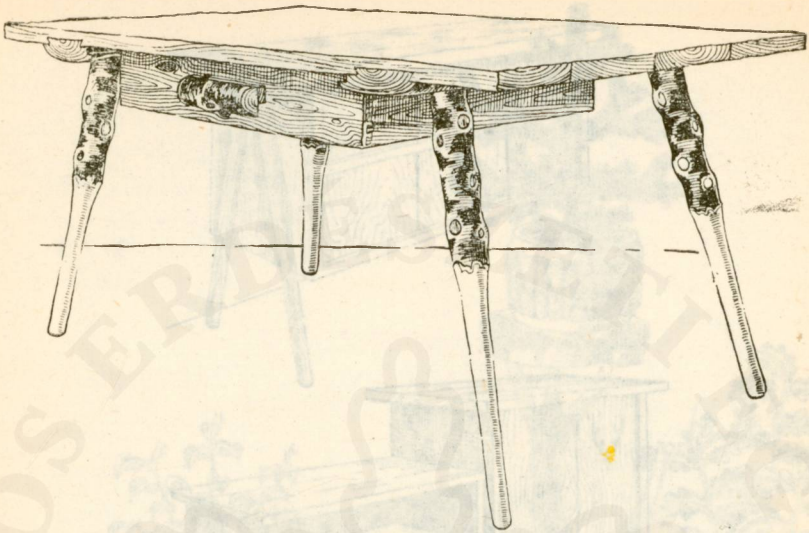

tárgyai alak, anyag és szín tekintetében összhangban álljanak, mert csakis ebben az esetben fog esztétikailag jól hatni.

A belső tér elrendezésekor kerüljük az asztalok, szekrények és más bútorok műanyaggal, műbőrrel és egyéb utánzattal való bevonását, mert ezzel megzavarnánk a vadásztanya népi, természetes jellegét. Ezért a bútorok felületi megmunkálásakor is arra törekedjünk, hogy ne legyenek jellegzetesen üvegfényűek, inkább tompa, zsíros felületűek. Az esetleges kárpitozás is olyan anyaggal történjen, amely beillik a vadászház belső elrendezésébe. Lehet ez durván szőtt kendervászon, színes szövetdarabokból font háziszőttes, amelyet vastagabb gyapotfonállal szőttek át és esetleg vékony, nem fehérített kenderszállal (madzaggal) szegélyeztek. A függönyöket és az asztalterítőket olyan anyagból készítsük, amelyek nincsenek ellentétben a vadászház berendezésével. Sohase használjunk selymet, bársonyt, mintázott függönyöket, hanem csupán vékony, természetes színűt vagy ritkán szőtt, áttetsző vásznat.

Simán meszelt téglafal vagy fából készült fal esetén az ablakfüggönyöket víznyomásos, természetes motívumokhoz közelálló (falevél, réti virágok körvonala) kendervászonból készítsük.

Óvatosak és körültekintők legyünk a vadászház fala színének megválasztásakor. Falmintának jól megfelel a ritkán, szórtan festett vad-

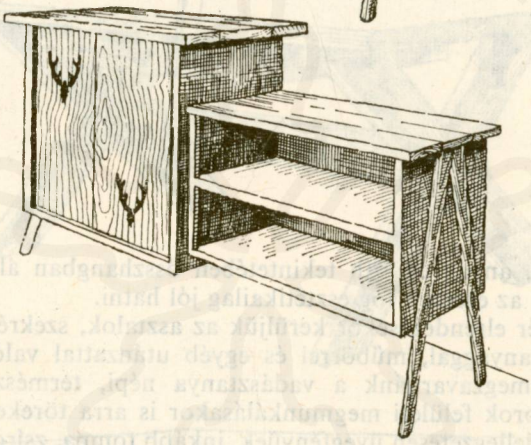

nyom, falevél vagy erdei virág. Ebben az esetben se legyenek ezek a motívumok túlzottan tarkák vagy a színek erősen elütők. A falak mintázata legyen finom, szerény, egységes, jórészt egy színárnyalatú, mégpedig nem sötétebb, mint maga az alapanyag. A mintázott színű faltól eltekinthetünk, ha a vadászház belső része eléggé telített. A téglafalak mintázottsága elviselhető, ha sima bútoraink vannak, egyébként az egész belső tér nyomasztóan hat.

A legjobb hatást a sima, meszelt, fehér, minta nélküli falak váltják ki. A mészhez ajánlatos kevés zöld, sárga, barna vagy drapp színű festék hozzákeverése.

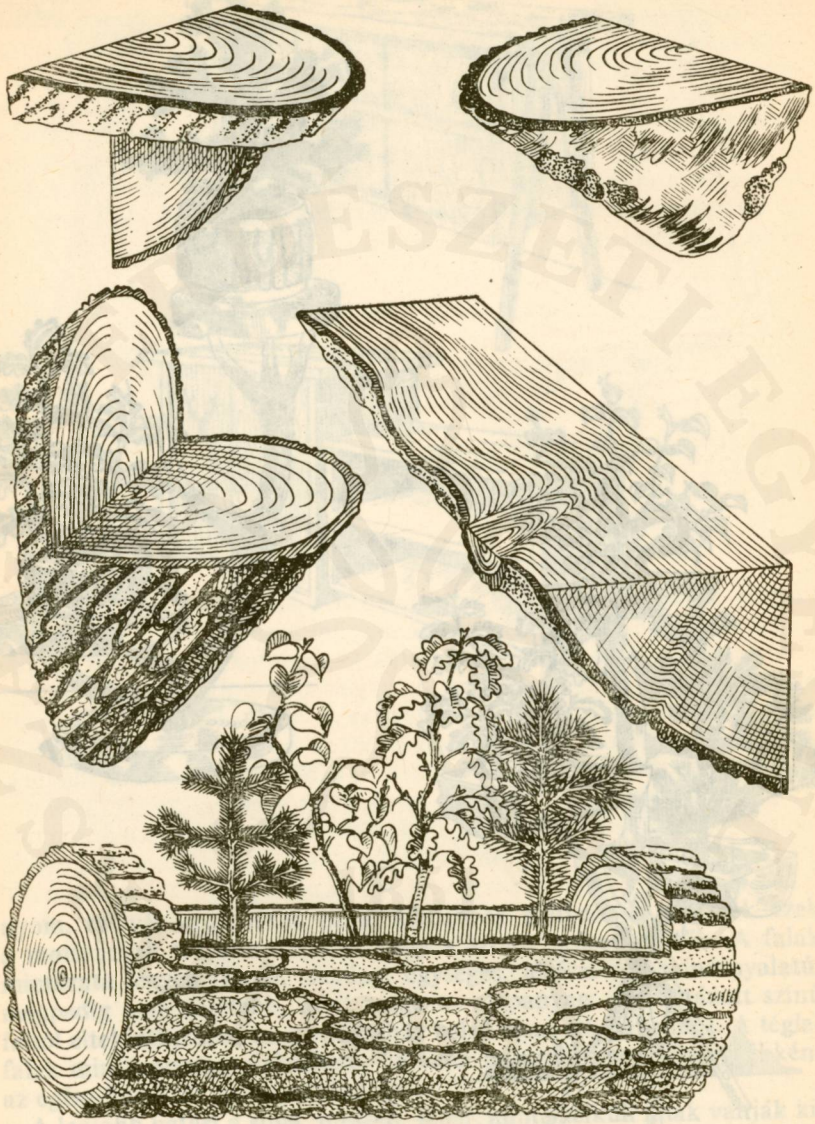

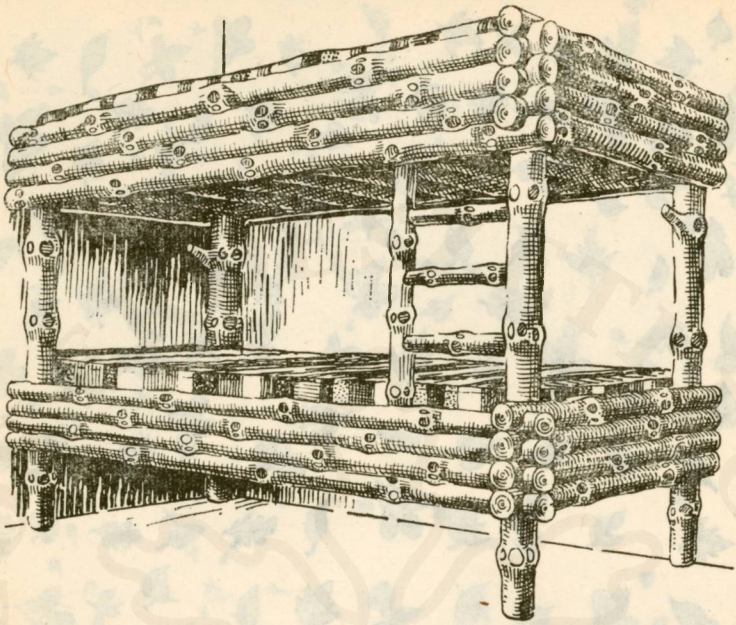

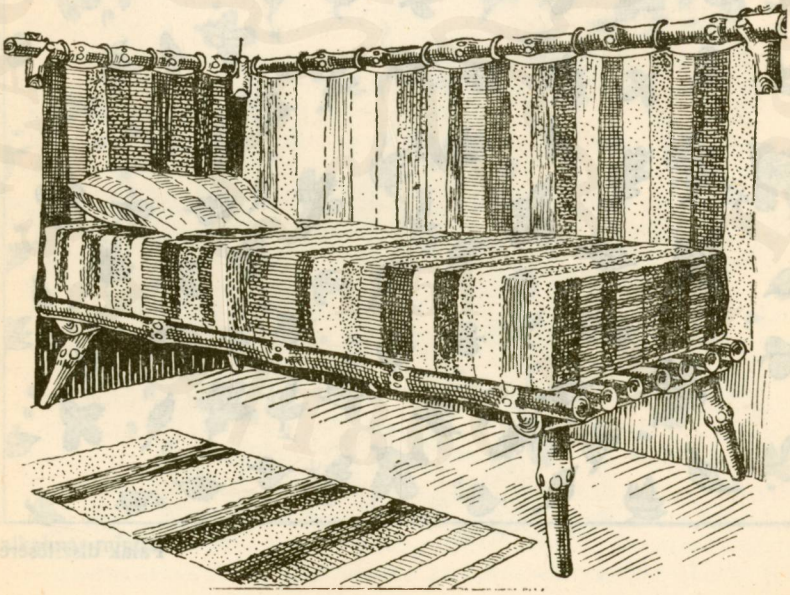

Falak díszítésére

alkalmas minták

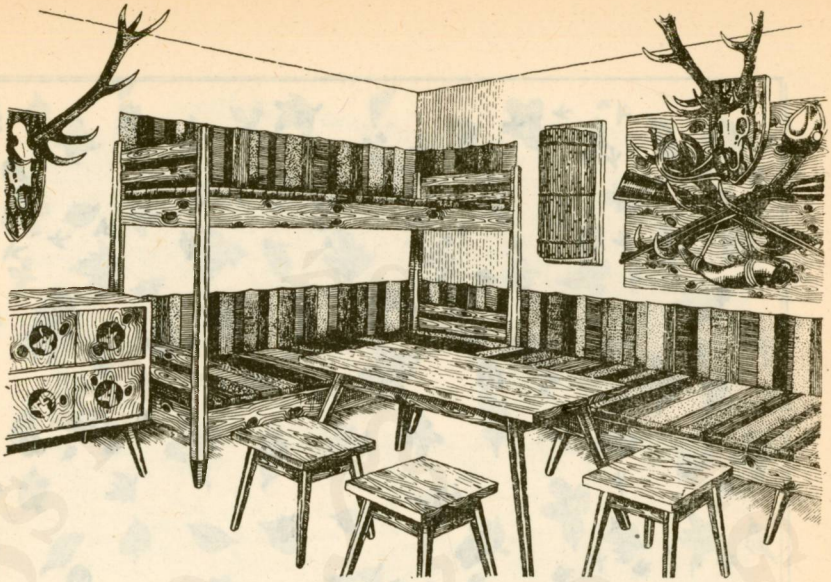

Hálószoba vagy hálósarok vadászházakba

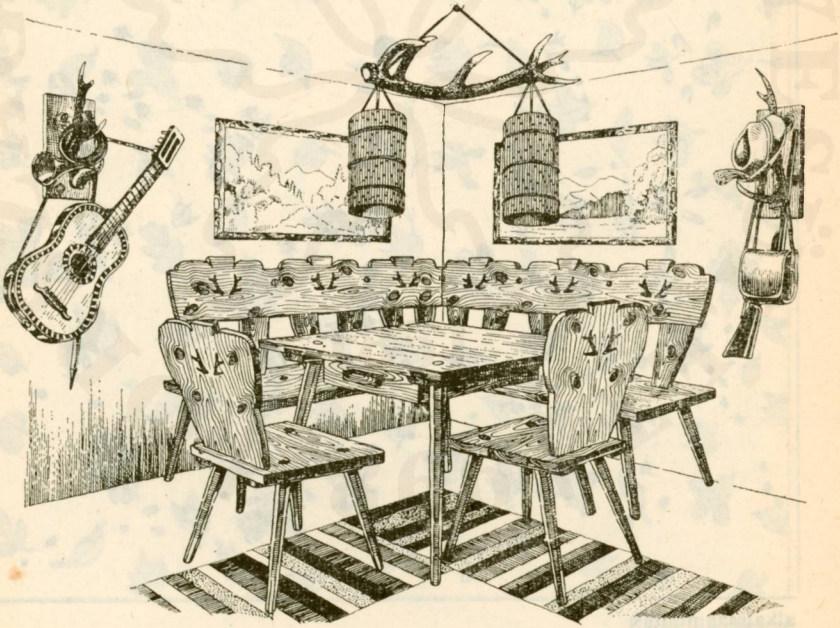

Társalgósarok sarokpaddal, asztallal és székekkel, vadászházakba

Kétszínű sziluett intarziák készítése

A kétszínű sziluett intarziák olyan jellegzetes vadászjeleneteket mutatnak be, amelyeket saját gyakorlatából minden vadász ismer (csülkös vad becserkelésével és üzekedésével kapcsolatos élmények, egyes kapitális vad példányok stb.). Csak lényeges és reális dolgokat emeljünk ki és hangsúlyozzunk.

A sziluettek készítéséhez alapanyagként tiszta felületű falécet használjunk, amelyet finom üvegpapírral kellően lesimítunk, majd tiszta acetonnal bekenünk, miáltal a lécet a zsírosságtól megtisztítjuk. A tulajdonképpeni sziluetthez vastagabb, jóminőségű tölgyfalemezt vagy 3 mm vastag finom préselt lemezt használunk, amely alakjával és főbb vonásaiban azonos a tulajdonképeni sziluettel. Ezt az anyagot (ha préselt lemezről van szó, csiszolópapírral simára csiszoljuk) sűrű sötétbarna páccal beitatjuk.

A szakember által készített sziluett tervet hegyes ceruzával figyelmesen átkopírozzuk falemezre vagy 3 mm vastag préselt lemezre. Ezeket általában csak nagyobb méretű intarziák készítése esetén használjuk.

A lemezre rajzolt kontúrokat éles vésővel, kaparóval vagy késsel körbevágjuk. A préselt lemezhez finom fogazatú lombfűrészt használunk. A kimetszett sziluett körvonalait finom, megfelelő ráspollyal vagy üvegpapírral figyelmesen körbereszeljük. Ezután a megmunkált sziluetteket is ugyanazzal a sűrű sötét páccal bekenjük, amellyel már a lemez vagy a préselt lemez felületét pácoltuk. Az így előkészített sziluettet alulról hidegenyv vagy Epokitt ragasztóanyaggal bekenjük. Arra nagyon ügyeljünk, hogy a ragasztóréteg, különösen a sziluettek kontúrjain, 0,3 mm-nél vastagabb ne legyen.

Mivel az Epokitt ragasztószer keményedési ideje mintegy 24 óra, ezért a sziluett hátsó részére való felkenésére több időt szenteljünk. Ezután a sziluettet ráhelyezzük a léc alátétre, amelyet már korábban tiszta acetonnal megtisztítottunk. A sziluettet a hozzáillesztéstől egy óra hosszan csak kisebb nyomással szorítjuk a léc alátéthez azért, hogy a ragasztószer a léc alapfelületébe is beszívódjon. Egy óra után, amikor az univerzális Epokitt ragasztószer már a léc alapba is beszívódott, a sziluettet asztalos satuval teljes erővel az alaphoz szorítjuk.

A ragasztószer megkeményedése után az intarziát kivesszük a satuból és a sziluettnek azokat a kontúrjait, ahol a satu a sziluett szélein kevés ragasztószert kinyomott, finom, éles kaparóval kiretusáljuk, majd hegyes és éles ecset segítségével acetonnal megtisztítjuk. Ha a felragasztott sziluett kontúrjai teljesen tiszták, az egész intarziát zsíros vagy szintetikus fénytelen, tompa lakkal impregnáljuk. Nagyon jó hatású impregnáló kenőcs a színtelen hidroviasz. Ennek a fényesítése tagolt kör-

Fegyverszekrény és bútor vadászházakba

vonalú sziluett esetén azonban nagyobb elővigyázatot és több időt igényel.

Az ilyen intarziák rámájának megválasztásakor legyünk szerények és körültekintők. A keret kizárólag a kép kihangsúlyozását szolgálja, ezért az nem nyomhatja el és feltétlenül összhangban kell lennie a belső térrel.

Célszerű, ha a keretezést egyáltalán elhagyjuk, és a kétszínű intarziás (berakásos) képet csupán 2—3 mm vastag, egyenes, nem elágazó gömbfácskával vesszük körbe, amely lehet kéregben és kérgezett is (az interiőr szerint), de megfelel erre a célra az 5—10 mm vastag égetett fakeret is.

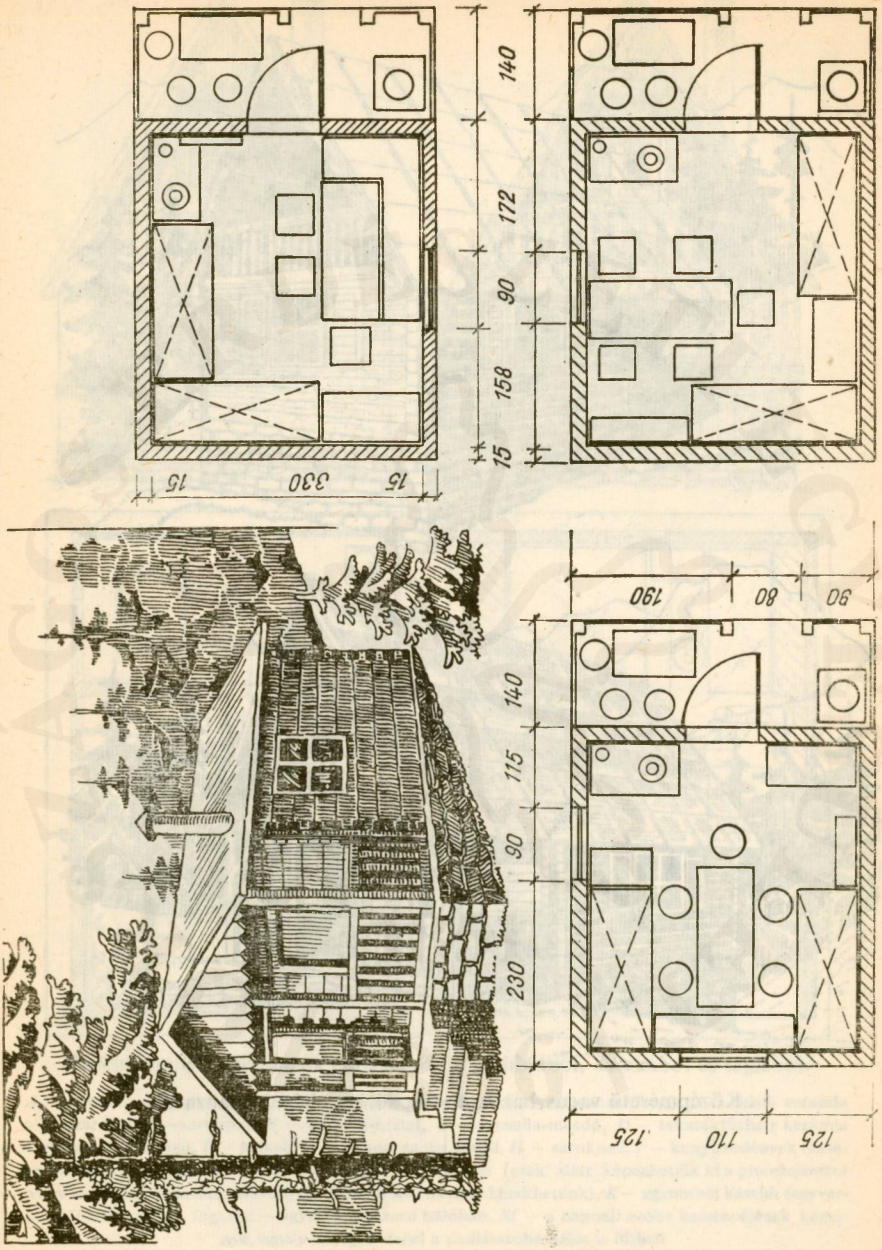

Kisméretű vadászház három különböző berendezés- változattal

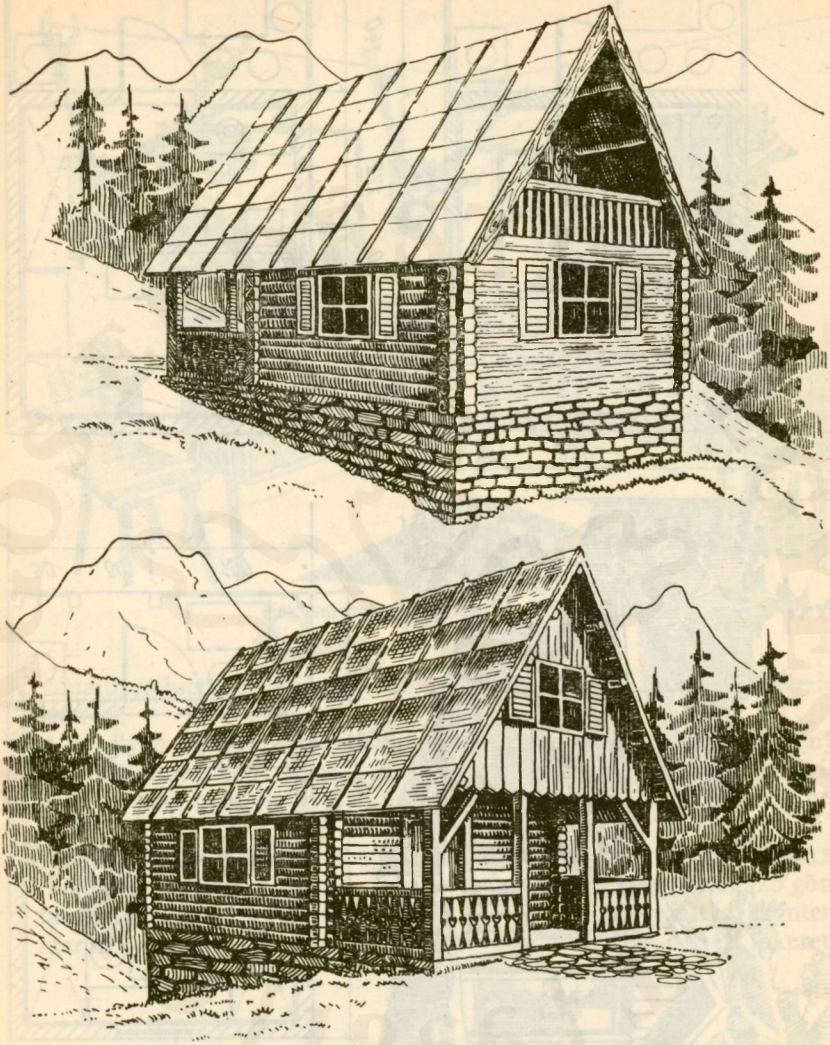

Középméretű vadászház lakható padlásszobával (manzard)

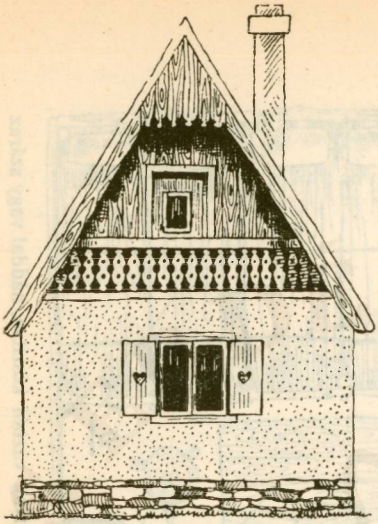

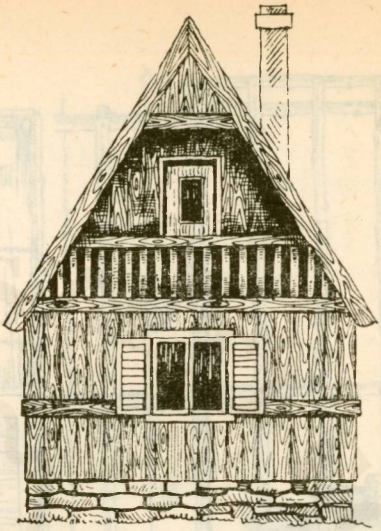

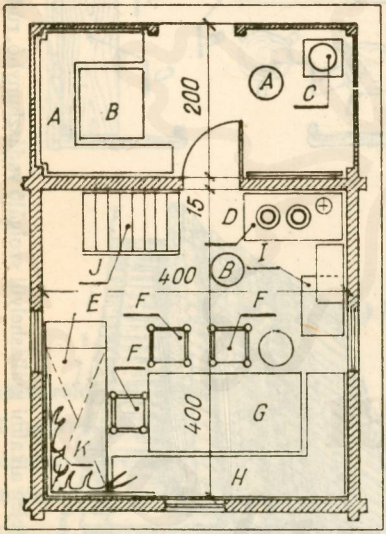

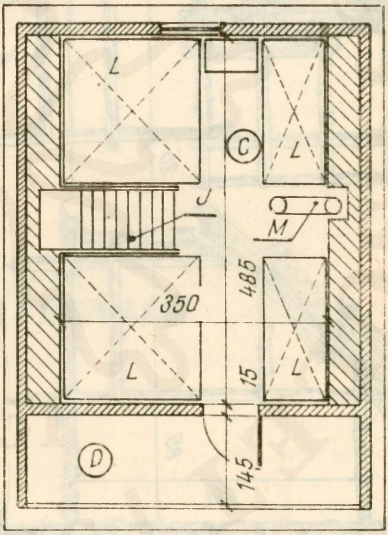

Középméretű vadászházak építési módja gömbfából, deszkából és téglából

A — veranda, *B* — nappali szoba, *C* — hálószoba padlásrészben (manzardban), *D* — felső veranda a manzardban, *A* — sarokpad, *B* — veranda-asztal, *C* — veranda-mosdó, *D* — takaréktűzhely kerámia téglából, *E* — heverő, *F* — székek, *G* — nappaliszoba asztal, *H* — sarokpad, *I* — konyhaedények részére szekrény, *J* — lépcsők a manzardban levő hálószobába (ezek alatt képezhetjük ki a pincelejáratot vagy szerszámok részére szekrényt, kutyának fekvőhelyet készíthetünk), *K* — agancsból készült fegyver- és vadászfelszerelés- fogas, *L* — ágyak a manzard hálóban, *M* — a nappali szoba kemencéjének kéménye, amely melegítő fejjel a padlásszoba hálót is fűtheti

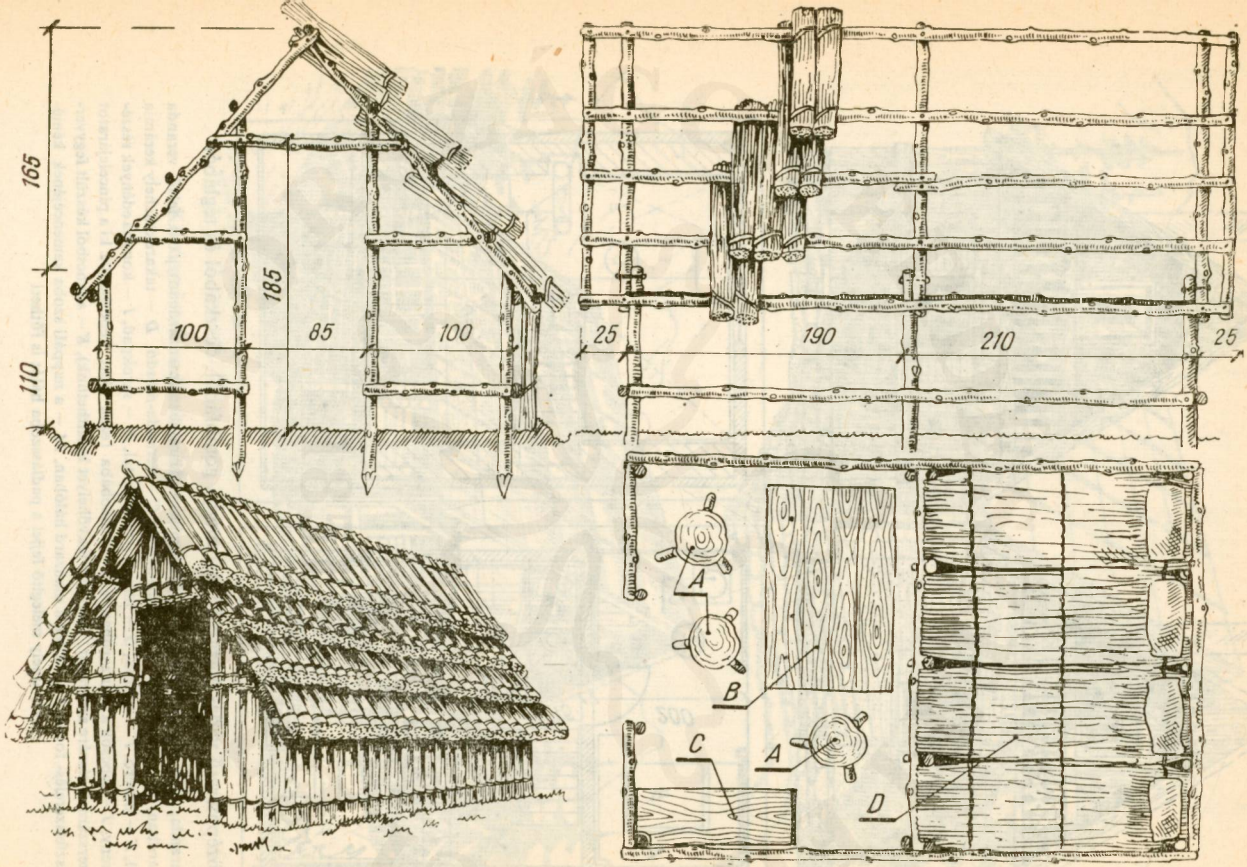

Területbejárások idején alkalmi szálláshelyül szolgáló vadászkunyhó, rúdanyag vázból készítve, náddal vagy száraz gyomfélékkel összekötve

Bútorzata: *A* — a székek nőtt faanyagból készültek, amelynek ágai egyben széklábaknak alkalmasak, *B* — földbe vert lábú asztal, *C* — kis polc földbe vert lábakkal, *D* — földbe vert lábú fekhelyek, nádköteggel vagy gyomnövénnyel kárpitozva, jutából készült kispárnával, amelyet szénával tömünk meg, és dróttal a fekhelyhez erősítjük. Az ilyen kunyhót belülről agyaggal körberakhatjuk, padozatát kaviccsal felszórhatjuk, a kunyhót nem kell lakattal zárni

TARTALOMJEGYZÉK

Mezőgazdasági Könyvkiadó Vállalat. Felelős kiadó dr. Sárkány Pál. Felelős szerkesztő Zánkai Géza.
Tipográfia és fedélterv Fekete József. munkája. Nyomásra engedélyezve
1968 X. 17-én. Megjelent 1950 példányban, 9 1/2 (A/5) ív terjedelemben, 93ábrával. Készült az MSZ
5601—59 és 5602—55 szabványok szerint.

MG 1099—h—6870

68/378. Franklin Nyomda, Budapest. Felelős: Vértes Ferenc igazgató

„Egyetlen nagyvadunk vadászata se oly sokszínű és érdekes, mint a vaddisznóé. Dúvad lévén, az év bármelyik szakában lőhető, vadászata egy kis veszéllyel is jár, ezért elejtése különösen izgató."

Páll Endre

A VADDISZNÓ ÉS VADÁSZATA

c. műve a vaddisznóval kapcsolatos vadászati és vadgazdálkodási ismereteket személyes élményekkel átszőve ismerteti, így nemcsak hasznos könyv, hanem érdekes olvasmány is minden természetkedvelő számára.

Mezőgazdasági Kiadó

10,50 Ft

Salaj — Roszkopf VADÁSZTRÓFEÁK KIKÉSZÍTÉSE